

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

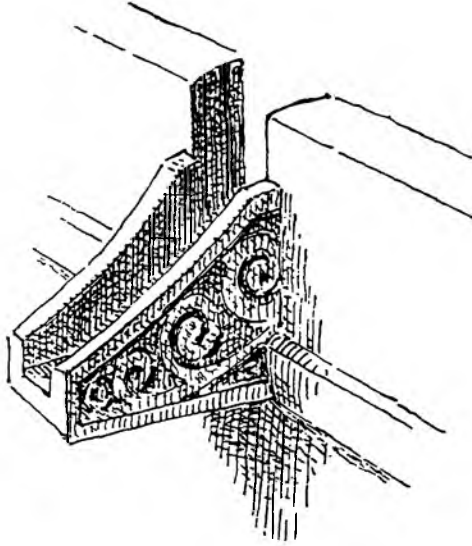
- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

MEDENİYETİN Tarihi (The Story of Civilisation) adlı on ciltlik âbidevi eserin yazarı olan Will ve Ariel Durant çifti, elinizdeki bu kitapta kırk yıllık bir tarih araştırma ve tefekkürünün özünü ve neticesini sizlere sunmaktadır. Zamanımızdaki tüketim ve bolluk toplumu nice kültür inceliklerinin kanına girmiş, derin düşünceyi ve hikmeti âdeta kovmuş, kütüphaneleri robotlaşmış homo economicuslardan ibaret yığınlar ve sürüler haline düşürmüştür. İnsanlık nereden geliyor, nereye koşuyor? Barış devirlerinden çok savaş yılları ile dolu olan beşer tarihinin manası nedir? Bunca zaferler, seferler, göçler, hercümerçler, dalgalanmalar, doğuşlar yükselişler, gerileyişler, batışlar ne anlam taşıyor? Binlerce aziz, veli, devlet ricâli, mücid, kâşif, şâir, edib, filozof, cihangir, kumandan gelip geçti. Onların mâceraları, zaferleri veya hezimetleri; sonra her birinin sahneden çekilişi bize bir şeyler söyleyip anlatmıyor mu? İşte bu eser, bir tarih felsefe ve hikmetinin özeti olarak, düşünen ve anlamaya çalışan insana hayli bilgi ve bilgelik sunuyor.

Will ve Ariel
DURANT

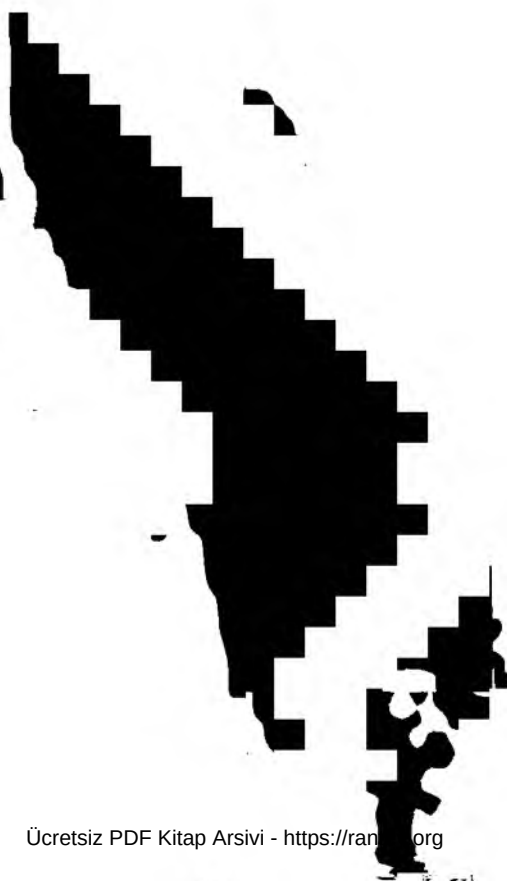
Tarihten Alınacak Dersler

(The Lessons of History)

TARİH
DİZİSİ

by

*TARİHTEN
ALINACAK
DERSLER*

Baskı:
Söğüt Ofset - İst.

İçindekiler

Önsöz	9
I. Tereddütler	23
II. Tarih ve Yeryüzü	27
III. Biyoloji ve Tarih	31
IV. Irk ve Tarih	38
V. Karakter ve Tarih	46
VI. Ahlâkî İnançlar ve Tarih	51
VII. Din ve Tarih	58
VIII. Ekonomi ve Tarih	68
IX. Sosyalizm ve Tarih	75
X. Hükümet ve Tarih	86
XI. Tarih ve Harp	100
XII. Büyüme ve Çürüme	107
XIII. Gelişme Gerçek midir?	116
Bibliyografya	125
Notlar	129
İndeks	135

Çevirenin Önsözü

Will Durant (1885-1981) büyük bir Amerikan tarihçisi idi. Yazarlık hayatına felsefe üzerine kitaplar yazmakla başlayan Will Durant, 1929-1935 yıllarında çok okunan iki felsefe kitabı yazdıktan sonra, tarihçi karısı Ariel Durant'la birlikte *The Story of Civilization* (Medeniyetin Hikâyesi) adını verdikleri ve her biri 900-1000 (büyük boy) sayfalık, on ciltten oluşan büyük eseri yazmaya koyuldu. Birinci cildi 1935'te yayımlanan, *The New York Times* gazetesinin kelimeleri ile bu "muhteşem ve abidevî" eserin nihayet 1967'de tamamlanması Amerikan akademik çevrelerinde ve basında bir "hâdise" olmuştu.

Will ve Ariel Durant, bu "muhteşem" eserlerinde, hemen hemen kırk yıl süren çalışmalarından edindikleri bilgi ve tecrübeyi imbikten geçirilmiş bir özet hâlinde gözler önüne seriyor, insanoğlunun, tarih boyunca geçirdiği tecrübeleri göz kamaştırırcasına derinden inceleyerek, binlerce yıldan beri medeniyet ve kültürün hangi safhalardan geçerek günümüze kadar geldiğini hayret uyandırıcı bir berraklıkla anlatıyorlardı.*

* Durant'ları, belki de Türkiye'de ilk defa bu yazar tanıttı. Onların, on ciltlik *The Story of Civilization* eserinin birinci cildindeki "Takdim" yazısını 1978'de, *Medeniyetin Temelleri* adı altında, 170 sayfalık bir kitap hâlinde bir diğer yayımevi için Türkçe'ye çevirmiştim.

Will ve Ariel Durant, bir hayat boyu süren çalışmalarını bitirdikten sonra, elinizdeki bu kitapta geriye bakarak, insanoğlunun tabiatı, davranışları, ve geleceği hakkında tarihin ne gibi hükümler verdiklerini araştırıyor, mazinin büyük insanların hayatlarından, büyük fikirlerden, ve büyük hâdiselerden, insanoğlunun harpler, istilâlar, ve yaratıcılıkla geçen uzun yolculuğunun mânasını arıyor, kendi çağımızı anlamamıza yarayacak büyük tez ve fikirleri gösteriyorlar.

Durantlar için tarih, "insanoğlunun sadece ahmaklıklarının ve suçlarının hatırlatılmasını ikaz eden biri olarak değil, çoğaltıcı ve doğurucu ruhların hatırlatılmasının cesaret verici olduğunu söylemek için inceleyenler indinde, mâzi, ümitsizliğe düşürücü, dehşet uyandırıcı hâdiselerin teşhir edildiği bir salon olmaktan çıkar, semavî bir şehir, bin evliyanın, devlet adamlarının, mucitlerin, ilim adamlarının, sanatkârların, müzisyenlerin, âşıkların, ve filozofların hâlâ içinde yaşadıkları, konuştukları, öğrettikleri, yonttukları ve şarka söyledikleri büyük bir ülke"dir.

Will ve Ariel Durant'ın *The Lessons of History* adlı bu kitabını dilimize bilhassa çevirmek istememdeki başlıca sebep, kitabın 1992'de, Prof. Dr. Bozkurt Güvenç tarafından *Tarihten Dersler* adı altında, güya Türkçe'leştirilmiş olmasıdır. (Cem Yaynevi, İstanbul.) "Güya" dedim, zira Bozkurt Güvenç'in tercüme etmeğe çalışırken kullandığı *The Lessons of History*'nin beşinci baskısının (1968) bir kopyası da benim önümde; ve *Tarihten Dersler*, Birinci Bölüm'ün ilk satırından son bölümün son satırına kadar baştanbaşa asla affedilemeyecek hatâlarla dolu.

Ben, yabancı dillerden yapılan pek çok çevirinin affedilemeyecek kadar yanlış olduğunu pek çoklarından iyi biliyorum. İki sene kadar önce *Genç Akademi* dergisinde yayımlanan "Tercüme Kepazelikleri" başlıklı makalemde, İngiliz şair ve yazarı Rudyard Kipling'in "If" (Eğer) başlıklı şiirinin kimler tarafından nasıl yalan yanlış tercüme edildiğini, şiirin İn-

gilizce aslını da vererek göstermiştim. Şiiri yanlış ve eksik Türkçe'leştirenler arasında Bülent Ecevit de vardı.

Bozkurt Güvenç'in çevirisindeki fâhiş hatâları belirtmeden önce, diğerlerinin fikir ve düşüncelerini yanlış aksettirmenin entellektüel ciddiyetle asla bağdaşamayacağını söylemek isterim. Allah şahittir: ben, gerek tercüme gerekse telif kitaplarımda bu altın kurala sadık kalmaya çalıştım. Bu arada, eserinden alıntı yapığım bir yazar, o belirli cümleyi veya kelimeleri italik harflerle yazmış ise, iktibasının sonuna, köşeli parantez içinde, "italikler yazarındır," kelimelerini eklerim. Yok, yazar italikle belirtmediği halde ben italik harflerle yazarsam, "italikler eklendi," veya "italikler benimidir," cümlelerini eklerim. Bu gibi ilâvelerde köşeli parantez şart, zira normal parantez kullanılırsa, onu, yazarın kendisinin koyduğu anlaşılır.

Diyelim, bir yazar, meselâ, benim, içinde "mebus" kelimesi geçen bir cümlem iktibas etti. O, "mebus"u aynen almaya mecburdur. İsterse, kelimenin yanına, köşeli parantez içinde "milletvekili" kelimesini ekleyebilir: [milletvekili]. Ama mutlaka köşeli parantez içinde, çünkü normal parantez içinde (milletvekili) diye alırsa, o parantezi benim koyduğum anlaşılır. Demek oluyor ki, bir yazarın noktalama işaretlerini de iyi bilmesi gerekir.

Her ne ise, Bozkurt Güvenç'in baştan başa yanlış tercümelemlerle dolu "çeviri"sinden bazı örnekler verelim. Hatâ, daha Birinci Bölüm'ün başlığında başlıyor (İngilizce aslında s. 11; Bozkurt Güvenç'in çevirisinde, s. 13): GİRİŞ: BİLDİK KONULAR, ÇETİN SORULAR. B. ve Bn. Durant'ın bu başlığı verdikleri ad ise, *Hesitations*, yâni "Tereddütler."

Bunu böyle belirttikten sonra, tarihçi Durant'ların niçin "tereddütler" içinde bulunduklarını kendi kalemlerinden okuyalım:

As his studies come to a close the historian faces the challenge: Of what use have your studies been? Have you found in your work only the amusement of recounting the rise and fall of nations and ideas, and retelling "sad stories of the death of kings"? Have you learned more about human nature than the man in the street can learn without so much as opening a book? Have you derived from history any illumination of our present condition, and guidance for our judgements and policies, any guard against the rebuffs of surprise or the vicissitudes of change? Have you found such regularities in the sequence of past events that you can predict the future actions of mankind or the fate of states? Is it possible that, after all, "history has no sense"¹ that it teaches us nothing, that the immense past was only the weary rehearsals of the mistakes that the future is destined to make on a larger stage and scale?

Bozkurt Güvenç, kitabın bu ilk paragrafını şöyle Türkçeleştirmiş (s. 13):

Yazıp çizdiklerinin sonuna gelen tarihçi kişi şu soruları cevaplandırmaktan kaçınamaz. Yazdığın tarih sanki ne işe yarayacak? Tarihte, sadece yükselen ya da çöken milletlerle türlü düşünce akımlarının serüvenini mi buldun; yoksa "geçip-gitmiş kralların acıklı öyküsünü mü" anlattın? İnsanoglu'nun yazgısını, hiç kitap yüzü görmemiş bir kimseden daha iyi anladın mı? Yazdığın tarihten, bugünü anlamamıza yarayacak, inanç ve politikalarımızı yönlendirecek, toplumu istenmeyen sürprizlerden sakınacak [kitaptan aynen aktarıyorum] değişimin sürekliliğini (veya kaçınılmazlığını) ortaya koyacak hangi sonuçları çıkardın? Geçmişteki olayların ardışıklığından insanlığın geleceğini ve devletlerin yazgısını söylemeye yarayacak ne gibi düzenlilikler (yasalar) buldun? "Tarihte bir anlam bulunmadığı, tarihin bize hiçbir şey öğretmediği, öncesiz geçmişle sonsuz geleceğin, aslında, daha geniş bir sahnede yinelemek hatalarının bir provası olduğu" görüşü acaba gerçek mi?

Yanlışları düzeltmeye nereden başlayacağımı bilemiyorum. Yazının İngilizce aslındaki *human nature* kelimeleri,

"insanoğlunun yazgısı" diye Türkçe'leştirilmiş! İbaredeki *nature* kelimesi, "tabiat, mizaç, yaradılış, maya" mânasına-
dır; *yazgı* ise, "kader, kısmet, mukadderat, alinyazısı" de-
mektir ki, çevirmen, "devletlerin yazgısını söylemeye" keli-
meleri ile *nature* kelimesini "alinyazısı" anlamında kullan-
mış. Ama o zaman sormak gerekecek: "tabiat, mizaç, yaradı-
lış" ve "yazgı" anlamdaş kelimeler midir?

Çevirmen Bozkurt Güvenç, daha aşağıda, "düzenlilikler"
kelimesinden sonra, parantez içine aldığı "yasalar" kelimesi-
ni kullanmış. Burada, mutlaka köşeli parantez kullanmak
gerek, zira yukarıda söylediğim gibi, parantez, onu Du-
rant'ların koyduğu hissini uyandırıyor. Evet, bir yazarın, bil-
hassa üniversitelerde ders veren bir akademisyenin noktala-
ma işaretlerini iyi bilmesi şarttır.

Şimdi, Amerikalı tarihçilerin dediklerinin, elinizdeki ki-
tapta nasıl Türkçe'leştirildiğini (s. 23) görelim:

İncelemeleri sona eren tarihçi bir meydan okuma ile karşı kar-
şıya: Bütün bu çalışmalarının ne faydası oldu? Çalışmalarınızda,
sadece milletlerin ve fikirlerin yükseliş ve düşüşlerini nakletmenin,
ve "kralların ölümlerinin acıklı hikâyeleri"ni yeniden anlatmanın
zevkini mi tattınız? İnsan tabiatı hakkında, sokaktaki adamın he-
men hemen hiç kitap açmaksızın öğrenebileceğinden fazlasını mı
öğrendiniz? Tarihten, bugün içinde bulunduğumuz şartları aydınla-
tabilecek herhangi bir ışık, hükümlerimiz ve takip edeceğimiz poli-
tikalar için bir rehber, sürprizlerin red ve tersliklerine veya değiş-
menin iniş ve çıkışlarına karşı herhangi bir korunma çıkarabildiniz
mi? Mazinin, birbirini takip eden hâdiselerinde, beşeriyetin istik-
balde nasıl hareket edeceğinde veya devletlerin kaderlerinin nasıl
tecelli edeceğinde kehanette bulunabileceğimiz muntazamlıklar
buldunuz mu? Nasıl olsa, "Tarihin hissi yoktur,"¹ sözü doğru mu-
dur, yâni tarih bize bir şey öğretmez, yâni vâsi mâzi, istikbalin, da-
ha büyük bir sahnede ve daha büyük ölçüde tekrarlanması, kade-
rinde yazılı hatâların bıkın provalardan başka bir şey değil midir?

İngilizce bilenlerinizin daha iyi görecekleri üzere, eksik tercümeler var. Meselâ, *weary rehearsals* kelimelerindeki "weary"nin ne olduğu belirtilmemiş. Sonra, *immense past*, "vâsi, muazzam mâzi" demektir. Yine *predict* kelimesi "söylemek" değildir; "bir şeyin vukuunu önceden haber vermek, kehanette bulunmak" demektir. Yıllardan beri tekrarlayageldiğim bir sözüm var: dağarcıklarında bir kaç yüz "öz Türkçe" kelimedenden fazla kelime bulunmayanlar, kim olurlarsa olsunlar, meselâ İngilizce'den doğru bir tercüme yapamazlar. Bozkurt Güvenç, bu "çeviri"si ile benim bu sözümü doğruluyor.

Kitabın, İngilizce aslının onbirinci sayfasında başlayan ve onikincide de devam eden, ikinci paragrafta şu cümleler de var:

At times, we feel so, and a multitude of doubts assail our enterprise. To begin with, do we really know what the past was, what actually happened, or is history "a fable" not quite agreed upon? Our knowledge of any past event is always incomplete, probably inaccurate, beclouded by ambivalent evidence and biased historians, and perhaps distorted by our own patriotic or religious partisanship.

Bozkurt Güvenç, Durant'ların cümlelerini, çok kötü bir dille şöyle Türkçe'leştirmiş:

Giriştiğimiz tarih (yazma) serüveninin şüphe ve kuşku çıkmazlarıyla dolu olduğunu duyumsar dururuz. Söz gelişi, geçmişin öyküsünü, tarihte neler olup bittiğini, tarihin bir öykü (masal) ya da tartışılmaz verilerden kurulu olmadığını biliyor muyuz? Geçmişe ait bilgilerimiz, güvenilirmez ya da şüpheli kanıtlara ve önyargılı yazarların tarihlerine dayandırılmış, dini inançlar ve milli duygularla çarpıtılmış olabileceği gibi, çok kez eksiktir de.

Amerikalı, tarihçilerin söyledikleri, hakîkî Türkçe ile şöyle:

Zaman zaman biz de öyle hissediyoruz, ve çok sayıda şüpheler teşebbüsümüzü engellemeğe çalışıyor. İlkın, mâzinin ne olduğunu, nelerin vuku bulduğunu, veya tarihin, üzerinde henüz bir "anlaşmaya varılmamış bir masal" olup olmadığını gerçekten biliyor muyuz? Mâzide vuku bulmuş herhangi bir hâdisе hakkındaki bilgimiz daima eksik olduğundan, ve kesin olmayan delillerle ve tek taraflı tarihçilerle karartıldığından muhtemelen yanlış ve belki de, kendimizin millî ve dinî partizanlığımızla tahrif edilmiştir.

Durant'ların kitabının ikinci bölümünün başlığı şöyle: *History and the Earth*. Bozkurt Güvenç'in başlığı ise şu: TARİH VE DÜNYAMIZ. Ben, sayın profesörün "earth" ve "world" kelimelerinin tıpatıp aynı şeyler olmadıklarını bildiğini sanıyorum. Şu halde, yazarın "earth" kelimesini "yeryüzü" kelimesi ile niye Türkçe'leştirmedir?

Bu bölümdeki yanlış çeviriler de, tıpkı birinci bölümde olduğu gibi, bölümün ilk paragrafının birinci cümlesinde başlıyor: "Geçmiş olayları, geçmişin belgelerini 'tarih' olarak görmek tartışmaya açık bir eğilimdir."

B. ve Bn. Durant'ın cümlesi şöyle: *"Let us define history, in its troublesome duplexity, as the events or record of the past."*

Hayret etmemek elde değil: Sayın Bozkurt Güvenç, bu cümlelerin yukarıya aldığım Türkçe'sini rüyasında mı buldu? Cümlelerin Türkçesi'ni müsaadenizle ben söyleyeyim: "Tarihi, aynı zamanda veya aynı şekilde işleyen iki ayrı kısmı bulunduğu, güçlük verse de, mazinin hâdiseleri veya kayıtları diye tarif edelim."

Aşağıda, kitabın İngilizce aslından alınmış iki cümle göreceksiniz (s. 15):

Geography is the matrix of history, its nourishing mother and disciplining home. Its rivers, lakes, oases, and oceans draw settlers to their shores, for water is the life of organisms and towns, and offers inexpensive roads for transport and trade.

Bozkurt Güvenç'in, bilhassa ilk cümlede buram buram keyfilik kokan, çok yanlış tercümesi şöyle (s. 17):

Coğrafya, tarihin yuvası, sütannesi, babaocağıdır. Canlılara ve kentlere hayat veren su, alışverişe ve ulaşım elverişli suyollarını oluşturur. İnsanlar, akarsular, göller, denizler kıyısında, vahalarda toplanır.

Aşağıdaki satırlar da benim tercümem:

Coğrafya, tarihi şekillendiren kalıp, tarihin besleyici annesi ve onu disiplin altında tutan evidir. Onun nehirleri, gölleri, vahaları ve okyanusları insanları, yerleşmeleri için kıyılarına çeker, zira organizmaların ve şehirlerin can damarları sudur, taşıt ve ticaret için yollar gösteren de odur.

Amerikan tarihçileri kitabın onaltıncı sayfasında şu cümleye de yer vermişler:

When the Greeks grew too numerous for their boundaries, they founded colonies along the Mediterranean ("like frogs around a pond," said Plato⁸) and along the Euxine, or Black, Sea.

Önce şunu belirtmek isterim: Çevirmen Güvenç, dikkatlice bakmış olsa idi, tarihçilerin, *Euxine Sea* ile *Black Sea*'nin aynı denizler (yani Karadeniz) olduğunu göstermek için, cümledeki "or Black" kelimelerini—ki "veya Kara" demektir—iki virgül arasında belirttiklerini görecekti. Şunu demek istiyorum: Cümlede "Ege" kelimesi yok.

Türkiye'deki çeviri kitaplarındaki en büyük hatâlardan biri, sadece çevirdikleri dili değil Türkçe'yi de iyi bilmeyen çevirmenlerin, uzun bir cümleye rastladıkları zaman, parçalayıp, küçük küçük cümleler hâlinde göstermeleridir ki, bu da, yazarın dilini çok basitleştirdiği gibi, zaman zaman mânâyı da altüst ediyor.

Profesör Bozkurt Güvenç, Durant'ların bu bir cümlesini, iki cümle hâlinde şöyle dilimize aktarmış:

Nüfusu hızla çoğalan Grekler, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarındaki, Ege'de koloniler kurmuştu. Platon (Eflatun) "gölcükte yaşayan kurbağalar"⁸ benzetmesini yapmıştı kendi halkı için.

Söyledim, yine söyleyeceğim: Bilhassa bir çevirmenin noktalama işaretlerini iyi bilmesi gerekir. Parantez içindeki "Eflatun" kelimesini, çevirmenin kim olduğunu bilmeseydim, B. ve Bn. Durant'ın koyduklarını sanabilirdim.

Bozkurt Güvenç'in, iki cümlede ifade ettiği cümleyi, ben, İngilizce aslına sadık kalarak, bir cümle ile Türkçe'leştireyim:

Yunanlar, kendi sınırları dahilinde yaşayamayacakları kadar çoğalınca, Akdeniz ve Karadeniz sahillerinde (Platon'un deyişi ile, "gölcük çevresindeki kurbağalar gibi")⁹ koloniler kurdular.

Kitabın üçüncü bölümü: Biyoloji ve Tarih. Önce, kitabın İngilizce aslındaki şu cümleler (s. 19):

The second biological lesson of history is that life is selection. In the competition for food or mates or power some organisms succeed and some fail. In the struggle for existence some individuals are better equipped than others to meet the test of survival. Since Nature (here meaning total reality and its processes) has not read very carefully the American Declaration of Independence or the French Revolutionary Declaration of the Rights of Man, we are all born unfree and unequal: subject to our psychological heredity, and to the customs and traditions of our group; diversely endowed in health and strength, in mental capacity and qualities of character.

Bozkurt Güvenç'in İngilizcesi, bilmiyorum, belki günlük konuşmalar için yeterli, ama bilhassa akademik kitapları Türkçe'leştirmek için pek de yeterli olmadığı anlaşılıyor. Buna bir de yıllardan beri kurtulamadığı saçma öz Türkçeciliğini de eklerseniz, yukarıdaki İngilizce cümlelerin Türkçe'si-

ni—daha doğrusu onun Türkçe'sini—anlamakta niye güçlük çektiğinizi daha iyi anlayacaksınız (s. 25):

Hayatın bir tür "seçilim" (ayıklanma) olması tarihin ikinci biyoloji dersidir. Aş, eş ve iş için süregelen yarışmada kimi kazanır, kimi yitirir. Hayatta kalma savaşında kimileri ötekilerden daha güçlüdür. Bütün gerçeklikler ve onların süreçleri anlamındaki doğa, Amerikan Bağımsızlık Bildirisi ile Fransız İnsan Hakları Beyannamesi'ni hiç dikkate almadı. Bizler, özgür doğmadık ve eşitsizlik içinde büyüdük. Bu durum fizik ve fizyolojik mirasımızla toplumumuzun gelenek ve görenekleriyle doğru; beden ve düşünce gücümüzle ve karakter, (kişilik) niteliklerimizle ters orantılıdır.

Şimdi de, Amerikalı tarihçilerin, hakiki Türkçe ile, ne dediklerini görelim:

Tarihin ikinci biyolojik dersi, hayatın bir seçim, bir ayıklama olduğudur. Gıda tedarik etmek veya eş bulmak veya iktidar uğrunda ki rekabette bazı organizmalar başarılı olur, diğerleri olmaz. Var olabilme mücadelesinde bazı fertler, ayakta kalabilmenin sınavı için diğerlerinden daha iyi teçhiz edilmişlerdir. Tabiat (buradaki mânası ile topyekün gerçek ve onun işlemleri) Amerikan İstiklâl Beyannamesi'ni veya Fransız İhtilâli'nin İnsan Hakları Beyannamesi'ni çok dikkatli okumadığından, bizler gayr-i hür ve gayr-i eşit doğarız: hepimiz, fiziki ve psikolojik ırsiyetimize, ve bağlı olduğumuz grubun âdet ve geleneklerine tâbiyiz; hepimize bahşedilen sıhhat ve fiziki güç, zihni kapasite ve karakter özellikleri birbirinden farklıdır.

Gördüğünüz gibi, yazının aslında "fizyolojik miras," "ters" ve "doğru" orantılar yoktur; anlayan, ve anladıklarını diğerlerine aktarmasını bilenler için gayet derin mânalı sözler vardır. Bilhassa akademik yazıların tercümesinde keyfiliğe, adamsendeciliğe asla yer yoktur.

Kitabın Beşinci Bölüm'ünün başlığı *Character and History*, yâni "Karakter ve Tarih." Bozkurt Güvenç ise, "İNSA-

NIN DOĞASI VE TARİH" demiş. Bölüm, İngilizce aslında şu kelimelerle başlıyor:

Society is founded not on the ideals but on the nature of man, and the constitution of man rewrites the constitution of states. But what is the constitution of man?

Amerikalı tarihçilerin bu kelimeleri, Türk çevirmeni Bozkurt Güvenç tarafından, tırnak içinde gösterilen toplum ve ikinci cümle ortasına sıkıştırılan sırtıkan bir "ya" edatı ile kitabına şöyle aktarılmış:

"Toplum" adına verdiğimiz varlık—ilkeler, ülküler üstüne değil—insan doğası üzerine kuruludur. Devletlerin anayasalarını yazan insanın anayasasıdır ya, İnsanın Anayasası nedir?

İngilizcesinin derecesi artık iyiden iyiye anlaşılan Bozkurt Güvenç'e söyleyelim ki, "anayasa" mânasına gelen *constitution* kelimesinin bir diğer mânası da, "vücut yapısı, bünye"dir. "İnsanın anayasası" da ne demek? Bu cümlede asla kullanılmaması gereken bir "söz"ü, koca bir profesör doktor nasıl kitabına alır, benim aklım almıyor. Her ne ise, bir de biz aktaralım:

Cemiyet, idealler üzerine değil, insan tabiatı üzerine kurulur, ve insanın yapısı da, devletlerin anayasalarını yeniden yazar? Peki, insanoğlunun yapısını neler oluşturur?

Bozkurt Güvenç'in bu çevirisindeki akıl almaz yanlışları göstermek için bölümleri dikkatle okumaya gerek yok. Bir bölümün ilk cümlesini ele almak kâfi. Meselâ, Durant'ların, "Din ve Tarih" bölümünün ilk cümlesi şöyle (s. 43):

Even the skeptical historian develops a humble respect for religion, since he sees it functioning, and seemingly indispensable in every land and age.

Bozkurt Güvenç'e göre, Amerikan tarihçileri şunu demek istemişler:

En titiz bir tarihçi bile, işlevine ve evrenselliğine bakarak din konusunda saygılı bir tutum alır.

Kitap boyunca kendini belli eden keyfilik burada da karşımızda. "Titiz" kelimesi de nereden çıktı? Yoksa onun Türkçe'sinde "şüpheli" ve "titiz" eş anlamlı kelimeler midir? Sonra cümlede "en" sıfat eki de yok.

Bozkurt Güvenç, o cümleyi şöyle tercüme edemez miydi?

Skeptik [şüpheli] bir tarihçi bile, her ülkede ve her çağda işlevini sürüten, ve zahiren, kaçınılmayacak müessese olarak gördüğünden, dine, mütevazî bir hürmet geliştirir.

Birinci sayfasından son sayfasına kadar berbat bir Türkçe ile dilimize aktarılmış, akıl almaz yanlışlarla dolu bu kitabın, bir akademisyene asla yakışmayacak bir tarafı da, kitabın aslında bulunmayan cümlelerin, yazarların düşünceleri imişçesine eklenmesi. Ne demek istediğimizi anlatmak için, bu "Din ve Tarih" bölümünün birinci paragrafının, yukarıya aldığımız birinci cümleden sonrasını aynen alalım:

To the unhappy, the suffering, the bereaved, the old, it has brought supernatural comforts valued by millions of souls as more precious than any natural aid. It has helped parents and teachers to discipline the young. It has conferred meaning and dignity upon the lowliest existence, and through its sacraments has made for stability by transforming human covenants into solemn relationship with God. It has kept the poor(said Napoleon) from murdering the rich. For since the natural inequality of men dooms many of us to poverty or defeat, some supernatural hope may be the sole alternative to despair. Destroy that hope, and the class war is intensified. Heaven and utopia are buckets in a well: when one goes down the other goes up; when religion declines Communism grows.

İngilizce'den tercümeler yapan, gazetelerdeki yazıları ve kitaplarıyla ona buna ders vermeye çalışan Prof. Dr. Bozkurt Güvenç, B. ve Bn. Durant'ın bu çok derin mânalı cümlelerini, yazının aslındaki bir cümleyi tercüme etmeyerek ve—her halde kendi politik düşüncelerini aksettirmek için—yazının aslında bulunmayan bir cümle de ekleyerek, kötü bir Türkçe ile şöyle aktarmış:

Umutunu yitirene, acı çekene, yoksula, yaşlıya her türlü maddî yardımdan daha etkili gelen, huzur sağlayan dindir. Çocuk eğitiminde anababalarla öğretmenlere yardımcı olan da dindir. Ve yine din değil midir, en düşük yaşama düzeyine anlam ve saygınlık kazandıran, insanlığının Tanrı ile ilişkisini kuran, hayatın sürekliliğini kutsal değerler zinciriyle birbirine bağlayan? İnsanlar arasındaki eşitsizlikler, çoğumuzu yoksulluğa ve şaşkınlığa sürüklediği için doğaüstü inançlar çaresizliğin ilk seçeneği oluyor. Umutların yitirilmesi sınıf çatışmasını körükler. Cennet ve ütopya bostan kuyusundaki kova çiftine benzer: Biri inerken öteki çıkar! Şu anlamda ki din zayıflayınca komünizm güçlenir—tersi de görülür, toplumculuk zayıflayınca din güçlenir!

İşte, yıllardır Türkçe'den politikaya kadar her türlü konuda ahkâm kesen bir profesörün çevirisi. Yazarların kullanmadığı noktalama işaretlerini ne hakla kullanıyor? Durant'lar, bu paragrafta bir tane dahi nida (!) işareti kullanmazlarken, Prof. Dr. Güvenç iki tane kullanmış. Sonra, "Ve yine din değil midir?" diye başlayan soru cümlesi de ne oluyor? Yazının aslında böylesine yılışık bir söz yok. Sonra, Napoleon'un sözü niye atlandı? Dürüst bir çevirici, kitapta ne varsa çevirmeye mecbur değil midir? Ve hele hele, "—tersi de görülür, toplumculuk zayıflayınca din güçlenir!" cümlesini, kendi politik ve sosyal düşüncesini, sanki Amerikan tarihçilerin düşünceleri imişcesine kitaba almanın, hangi ahlâk anlayışı ile bağdaşabileceğini Bozkurt Güvenç bana söyleyebilir mi? Aslında olmayan bir şeyi varmış gibi göstermek,

sahtekârlık, yalancılık değilse nedir? (Bu tür ilâveler diğer sayfalarda da var.) Defalarla yazdım: kendilerini aydın sananlar, gerçek aydınlar olmaya çalışmadıkça, bu ülkenin başı dertten kurtulamayacaktır.

Her ne ise, Prof. Dr. Bozkurt Güvenç'in Türkçe'leştiremediği, veya Türkçe'leştirmek istemediği cümleleri biz Türkçe'leştirelim:

Din mutsuzlara, acı ve ızdırap içindekilere, mahrum kalmışlara, yaşlılara, milyonlarca insanın herhangi materyal [maddî] bir yardımdan daha değerli gördüğü tabiat-üstü huzuru getirdi. Din, ebeveynlere ve öğretmenlere, gençlerin disiplininde yardımcı oldu. Cemiyetin en alttaki tabakalarında varlıklarını sürdüren insanlara pâyeye verdi, hayatın bir mânası olduğunu gösterdi, ve emirleri ve âyinleriyle, beşerî mukaveleleri Allah'la girişilmiş kutsal münasebetler hâline dönüştürerek topluluklarda istikrar sağladı. Din, fakirlerin zenginleri öldürmelerini önledi. (Bu Napoleon'un sözü idi.) Zira insanlar arasındaki tabii eşitsizlik, pek çoğumuzu sefalet veya yenilgiye sürükleyeceğinden, bir tabiat-üstü ümit tek alternatif olabilir. O ümidi ortadan kaldırın, sınıf harbi şiddetlenir. Cennet ve ütopya, bir kuyudaki kovalardır: biri aşağı indiği zaman diğeri yukarı çıkar; din zayıflayınca Komünizm yayılır.

Takdir edersiniz ki, Prof. Dr. Bozkurt Güvenç'in "çeviri"sindeki bütün hatâları bu sayfalarda belirtmeme imkân yok. Fakat sizi bir defa daha temin edeyim ki, aslında "İndeks"li olmasına rağmen onun çevirisinde indekssiz olan *Tarihten Dersler*, baştanbaşa yanlış ve eksik tercüme edilmiş. Bozkurt Güvenç ise, bu "çeviri"sinin çok iyi olduğuna inanmış olmalı ki, "Çevirenin Sözbaşı"sında diyor ki: "Okurlarım beğendiklerini başkalarına söyler, eleştirilerini çevirene iletirlerse sevinirim."

Nejat Muallimoğlu

I. Tereddütler

İncelemeleri sona eren tarihçi bir meydan okuma ile karşı karşıya: Bütün bu çalışmalarının ne faydası oldu? Çalışmalarınızda, sadece milletlerin ve fikirlerin yükseliş ve düşüşlerini nakletmenin, ve "kralların ölümlerinin acıklı hikâyeleri"ni yeniden anlatmanın zevkini mi tattınız? İnsan tabiatı hakkında, sokaktaki adamın hemen hemen hiç kitap açmaksızın öğrenebileceğinden fazlasını mı öğrendiniz? Tarihten, bugün içinde bulunduğumuz şartları aydınlayabilecek herhangi bir ışık, hükümlerimiz ve takip edeceğimiz politikalar için herhangi bir rehber, sürprizlerin ret ve tersliklerine veya değişiminin iniş ve çıkışlarına karşı herhangi bir korunma çıkarabildiniz mi? Mazinin, birbirini takip eden hâdiselerinde, beşeriyetin istikbalde nasıl hareket edeceğinde veya devletlerin kaderlerinin nasıl tecelli edeceğinde kehanette bulunabileceğiniz muntazamlıklar buldunuz mu? Nasıl olsa, "Tarihin hissi yoktur,"¹ sözü doğru mudur; yâni, tarih bize bir şey öğretmez, yâni, vâsi mâzi, istikbalin, daha büyük bir sahnede ve daha büyük ölçüde tekrarlanması kaderinde yazılı hatâların bıkkın provalarından başka bir şey değil midir?

Zaman zaman biz de öyle hissediyoruz, ve çok sayıda şüpheler teşebbüsümüzü engellemeğe çalışıyor. İlkin, mazinin ne olduğunu, nelerin vuku bulduğunu, veya tarihin, üzerinde

henüz bir "anlaşmaya varılmamış bir masal" olup olmadığını gerçekten biliyor muyuz? Mazide vuku bulmuş herhangi bir hâdisе hakkındaki bilgimiz daima eksik olduğundan, ve kesin olmayan delillerle ve tek taraflı tarihçilerle karartıldığından muhtemelen yanlıştır, ve belki de kendimizin millî ve dinî partizanlığımızla tahrif edilmiştir. "Tarihin büyük bir kısmı tahmin, ve mütebakisi peşin hükümlerdir."² Hattâ kendi ülkesi, ırkı, inancı, veya sınıfı için duyabileceği tarafgirlik hislerinin üstüne çıktığını sanan tarihçi bile, seçtiği malzemesi ile, ve kullandığı sıfatlardaki nüanslarla kendi gizli tercihlerini açığa vurur. "Tarihçi, daima gerektiğinden fazla basitleştirir, ve çok yönlü muğlaklığını hiç bir zaman benimseyemediği veya anlayamadığı kalabalık ruhlar ve hâdiseler arasından kolaylıkla yoğurabileceği azınlıktaki gerçekleri ve insanları acele ile seçer."³ Yine, mazide olup bitenlerden istikbal için çıkardığımız neticeler, değişmenin git-tikçe hız kazanmasından ötürü, önceki zamanlardakinden fazla rizikolu oluyor. Charles Peguy 1909'da, "dünyada, İsa'nın zamanından itibaren vuku bulan bütün değişmelerin, son otuz yıldaki değişmelerden az"⁴ olduğunu sandı; ve belki günümüzde, fizik üzerine doktora yapmış genç bir ilim adamı, kendi ilminin 1909'dan bu yana, daha önceki yazılı tarih boyunca gördüğü değişmelerden fazla değişikliğe uğradığını söyleyecektir. Her sene—bazen, harpte, her ay—yeni bir icad, metod, veya durum, davranış ve fikirlerin yeniden düzenlenmesine zorluyor. Üstelik, tesâdüfî bir unsurun, belki de metallerin ve insanların davranışlarına tesir ettikleri anlaşılıyor. Biz, organizmalar bir yana, atomların bile istikbalde, mazide hareket ettiklerini sandığımız tarzda hareket edeceklerine artık emin değiliz. Elektronlar, Cowper'in Tanrısı gibi, hayret uyandırıcı icraatlarını esrarengiz şekillerde yaparlar, ve İskender'in, kendisini, kendisini öldürecek kadar içkiye vererek, kurduğu yeni imparatorluğunun parçalanma-

sına sebep oluşu gibi (M.Ö. 323), veya Rusya tahtına Prusyalılar'ın davranış ve usullerine aşık bir Çar'ın tahta geçmesinin (1762) Büyük Frederick'i felâketten kurtarması gibi, herhangi bir karakterin acayip bir hareketi veya bir durum millî denklemleri altüst edebilir.

Besbelli ki, tarih yazıcılığı bir ilim değildir. O, sadece bir emek, bir sanat, ve bir felsefe olabilir—gerçekleri bulup çıkarmakla bir emek, eldeki kaotik malzemeye anlaşılır bir düzen vermekle bir sanat, perspektif ve aydınlatma uğrunda bir felsefe. "Şimdiki zaman, bir yumak hâlinde harekete geçmeye hazır mâzi, ve mâzi de, anlamamız için yumağından çözülmüş şimdiki zamandır,"⁵ veya biz böyle olduğuna inanıyor ve ümit ediyoruz. Felsefede, bütünü ışığında parçayı görmeğe çalışırken, "tarih felsefesi"nde ise, mazinin ışığında şimdiki ânı görmeğe çalışırız. Biz her iki durumda da, bunun, bir mükemmellik tedbiri olduğunu biliyoruz; topyekün perspektif ise bir optik yanılmadır. Biz, insanoğlunun bütün tarihini bilmiyoruz; Sümer ve Mısır medeniyetlerinden önce, muhtemelen bir çok medeniyet vardı; kazılarımıza ancak başladık! Biz bu işe, kısmî bilgimizle girişmeli, ve şartlı olarak, ihtimallerle tatmin olmalıyız; tarihte, ilim ve politikada olduğu gibi, hükümlerlik eden nisbiliktir, ve bütün formüller şüphe ile ele alınmalı. "Tarih, kendi akışını teorik ölçülerle veya mantıkî kanallara zorlama teşebbüslerine gülümser; bizim genelleştirmelerimizi altüst eder, bütün kurallarımızı çiğner; tarih *baroque*'dır."⁶ Belki bu sınırlar dahilinde, realiteye sabırla katlanabilmek, ve biribirimizin vehimlerine

* Onaltıncı asrın ikinci yarısından onsekizinci asrın ikinci yarısına kadar uzanan çağın, sanat ve mimari tarzına *baroque* denir. Önceki standartlara azim ve enerji ile karşı çıkan *baroque* üslubu, bilhassa son çağlarında inceden inceye işlenmiş, ve bazen acayip süslemeleri ihtiva ediyordu. Kelime, buradaki kullanılışı ile, "acayip, aşırı veya son derece süslü" demektir.—N.M.

saygı beslemek için tarihten yeterince öğreneceklerimiz vardır.

İnsanoğlu, astronomik zamanda bir ân, yeryüzünün geçici bir misafiri, kendi cinsinden olanların bir tohumu, kendi ırkının bir evlâdı, vücuttan, karakterden, ve akıldan oluşan bir bileşik, ailenin ve topluluğun bir üyesi, bir dine inanan veya şüphe eden biri, bir ekonomide bir ünite, belki bir devletin vatandaşı veya bir ordunun askeri olduğundan, biz de bunlara tekabül eden başlıklar altında—astronomi, jeoloji, coğrafya, etnoloji [ırkları araştıran ilim], psikoloji, moralite [ahlâk], din, ekonomi, politika, ve harp—insan tabiatı, davranışı, ve görünüşü hakkında tarihin neler dediklerini öğrenebiliriz. Bu nazik, rizikolu bir teşebbüs, ve ancak bir ahmaktır ki, yüzlerce asrı güvenilemez sonuçlarla dolu yüz sayfaya sıkıştırmağa çalışabilir. Biz bu işleme başlıyoruz.

II. Tarih ve Yeryüzü

Tarihi, aynı zamanda veya aynı şekilde işleyen iki ayrı kısmı bulunduğundan, güçlük verse de, mazinin hâdiseleri veya kayıtları diye tarif edelim. İnsanlık tarihi fezada minicik bir yerdir, ve onun bize vereceği ilk ders de tevazudur. Her ân bir kuyruklu yıldız dünyamıza çok yaklaşabilir ve bizim küçük küremizi, telaşlı rotasında altüst edebilir, veya onun insanlarını ve pirelerini zehirli gazlar veya sıcak dalgalarla boğabilir; veya gülümseyen güneşin bir parçası—bazılarının, kendi gezegenimizin bir kaç astronomik ân öncesi yaptığını sandıkları gibi—rotasında, tanjant bir tarzda hafifçe kayabilir ve vahşi bir kucaklayışla üzerimize düşerek bütün ızdırıp ve acıları giderebilir. Biz, çıktığımız yolda, her zaman vuku bulabilecek bu ihtimalleri göz önünde bulundurarak kâinata, sert de olsa, Pascal'ın kelimeleriyle cevap veriyoruz: "Kâinat, kendisini ezdiği vakit insan, kendisini öldüren den yine de daha asil olacak, zira insan öldüğünü bilirken, kâinat, zafere eriştiği ânda hiç bir şey bilmeyecek."⁷

Tarih jeolojiye bağlıdır. Deniz, her gün bir yerde tedricen veya gizlice karaya tecavüz ediyor, veya bunun aksi oluyor, kara; denize tecavüz ediyor; şehirler su altında kaybolabilir, ve batmış katedraller [büyük kiliseler] hüznü çanlarını çalabilirler. Dağlar, meydana çıkış ve erozyon'un ahengi ile

yükselir ve alçalır; nehirler şişer ve taşar, veya kurur, veya akış yollarını değiştirirler; vâdiler çöllere ve berzahlar boğazlara dönüşebilir. Jeolojik bir göz için yeryüzünün bütün sathı akıcı bir sıvı şeklindedir, ve insan da onun üzerinde, Aziz Peter'in dalgalar üzerinde İsa'ya doğru yürümesi gibi, güven ve emniyet hissinden mahrum olarak yürür.

İklim, Montesquieu ve Buckle'in zannettikleri gibi, bizi şiddetlice kontrol etmezse de, sınırlandırır. İnsanoğlunun yaratıcılık ve hüneri, ekseriya jeolojik handikapların üstesinden gelir: çölleri sulayabilir ve soğutma sistemlerini Sahara'da da kurabilir; dağları düzleştirebilir veya onlara galebe çalarak tepeleri teraslı üzüm bağları ile doldurabilir; okyanusu geçmesi için yüzen bir şehir, veya göklerde dolaşması için devkâri kuşlar yapabilir. Fakat bir kasırga, yüz yılda inşa edilen bir şehri bir saatte harabeye dönüştürebilir; bir aysberg [buzdağı] yüzen sarayı başaşağı çevirebilir veya ortadan ikiye ayırabilir ve zevk içinde eğlenen bin kişiye çağiltılı sesler çıkartarak Büyük Kesinlik'e gönderebilir. Yağmur pek ender yağdığı vakit medeniyet, Orta Asya'da görüldüğü gibi, kumlar altında kaybolabilir; çok şiddetli yağdığı zaman da, Orta Amerika'da olduğu gibi, medeniyeti, boğarcasına, karanlık ormanlarla kaplayabilir. Canlı ve hareketli bölgelerimizde vasatî suhunet yirmi derece yükselirse, hepimiz muhtemelen vahşi bir atalete dönüşürüz. Yarı-tropik bir iklimde, yarım milyar nüfuslu bir ülke karıncalar gibi çoğalabilir, ama gevşetici sıcaklık o milletin, harekete getirici iklim bölgelerinden gelen savaşılar tarafından defalarla istilâ edilmesine yol açabilir. İnsanlar, nesiller boyunca yeryüzünde gittikçe artan bir üstünlük kurabilirler, fakat onların kaderi, yeryüzünün toprağında fosil hâline gelmektir.

Coğrafya, tarihi şekillendiren kalıp, tarihin besleyici anesi ve disiplin altında tutan evidir. Onun nehirleri, gölleri, vahaları, ve okyanusları insanları, yerleşmeleri için kıyılarına çeker, zira organizmaların ve şehirlerin can damarları su-

dur, taşıt ve ticaret için ucuz yollar gösteren de odur. Mısır "Nil'in bir hediyesi" idi, vè Mezopotamya, "iki nehir arasında" ve onların kanalları boyunca medeniyetler kurdu. Hindistan İndus, Brahmaputra ve Ganj nehirlerinin kızı idi; Çin, hayat ve ızdıraplarını (bizimkiler gibi) çok defa yataklarından taşarak civardaki bölgeleri sulayan ve gübreleyen büyük nehirlerle borçlu. İtalya Tiber, Arno, ve Po nehirleri vâdilerini süsledi. Avusturya Tuna boylarında, Almanya Elbe ve Ren, Fransa Rhone, Loire, ve Seine nehirleri boylarında büyüdüler. [Ürdün'deki] Petra ve [Merkezî Suriye'deki] Palmira, çöldeki vahalardan beslendiler.

Yunanlar, kendi sınırları dahilinde yaşayamayacak kadar çoğalınca, Akdeniz ve Karadeniz sahillerinde (Platon'un deyişiyle, "gölcük çevresindeki kurbagalar gibi"⁸) koloniler kurdular. İki-bin sene boyunca—Salamis savaşından (M.Ö. 480) İspanyol Donanması'nın mağlûbiyetine (1588) kadar—Akdeniz'in kuzey ve güney sahilleri, beyaz insanların üstünlüğünün birbirlerine rakip merkezleri idiler. Fakat 1492'de ve ondan sonraları, Kristof Kolomb ve Vasco da Gama'nın denizler-aşırı yolculukları, insanları okyanuslarla mücadeleye davet etti; Akdeniz'in hâkimiyetine meydan okundu; Cenova, Piza, Florensa, Venedik geriledi; Rönesans gerilemeğe başladı; Atlantik milletleri meydana çıktı, ve bu milletler de sonunda, kendi hâkimiyetlerini dünyanın yarısına yaydılar. George Berkeley, 1730'da, "İmparatorluk, yolunu batıya doğru genişletir," dedi. Bu genişleme, daha da batıya doğru yayılarak, önceleri Pasifik ötesinde Japonya'ya götürülen Avrupa ve Amerika'nın sınıfl tekniklerini, bu defa Çin'e de aktaracak mı? En son Batı teknolojisi ile çalışan Doğu velûdiyeti [doğurganlığı], Batı'nın gerilemesine mi sebep olacak?

Uçağın gelişmesi medeniyet haritasını tekrar değiştirecektir. Ticaret yolları, nehir ve deniz yollarını gittikçe ve gittikçe daha az takip edecek, insanlar ve eşyalar gitgide ve git-

gide, daha ziyade, doğrudan doğruya hava yolu ile nakledilecek. Uzun sahil boylarında elverişli liman ve körfezlere sahip İngiltere ve Fransa gibi ülkeler ticarî avantajlarını kaybedecek; vâsi topraklara, fakat o topraklara yetmeyen sahil boylarına sahip olan Rusya, Çin, ve Brezilya gibi ülkeler, bu handikaplarının bir kısmını hava yolu ile ortadan kaldıracaklar. Sahil şehirleri, eşyanın, gemiden trene veya trenden gemiye transfer edildiği hantal ticaret usulünden daha az yararlanacak. Hava gücü, taşımacılık ve harpte deniz gücünün yerini aldığı zaman, tarihteki temel ihtilâllerden birini daha görmüş olacağız.

Teknoloji geliştikçe coğrafi faktörlerin tesiri azalır. Bir arazinin karakter ve şekli, ziraat, madencilik, veya ticaret imkânları sağlayabilir, fakat sadece liderlerin tahayyül güçleri ve onların peşinde giden halkların emek ve çalışkanlıklarıdır ki, bu imkânları gerçeğe çevirebilir; ve sadece birbirine benzeyen kombinezonlar (günümüzün İsrail'inde olduğu gibi), yüzlerce tabii engele rağmen, bir kültür şekillendirebilir. Medeniyeti yapan insandır, toprak değil.

III. Biyoloji ve Tarih

Tarih biyolojinin küçük bir parçasıdır: insan hayatı, organizmaların, karada ve denizdeki değişmelerinin bir parçasıdır. Bazen, bir yaz günü ormanda yalnız başımıza dolaşırken, uçuşan, sıçrayan, sürünen, yavaş yavaş giden, sığınaklar yapan, oyuklar açan yüz yaratık görür veya işitiriz. Bizim gelişimizden ürken hayvanlar telaşla kaçırlar; kuşlar uçuşarak dağılır, balıklar çayda kaybolurlar. Böylece, birdenbire, bu tarafsız gezegende kendimizin ürkütücü bir azınlık içinde bulunduğumuzu sezer, ve bir ân için, bu çeşitli yaratıkların açıkça sezinledikleri gibi, kendimizin, onların tabii bölgelerine tecavüz ettiğimizi hissederiz. O zaman, insanoğlunun bütün kayıtları ve başarıları mütevazice tarihe ve değişik safhalardan geçen hayatın perspektifine gömülür. O zaman, ekonomik bütün rekabetlerimiz, bir eş arama gayretlerimiz, acıkmışlığımız ve aşkımız ve acılarımız ve harplerimiz yerdeki yıkılmış ağaçlar ve düşmüş yapraklar altında gizlenenlerin, veya sulardakilerin veya ağaçların büyük dallarındaki arayışlardan, çiftleşmelerden, gayretlerden ve acılardan farklı değildir.

Şu halde, biyolojinin kanunları tarihin temel dersleridir. Biz, tekâmülün işlem ve tecrübelerine, var olmanın mücadelesine ve en güçlü ve yeteneklinin yaşayabilmesine bağlıyız. Eğer bazılarımız kendimizi bu didişme ve mücadele içinde

göremiyorsak, sebebi, dahil olduğumuz grubun bizi koruduğundandır; fakat o grup da, ayakta kalabilmenin test'lerinin geçmek mecburiyetindedir.

Bundan böyle, tarihin ilk biyolojik dersi, hayatın bir rekabet olduğudur. Rekabet, sadece ticaretin hayatı değil, hayatın ticaretidir de gıdanın bol olduğu zamanlarda, barış içinde cereyan eden bir rekabet, ağızlar yiyecekten fazla olduğu zamanlarda ise, şiddetli bir rekabet. Hayvanlar, vicdan azabı duymaksızın birbirlerini yerler; medenî insanlar, kanunî işlemlerle birbirlerini yutarlar. İşbirliği gerçektir, ve sosyal gelişme ile de artar, ama bunun başlıca sebebi de işbirliğinin, rekabetin bir âleti ve şekli olduğundandır. Biz kendi grubumuzda—ailemizde, topluluğumuzda, kulübümüzde, mâbedimizde, partimizde, "ırk"ımızda, veya milletimizde—onun diğer gruplara karşı giriştiği rekabette, grubumuzu kuvvetlendirmek için işbirliği yaparız. Biribirleri ile rekabet hâlinde bulunan grupların özellikleri, biribirleri ile rekabet eden fertlerin özellikleri gibidir; ele geçirme hırsı, kavgacılık, partizanlık, gurur. Hemcinslerimizin çoğalmasıyla vücut bulan ülkelerimiz, biz ne isek, öyledirler; onlar, bizim özelliklerimizi siyah harflerle yazarlar, ve bizim iyilik ve kötülüklerimizi de devkârî ölçülerde yaparlar. Biz ele geçirme hırsı ile yanıp tutuşuruz, tamahkâriz, ve kavgacıyız, çünkü kanımız, ecdadımızın, varlığını muhafaza edebilmesi için kovaladığını ve çarpıştığını ve öldürdüğünü, ve yeni bir ziyafetin kısa bir zamanda ele geçemeyeceği korkusundan çiğneyebilme ve hazmedilme kapasitesine kadar yedikleri binlerce yılı hatırlıyor. Harp, bir milletin yeme tarzıdır. Harp, işbirliğini teşvik eder, çünkü rekabetin nihai şeklidir. Devletlerimiz, büyük ve tesirlice koruyucu bir grubun üyeleri olana kadar, avlanma çağlarındaki fertler ve aileler gibi hareket edeceklerdir.

Tarihin ikinci biyolojik dersi, hayatın bir seçim, ayıklama olduğudur. Gıda tedariki veya eş bulma veya iktidar uğrun-

daki rekabette, bazı fertler, ayakta kalabilmenin sınava için diğerlerinden daha iyi teçhiz edilmişlerdir. Tabiat (buradaki mânası ile topyekün gerçek ve onun işlemleri) Amerikan İstiklâl Beyannamesi'ni veya Fransız İhtilâli'nin İnsan Hakları Beyannamesi'ni çok dikkatli okumadığından, bizler, gayri-hür ve gayri-eşit doğarız: hepimiz, fizikî ve psikolojik ırsiyetimize, bağlı olduğumuz grubun âdet ve geleneklerine tâbiyiz; bizlere bahşedilen sıhhat ve bedenî güç, zihnî kapasite ve karakter özellikleri farklıdır. Tabiat farklılıkları, seçme ve tekâmülün gerekli malzemesi olarak sever; birbirlerinin aynı olan ikizler birbirlerinden yüz türlü davranışta farklıdır, ve hiç bir iki bezelye tanesi de birbirinin aynı değildir.

Eşitsizlik, sadece tabîi ve ırsiyetle gelen bir hal değildir; eşitsizlik, medeniyetin muğlaklığı ile genişler. İrsî eşitsizlikler, sosyal ve sun'î eşitsizlikler doğurur; her icat veya keşif istisnâî fertler tarafından yapılır veya ele geçirilir, ve kuvvetliyi öncekinden daha kuvvetli, zayıfı da nisbeten daha zayıf yapar. Ekonomik gelişme fonksiyonlar üzerinde durur, kabiliyetleri birbirinden ayırır, ve insanları, grupları için eşitsizce değerli yapar. Eğer biz hemcinslerimizi bilmiş olsaydık, toplam yetenekleri, geri kalan hepsininkine eşit yüzde otuzu seçebilirdik. Hayat ve tarihin yaptıkları da tıpatıp budur ki, bu yüce eşitsizlik [bir Protestan mezhebinin kurucusu] Calvin'in Tanrısı'nı akla getiriyor.

Tabiat, bizim kendi ütopyalarımızda hürriyet ve eşitliğin birlikte belirtilmesine gülümser. Zira hürriyet ve eşitlik birbirinin yeminli ve ebedî düşmanlarıdır, ve biri diğerine üstün geldiği zaman da diğeri ölür. İnsanlar hür bırakılınca, İngiltere'de ve ondokuzuncu asrın Amerika'sında görüldüğü gibi, *laissez-faire* ekonomik sisteminde [bırakın yapsın, bırakın (gümrükten) geçsin], onların eşitsizlikleri geometrik olarak artacaktır [1, 2, 4, 8, 16. . .]. Eşitsizliğin büyümesini kontrol edebilmek için, 1917 sonrası Rusya'sında olduğu gibi,

hürriyetin feda edilmesi gerekir. Eşitsizlik, men edildiği zaman bile büyür; ancak ekonomik kabiliyetlerinde vasatinin altında bulunan insanlardır ki eşitlik isterler; üstün kabiliyetlere sahip olduklarını idrak edenler ise hürriyet taraflısıdır; ve sonunda, üstün kabiliyet muradına erer. Eşitlik ütopyaları biyolojikçe başarısız olmağa mahkûmdurlar, ve sevimli filozofun ümit edebileceği en iyi durum, hukukî adalet ve eğitim elde etme fırsatında nisbî bir eşitliktir. Potansiyel bütün yeteneklerinin gelişmesine ve işlemesine müsaade edilen bir cemiyet, gruplar arasındaki rekabette ayakta kalabilme avantajına sahip olur. Ülkeler arasındaki mesafenin ortadan kaldırılması, bu rekabetin daha şiddetli yürütülmesine yol açacaktır.

Tarihin üçüncü biyolojik dersi, hayatın, kendisini çoğaltması, doğurması gerektiğidir. Tabiatın, çoğalmayan organizmalarla, değişmelerle, veya gruplarla bir alış-verişi yoktur. Tabiat, kalitenin seçilmesi için, bol sayıda kemiyetin şart olduğuna derinden inanır; hayvanların, çok sayıda yavru doğurmalarını ister, ve hayatta kalan bir kaç tanesinin mücadelesinden zevk duyar; bir yumurtacığ dölemek için ırmağın yukarısına doğru [akıntıya karşı] acele eden bin sperm'in birbirleriyle yarışmalarını tasvip eder. Tabiat, fertlerden ziyade, fertlerin oluşturdukları türlerle ilgilidir, ve medeniyet ile barbarlık arasında gayet küçük bir fark görür. Yüksek bir doğum nisbetinin, beraberinde, kültürce aşağı bir medeniyet, ve düşük bir doğum nisbetinin de, beraberinde, yüksek bir medeniyet getirmesi onu ilgilendirmez; ve tabiat (burada "Tabiat"la, doğma işlemi, değişiklik, rekabet, seçme, ve var olma kastediliyor), doğum nisbetinin düşük olduğu bir ülkenin, daha yigit ve daha verimli gruplar tarafından periyodikçe cezalandırılacaklarını bilir. Gaul [Gal, Galya, Fransa'nın eski adı], Sezar zamanında, Roma birliklerinin, ve kendi zamanımızda da İngiliz ve Amerikan birliklerinin yardımlarıyla Alman hücumları karşısında ayakta kaldı. Roma yıkılınca, Frank'lar Almanya'dan aşağı sarkarak Gaul'u Fransa yaptı-

lar; eğer İngiltere ve Amerika yıkılırsa, ondokuzuncu asır boyunca nüfusu hemen hemen sabit kalan Fransa, tekrar bir istilâya uğrayabilir.

Eğer üretilen gıda, hızla artan beşerî yaratıkları doyurmuyorsa, Tabiat'ın elinde, dengeyi sağlamak için üç vekili vardır: açlık, salgın hastalıklar, ve harp. Thomas Malthus, ünlü *Essay on Population* (1798) [Nüfus Üzerine Bir Deneme] adlı eserinde, bu periyodik ayarlamalar olmaksızın doğum nisbetinin ölüm nisbetinden çok fazla olacağından, yiyecek isteyen ağızların böylece çoğalmasının, yiyecek üretimindeki herhangi bir artışı tesirsiz bırakacağını söyledi. Gerçi iyi bir rahip ve iyi niyetli bir insan olmasına rağmen, Malthus, para veya gıda yardımlarının fakirleri erken yaşlarında evlenmeye teşvik ederek bakamayacakları halde çocuk yapmalarına sebep olacağını ve meseleyi daha da kötüleştireceğini yazdı. Kitabının ikinci baskısında (1803), çocuk yapma dışında cinsî münasebetten kaçınılmasını tavsiye etti, ama doğum kontrolü yolunda diğer metodları reddetti. Fakat kutsallık yolundaki bu tavsiyesinin kabul edileceğini de hiç sanmadığından, ağızlarla gıda arasındaki dengenin istikbalde de, mazide olduğu gibi, açlık, salgın hastalıklar, ve harp-lerle dengeleneceğini belirtti.

Zirai metodlarda ve gebelikten korunma teknolojisindeki gelişmeler görünürde Malthus'un dediklerini çürüttü: İngiltere'de, Birleşik Amerika'da, Almanya'da, ve Fransa'da gıda üretimi nüfus artışına ayak uydurdu, ve yaşama standardının yükselişi, evlilik yaşlarını geciktirerek aileyi oluşturan fertlerin sayısını azalttı. Tüketicilerin artması aynı zamanda üreticilerin de artması idi: yeni çiftlik işçileri, daha fazla gıda üretmek için yeni toprakları geliştirdiler. Kanada ve Birleşik Amerika'nın, bir taraftan kendi ülkelerinde açlık ve hastalık salgınını önlerken, öte yandan da milyonlarca kile buğday ihraç etmeleri Malthus'a canlı bir cevap olarak göründü. Eğer mevcut zirai bilgi her yerde uygulanırsa, gezegenimiz, şimdiki nüfusunun iki katını doyurabilir.

Tabii Malthus cevabında, bu tür hal çaresinin felâketi geciktirmekten başka bir işe yaramayacağını söyleyecektir. Toprağın verimliliğinin bir sınırı vardır, doğumların sayısının ölümden fazla olması, er veya geç ziraî teknolojidaki her gelişmeyi iptal edecek; ve bu arada tıp, temizlik, ve sosyal yardımlar ayakta duramayacakları canlı tutmak suretiyle, kendileri gibi çocukların dünyaya getirilmesinde yardımcı olarak seçme işlemini geçersiz bırakacaktır. Ümit, buna şöyle cevap veriyor: sanayiın gelişmesi, şehirleşme, eğitim, ve yaşama şartları, velûdlukları [çok çocuk dünyaya getirmele-ri] ile günümüzün dünyasını tehlikeye doğru iten ülkelerde de, Avrupa ve Kuzey Amerika'da olduğu gibi, aynı neticeyi hasıl edecek ve doğum nisbeti azalacaktır. İstihsal ve doğum dengesi sağlanıncaya kadar beşeriyetin, gebelikten nasıl korunulacağını bilgi ve yollarını yayması gerekiyor. İdeal olarak düşünüldüğünde, ana-baba olmak sıhhatin bir imtiyazı olarak ele alınmalı, seksüel tahrikin bir yan-ürünü değil.

Doğum kontrol tekniklerinin, bu teknikleri uygulayan milletin entellektüel seviyesini düşürdüğünün delilleri var mıdır? Bu teknikler, muhtemelen basit insanlardan ziyade zeki insanlar tarafından uygulandı, ve eğitimcilerin emekleri her nesilde bilgisizlerin veludluklarıyla iptal edildi. Fakat bizim zekâ dediğimiz şeyin büyük bir kısmı ferdî eğitimin, ele geçen fırsatların, ve tecrübenin neticesidir; ve bu tür entellektüel iktisapların [kazanılan hünerlerin] gen'ler vasıtasıyla nesillere aktarıldığının bir delili de yoktur. Doktora yapmış kimselerin çocukları dahi eğitimden geçmeli ve çocukluk yılları boyunca hatâlardan, dogmalardan, ve izm'lerden geçmelidir; ve zorluklar içindeki ve handikaplı fakirlerin kromozomlarında ne kadar potansiyel kabiliyet ve deha gizlendiğini de söyleyemeyiz. Biyolojik açıdan bakıldığında, doğum ânındaki fizikî canlılık entellektüel şecereden daha değerli olarak düşünülebilir. Nietzsche, Almanya'daki en iyi kanın köylülerin damarlarında bulunduğunu söyledi; filozoflar, bir ırkın oluşturulacağı en iyi malzeme değillerdir.

Ailenin sınırlandırılması mazide Yunanistan ve Roma'da bazı roller oynadı. Sezar'ın, çok çocuklu aileleri mükâfâtlandırıldığını (İ.Ö. 59) ve çocuksuz kadınların tahtirevanda taşınmalarını veya mücevher takınmalarını yasakladığını gü-lümseyerek karşılıyorruz. Augustus, kırk yıl kadar sonra, bu kampanyayı yeniledi ise de, o da, Sezar gibi, başarılı olama-dı. Üst sınıflar doğum kontrolü metodlarını uygularken, Al-man kuzeyden ve Yunanistan veya Semitik Doğu'dan gelen göçmenler İtalya'nın nüfusunu arttırdı ve değıştirdiler.⁹ Çok muhtemeldir ki, bu etnik değışme, kötü hükümet yönetimle-rine ve hariçten gelen saldırılara karşı koyma kabiliyetlerini veya arzularını dizginledi.

Birleşik Amerika'da Anglo-Saksonlar'ın düşük doğum nisbetleri, onların ekonomik ve politik güçlerini azalttı; ve Katolikler'deki yüksek doğum nisbetleri, 2000 yılına kadar, millî olduğu kadar beledî ve eyalet hükümetlerinde Katolik Kilise'sinin [Amerika'da] hâkim bir rol oynayacağını akla ge-tiriyor. Bu tür bir işlem, Katolikliğin Fransa'da, İsviçre'de, ve Almanya'da güç kazandığını gösteriyor; Voltaire'in, Cal-vin'in, ve Luther'in ülkeleri yakın bir zamanda papalığın hâkimiyetine girebilirler. Böylece, doğum nisbeti, harp gi-bi, teolojinin kaderini tayin edebilir, nasıl Müslümanlar'ın; Tours'daki mağlûbiyetlerinin (732), Fransa'nın ve İspan-ya'nın *İncil*'in yerine *Kur'an*'ı koymalarını önledi ise, Kato-likler'in üstün teşkilâtları, disiplinleri, ahlâkî inançları, sa-dakatları ve velûdlukları Protestan Reformasyonu'nu ve Fransız Aydınlanma'sını iptal edebilir. Tarih gibi bir hümo-rist [espritüel, nüktedan] yoktur.

IV. Irk ve Tarih

Bugün [1968] dünyada dokuz-yüz milyon beyaz insana mukabil iki milyar gayri-beyaz insan vardır. Maamafih, Comte Joseph-Arthur de Gobineau, *Essai sur l'inegalite des races humaines* [Beşer ırklarının eşitsizlikleri üzerine bir deneme] (1853-55) adlı eserini yazdığı vakit, insan mahlûklarının birbirlerinden fizikî yapılarında, zihnî kapasitelerinde, ve karakter özelliklerinde (tıpkı fertler gibi) birbirlerinden farklı ırklardan oluştuklarını ve bir ırkın, "Aryan" ırkının, yaratılışı icabı, diğerlerine üstün olduğunu yazdığı vakit beti benzi sararmış pek çokları zevklendi:

Bu dünyada insanoğlunun eserleri arasında büyük olan, asil olan, veya faydalı olan her şey, ilimde, sanatta, ve medeniyette büyük olan her şey tek bir tohumun filizlenmesinden vücut buldu; . . . o da, çeşitli kollarının kâinatın bütün medenî ülkelerinde hükümrânlık etmiş sadece tek bir aileye aittir. . . . Tarih, bütün medeniyetin beyaz ırktan çıktığını, ve onun yardımı olmaksızın hiç birinin varlığını devam ettiremeyeceğini, ve bir cemiyetin, kendisini yaratan asil grubun kanını muhafaza ettiği müddetçe büyük ve parlak olacağını gösteriyor.¹⁰

Yerleşim bölgelerinin avantajları (Gobineau'nun iddialarına göre) medeniyetin yükselişini izah edemez, zira Mısır ve Orta Doğu medeniyetlerini sulayan aynı tür çevre (yani, top-

rağn gübreleyen nehirler) Kuzêy Amerika'nın Kızıl Derilileri arasında, şaheser ırmaklar boyunca verimli topraklarda yaşamalarına rağmen bir medeniyet vücuda getirmedir. Müesseseler de bir medeniyet yaratamaz, zira medeniyet monarşik [krallık] Mısır ve "demokratik" Atina'da görüldüğü üzere, birbirinden farklı ve hattâ biribiriyle çelişkili müesseselerin bulunduğu yerlerde yükseldi. Bir medeniyetin yükselişi, başarısı, gerileyişi, ve çöküşü ırkının tevarüs ettiği özelliklere bağlıdır. Bir medeniyetin dejenerasyonu, [soysuzlaşması] kelimenin bildirdiği gibi, cinsinin, soyunun, veya ırkının bozulmasıdır. "İnsanlar ancak muhtelif kan karışımları neticesinde soysuzlaşırlar."¹¹ Bu hal, genellikle, dinç, güçlü-kuvvetli ırkın kendisine bendettiği ırk mensupları ile evlendiği zaman görülür. Bundan böyle, (Kızıl Derililer'le evlenmeyen) Birleşik Amerika ve Kanada'daki beyazların, (Kızıl Derililer'le evlenen) Latin Amerikalı [Orta ve Güney Amerika ve Karaib Adaları] beyazlara üstünlüğünün sebebi budur. Ancak zayıflatıcı kan karışımlarının mahsülü olanlardır ki, ırkların eşitliğinden bahseder, veya "bütün insanların kardeş oldukları"nı¹² sanır. Kuvvetli karakterler ve insanlar hangi ırktan geldiklerini belirler ve insiyakî olarak, kendi ırkları dışındaki kimselerle evlenmeyi akıllarından geçirmezler.

Houston Stewart Chamberlain adında Almanya'da yerleşen bir İngiliz, *Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts* (Ondokuzuncu Asrın Temelleri) adlı kitabında, yaratıcı ırkı Aryanlar'dan Tütonlar'a daralttı: "Gerçek tarih Alman'ın, muazzam eli ile eski çağların mirasını yakaladığı ândan itibaren başlar." Dante'nin yüzü Chamberlain'e, karakteristik bir Alman olarak görünür; [Hristiyan azizi] St. Paul'un [Romanya'daki Kalas şehri sâkinleri] Galatia'lılara yazdığı mektubunda hatâ edilmezcesine bir Alman lehçesi işittiğini sanır; ve gerçi İsa'nın bir Alman olup olmadığına pek emin değilse de, "İsa'nın bir Yahudi olduğunu söyleyenin ya cahil veya sahtekar" olduğunu güvenle ilâve eder. Al-

man yazarları, ülkelerindeki bu misafirin çelişkilerine işaret etmeyecek kadar terbiyeli idiler: Treitschke ve Bernhardi, Almanlar'ın, modern insanlar arasında en büyükleri olduklarını itiraf ettiler; Wagner, bu teoriyi musikiye uyguladı; Alfred Rosenberg, Alman kanını ve toprağını "yirminci asrın ilham verici efsanesi" yaptı; ve Adolf Hitler de, bu temel üzerinde, bir halkı katletmesi ve Avrupa'yı fethetmesi için Almanlar'ı ayaklandırdı.

Madison Grant adında bir Amerikalı, *The Passing of the Great Race* [Büyük Bir Irkın Gerileyişi] adlı eserinde, medeniyetin başarılarını Aryanlar'ın "Nordikler" dediği koluna hasretti: İskandinavlılar, Scythians [İskitler], Baltık Almanları, İngilizler, ve Anglo-Sakson Amerikalılar, Kuzey rüzgârlarının sertleştirdiği bu kumral saçlı, mavi gözlü "sarışın hayvanlar," tembel ve uyuşuk Rusya ve Balkanlar'dan güneye sarkarak, bir dizi fetihlerle yazılı tarihin başlangıcını kaydettiler. Grant'a göre, "Sacae" (İskitler mi?) Hindistan'ı istilâ etti, Sanskrit dilini bir İndo-Avrupa dili olarak geliştirdi, ve kendilerinin, koyu ciltli yerlilerle evlenmelerini engelleyen kast sistemini kurmak suretiyle ırklarını soysuzlaştırmaktan kurtardılar.

[Homer'in destanlarında adları geçen ve karanlıkta yaşadıkları söylenen bir Batı ırkı olan] Cimmerian'lar Kafkaslar'dan İran'a aktı, [Kütahya ve Afyonkarahisar yöresinde yaşayan] Frikyalılar Yakın Doğu'da, [Eski Yunanistan'ın halkları olan] Achaeen'lar ve Dorian'lar Yunanistan ve Girit'te, Umbrian'lar ve Ozkan'lar İtalya'da yerleştiler. Nordik'ler her yerde maceracı, savaşçı, disiplinli insanlardılar, güneyin hissi, istikrarsız, ve uyuşuk insanlarını kendilerine tâbi kılarak köle yaptılar, ve ara yerdeki sakin ve uysal "Alpliler" halkı ile evlenerek zirvelerinde Perikles'in Atinalıların ve Cumhuriyet'in Romalıların bulunduğu medeniyetleri kurdular. Yerli halkla en az evlenen Dorian'lar, Isparta'lılar olarak cengâver bir Nordik kast'ı halinde "Akdeniz"

kölelerini yönettiler. Attika'daki Nordik soyunun kendilerinden olmayanlarla evlenmeleri, Peloponez Harbi'nde Atina'nın Ispartalılara mağlûp olmalarına, ve Yunanistan'ın daha saf Nordik'ler olan Makedonya ve Cumhuriyetçi Roma'nın idaresi altına geçmesine yol açtı.

Nordikler'in bir diğer taşınmasında—İskandinavya ve kuzey Almanya'dan taşınmalarında—Got'lar ve Vandal'lar Roma İmparatorluğu'nu fethetti; Angle'ler ve Sakson'lar İngiltere'yi fethetti ve ülkeye yeni bir isim verdiler; Franklar da Gaul'u fethederek ona kendi adlarını verdiler. Daha sonraları, Nordik Norman'lar Fransa, İngiltere, ve Sicilya'yı fethettiler. Uzun sakallı Nordik Lombard'lar İtalya'ya sarktılar, mahallî halkla evlendiler, ve Milano ve Florensa'yı bir Rönesans içinde canlandırdılar. Nordik Varangian'lar Rusya'yı fethetti, ve bu ülkede 1917'ye kadar hükümler oldular. Nordik İngilizler, Amerika ve Avustralya'yı kendilerinin birer müstemlekesi yaptılar, Hindistan'ı fethettiler, ve bellibaşlı her Asya limanına kendi nöbetçilerini diktiler.

Bizim kendi zamanımızda (Grant üzümlere söylüyor) bu Nordik ırkı üstünlüğünü terk ediyor. Camille Desmoulins, kahvehanedeki dinleyicilerine 1789'da, İhtilâl'in, yerli halk Gaul'lerin ("Alpliler"), Clovis ve Charlemagne'nin hükümlerlikleri yıllarında kendilerini köle hâline getiren Tütonik Frank'lara karşı bir isyanı olduğunu söylediği zaman, Nordik ırkı Fransa'daki yerini kaybetti. Haçlı Seferleri, Otuz Yıl Harpleri, Napolyon Harpleri, Birinci Dünya Harbi, Nordik soyundan gelenleri yitirerek, Avrupa ve Amerika'da, doğum nisbetleri yüksek olan Alp ve Akdeniz halklarına karşı koya-mayacak kadar zayıflattı. Grant'ın kehanetine göre, 2000 yılına kadar Nordikler ellerindeki güçlerini kaybedecekler ve onların düşüşü ile Batı medeniyeti her tarafta, içeriden ve dışarıdan başkaldıracak yeni bir barbarizme dönüşecektir. Grant, yerinde bir ifade ile, vücut dayanıklılığı bakımından hem Nordikler'in hem Alpliler'in altında bulunan Akdeniz

"ırk"nın, entellektüel ve sanat başarılarında onlardan üstün olduklarını ispat ettiklerini; bundan böyle, onların bu sahalardaki başarılarını Nordik kadınlarla evlenmelerine bağlayarak Yunanistan ve Roma'da klasik medeniyetlerin yükselmesinde onların rollerini kabul etti.

İrk teorisinin bazı kusurları apaçık meydanda. Bir Çinli ilim adamı kendi halkının, devlet adamları, mucitler, sanatkârlar, şairler, ilim adamları, evliyalar yetiştirerek M.Ö. 2000 yılından günümüze kadar tarihteki en devamlı medeniyeti kurduklarını hatırlatabilir. Meksikalı bir ilim adamı Kristof Kolomb-öncesi Amerika'daki Mayan'ların, Aztek'lerin, ve İnka'ların azametli yapılarını gösterebilir. Bir Hint ilim adamı, İsa'dan bin-altı-yüz sene önce ülkeye kuzeyden gelen "Aryan" sızmalarını kabul etmekle birlikte, güney Hindistan'daki koyu derili Dravidik halkının büyük inşaatçıları, şairler yetiştirdiklerini, Madras, Madura, ve Trichinopoly'deki mâbetlerin yeryüzündeki en büyük mâbetler arasında yer aldıklarını hatırlatabilir. Bu mâbedler arasında Kamer'lerin [Kamboçya'daki] Angkor Wat mâbedi gerçekten hayret uyandırıcı bir âbidedir. Tarih renk-körüdür, ve (elverişli herhangi bir çevrede) herhangi bir cilt rengi altında bir medeniyet geliştirebilir.

İrk teorisi sadece beyaz ırktan olanlara inhisar ettirilirse bile yine de güçlükler var. Sâmî ırkından olanlar Bâbil, Âsuri, Suriye, Filistin, Fenike, Kartaca ve İslâm medeniyetlerini hatırlatacaklardır. Yahudiler, Avrupa'ya İncil ve Hristiyanlığı ve [Hz.] Muhammed'e de *Kur'an*'ın büyük bir kısmını verdi. Müslümanlar, Batı Avrupa Karanlık Çağlar içinde bocalarken (takriben 565-1095), Bağdat'tan Kordova'ya kadar, beyaz insanın dünyasının oldukça büyük bir kısmını fethedip yetiştirdikleri hükümdarları, sanatkârları, şairleri, ilim adamlarını, ve filozofları gösterebilirler.

Mısır, Yunanistan, ve Roma'nın kadim [çok eski] kültürleri, besbellî ki, ırk yapısından ziyade coğrafi unsurların, ekono-

mik ve politik gelişmelerin bir neticesi idi, ve bu medeniyetlerin büyük bir kısmının kaynağı da Doğu idi.¹⁴ Yunanistan sanat ve edebiyatını Yakın Doğu'dan, Girit'ten, Fenike'den, ve Mısır'dan aldı. M.Ö. iki-bin yıllarında Yunan kültürü kısmen [eski Yunanistan'da bir şehir olan] "Mycenaeen" kültürü idi ki, Mycenaeen da kültürünü kısmen Girit'ten almış ve Girit de, muhtemelen Yakın Doğu'dan aktarmıştı. "Nordik" Dorian'lar M.Ö. 1100'e doğru Balkanlar'dan aşağı sarktıkları vakit Yunan kültürünün bu başlangıcının büyük bir kısmını tahrip ettiler, ve ancak müteaddid asır sonrası tarihî Yunan medeniyeti "Lycurgus"un İsparta'sında, [filozof] Thales'in [Batı Anadolu'da Ege sahilinde] Miletus'unda [Milet], [filozof] Herakleitus'un Efes'inde, Sappho'nun Midilli'sinde, [kanun yapıcısı] Solon'un Atina'sında yükseldi.

M.Ö. altıncı asırdan itibaren Yunanlar kültürlerini Akdeniz boyunca Durazzo, Taranto, Crotona, Reggio, Calabria, Siraküze, Napoli, Nis, Monako, Marsilya, Malaga'ya yaydılar. Güney İtalya'daki Yunan şehirlerinden, ve muhtemelen Etruria'daki Asya kültüründen kadîm Roma medeniyeti çıktı; Roma medeniyetinden Batı Avrupa medeniyeti, ve Batı Avrupa medeniyetinden de Kuzey ve Güney Amerika medeniyeti yükseldi. Kendi çağımızın üçüncü ve onu takip eden yüzyıllarında muhtelif Keltik, Tütonik, veya Asya aşiretleri İtalya'yı harabeye çevirerek klâsik kültürü tahrip ettiler. Güney medeniyet yaratır, Kuzey onları fetheder, yıkar, onlardan ödünç alır, ve bu ödünç aldıklarını da başkalarına yayar: işte, tarihin bir özeti de bu.

İnsan beyninin, insan yüzüne veya vücut ağırlığına nisbeti üzerinde durarak medeniyeti anlatmak teşebbüsleri meseleye pek az ışık sağtı. Eğer Afrika'nın siyahileri büyük medeniyetler yaratmadılarsa, muhtemeldir ki, iklim ve coğrafi şartlar onların ellerini kollarını bağladı. O şartlar altında, beyazların herhangi bir ırkı daha mı başarılı olurdu? Önerilerine çıkarılan yüzlerce so, dal engeli rağmen, şurası hayret

uyandırıcıdır ki, çok sayıda Amerikan Siyahî'si profesyonel mesleklerde, sanatta, ve edebiyatta başarının üst basamaklarına yükseldiler.

İrkin tarihte oynadığı rol, yaratıcı olmaktan ziyade hazırlayıcıdır. Biribirinden farklı genlerin cinsî üremede bir araya gelmelerini andırırçasına, bir bölgeye biribirlerinden farklı zamanlarda gelen muhtelif ırklar kanlarını, geleneklerini, veya yaşayış tarzlarını biribirleriyle veya mahallî halkla kaynaştırırlar. Böylesine bir etnik karışım, asırlar sonra yeni bir tip, hattâ yeni bir halk meydana getirebilir. Böylece Keltler, Romalı'lar, Angle'ler, Saxon'lar, Jute'ler, Danimarkalı'lar ve Norman'lar biribirleriyle kaynaşarak İngiliz'i vücuda getirdiler. Yeni bir tip şekillendiği zaman, onun kültürel yönleri tamamen kendine özgüdür, ve bu durum da yeni bir medeniyet oluşturur—yeni bir fizyonomi [dış görünüş], karakter, dil, edebiyat, ahlâk ve sanat. Medeniyeti yapan ırk değildir, halkı yapan medeniyettir: coğrafi, ekonomik, ve politik şartlar bir kültür yaratır, ve kültür de beşerî bir tip yaratır. İngiliz, İngiliz medeniyetinin kendisini yaptığı kadar, İngiliz medeniyeti yapmaz. Eğer o gittiği her yere o medeniyeti de beraberinde götürüyorsa, ve Timbuktu'da da yemek masasına simokinle oturuyorsa, bu onun, kendi medeniyetini yeniden yaratması değil, orada dahi, o medeniyetin kendi ruhu üzerindeki üstünlüğünü kabul ettiğini gösterir. Uzun vâdeli ele alındığında, geleneklerdeki veya tiplerdeki farklılıklar çevrenin tesirlerine boyun eğer. Kuzey bölgeleri insanları, nesiller boyunca tropikal bölgelerde yaşadktan sonra, güney insanların karakteristiklerini benimser, ve güneyin acele etmeksinin yaşanılan bölgelerinden gelen insanların torunları Kuzeyde, vücut ve kafanın daha çabuk temposuna ayak uydururlar.

Bu noktadan bakıldığında, Amerikan medeniyeti hâlâ ırkî karışım safhasındadır. Florida'nın [Florida eyaletinin] kuzeyinde yaşayan beyaz Amerikalılar, 1708'den 1848'e ka-

dar esasta Anglo-Sakson'dular, ve onların edebiyatı [ülkenin kuzey doğusundaki beş eyaletten oluşan] Yeni İngiltere'de, eski İngiliz edebiyatının çiçeklenmesi idi. Fakat 1848'den sonra, Amerika'nın kapıları beyaz ırktan herkese açılınca, yüzyıllar boyunca da tamamlanamayacak yeni bir ırkî karışım başladı. Bu karışımın yeni bir homojen tip teşekkül ettiği zaman, Amerika'nın (İspanyolca'nın İtalyanca'dan farklı olduğu kadar) kendisinin bir lisanı, kendisine özgü edebiyatı, ve sanatları olabilir ki, bunlar, daha şimdiden görünmeğe başladı, veya velveleli bir tarzda görünmeğe çalışıyorlar.

"İrkî" antipatilerin bazı köklerinin etnik orijinde bulunmasına rağmen, bu antipatiler, aynı zamanda, belki de esasta, dil, giyiniş, âdetler, ahlâkî inançlar veya din gibi sonradan benimsenen kültürel farklar tarafından yaratılırlar. Bu tür antipatiler için, genişletilmiş eğitim dışında, tedavi çaresi yoktur. Tarih bilgisi bize, medeniyetin işbirliğine dayanan bir ürün olduğunu öğretiyor; hemen hemen bütün halkların ona katkısı oldu. Medeniyet, bizim müşterek mirasımız ve borcumuzdur, ve medenî bir ruh da, her erkek ve kadına, kendisinden ne kadar alt seviyede bulunursa bulunsun, bu yaratıcı ve katkıcı grupların temsilcileri olarak muamele ettiği zaman, kendisinin ne olduğunu açıklamış olacaktır.

V. Karakter ve Tarih

Cemiyet, idealler üzerine değil, insan tabiatı üzerine kurulur, ve insanın yapısı da, devletlerin anayasasını yeniden yazar. Peki, insanoğlunun yapısı nedir?

Biz insan tabiatını, beşeriyetin temel temayül ve hisleri diye tarif edebiliriz. Temel temayüllerin ekserisini, onların doğuşta elde edilen özellikleri üzerinde pek çok şüphenin belirtilmesine rağmen, içgüdüler diye adlandıracamız. İnsan tabiatını, öteki sayfada verilen "Karakter Unsurları Cetveli" ile izah edebiliriz. Bu analizde, beşerî yaratıkların tabiat tarafından (burada tabiat ırsiyet olarak ele alındı) bahşedilen fonksiyonları, ferdi, aileyi, grubu, veya halkı muhafaza etmek olan altı pozitif altı negatif içgüdü ile teşhiz edilmiştir. Müsbet şahsiyetlerde pozitif temayüller hâkimdir, fakat fertlerin ekserisi (ruhî durum ve şartlara göre), hayatın meydan okumalarına karşı koyabilmek veya fırsatlarını değerlendirebilmek için, her iki setteki içgüdülerle teşhiz edilmiştir. Her içgüdü, davranışlar husûle getirir, ve bu davranışlara da hisler refakat eder. Onların topyekün olarak ele almışşı da insanın tabiatıdır.

KARAKTER UNSURLARI CETVELİ

İÇGÜDÜLER		ALİŞKANLIKLAR		HİSLER	
Pozitif	Negatif	Pozitif	Negatif	Pozitif	Negatif
<i>Hareket</i>	<i>Uyku</i>	<i>Oyun oynamak, Çalışmak Tecessüs</i>	<i>İstirahat Tembellik Umursa-mazlık Şüphe</i>	<i>Neşe, canlılık Enerji İstekli olmak, Hayranlık</i>	<i>Yorgunluk Atalet Can sıkıntısı Şüphe</i>
		<i>Hünerle işlemek, Düşünce</i>	<i>Hayal kurmak, Taklit</i>	<i>Zihni meşguliyet, Azim</i>	<i>Tembellik Kabul etme</i>
		<i>Yenilik, icat Sanat</i>	<i>Düzensizlik</i>	<i>Estetik hisler</i>	<i>Şaşkınlık</i>
<i>Çarpışmak Kaçmak</i>		<i>Yaklaşmak Rekabet</i>	<i>Çekinmek İşbirliği</i>	<i>Cesaret Rakip olmak</i>	<i>Endişe Dostluk</i>
		<i>Kavgacılık Üstünlük</i>	<i>Çekingenlik Boyun eğme</i>	<i>Kızgınlık Gurur</i>	<i>Korku Tevazu</i>
<i>Elde etme</i>	<i>Kaçınma, sakınma</i>	<i>Yemek yeme, Yığma Mal-mülk</i>	<i>Reddetme Sarfetme Sefulet</i>	<i>Açlık Tamah Sahip olma</i>	<i>Tiksinme İsraf Güvensizlik</i>
<i>İşbirliği</i>	<i>Mahremiyet İletişim</i>		<i>Yalnızlık</i>	<i>Girginlik</i>	<i>Gizlice hareket</i>
		<i>Diğerleri-nin tasdi-kini isteme, Cömertlik</i>	<i>Tasdik edilmemek-ten korkma, Bencillik</i>	<i>Kibir</i>	<i>Mahcubiyet</i>
<i>Çiftleşme</i>	<i>Reddetme</i>	<i>Cinsî faaliyet, Flört</i>	<i>Cinsî aşırılık, Yüz kızarması</i>	<i>Cinsî tahayyül, Cinsî aşk</i>	<i>Cinsî nörosis Tevazu</i>
<i>Ana-babanın ilgisi</i>	<i>Çocukları-nın eline bakma</i>	<i>Ev kurma</i>	<i>Çocukların baş kaldırışı</i>	<i>Ana-baba-nın sevgisi</i>	<i>Çocukların kızgınlığı</i>

Fakat insan tabiatı, tarih boyunca ne kadar değişti? Teorik olarak, bazı değişikliklerin vuku bulmuş olması gerekir. Tabii seleksiyon [seçim, ayıklama, tercih] muhtemelen, fizyolojik değişimler üzerinde olduğu kadar psikolojik değişimler üzerinde de tesirini gösterdi. Bununla beraber, bilinen tarih, beşeriyetin davranışında çok az değişiklik gösteriyor. Yunanlar, Platon'un [Eflatun] zamanında, modern asırların Fransızlar'ına çok benzeyen şekilde, ve Romalılar da, İngilizler gibi davrandılar. Usuller ve vasıtalar değişir; güdüler ve hedefler değişmez; harekete geçmek veya istirahat etmek, elde etmek veya vermek, çarpışmak veya gerilemek, diğerleriyle temas kurmağa çalışmak veya mahremiyet istemek, çiftleşmek veya reddetmek, ebeveynlerin sevgisini kabul etmek veya reddetmek. Beşer tabiatı, sınıflar arasında da değişiklik göstermez: fakirlerin içgüdüleri genellikle zenginlerinki gibidir; aradaki fark, fakirlerin, o fırsatları uygulamak için ellerindeki fırsatların azlığı veya maharetlerin yetersizliğidir. Tarih-te, başarılı âsilerin, suçlayarak devirdikleri güçlerin metodlarını benimsemelerinden daha açık bir şey görülmez.

Yazılı tarih boyunca, insanın tekâmülü biyolojik olmaktan ziyade sosyaldir: bu tekâmül, yaratıkların, kalıtım yolları ile değişikliklerden geçmesi suretiyle değil, genellikle, ekonomik, politik, entellektüel, ve ahlâkî yeniliklerin taklit, âdetler, veya eğitimle fertlere ve nesillere nakledilmeleriyle vuku buldu. Bir grubun âdet ve gelenekleri, grubu oluşturan yaratıkların tip ve irsiyetlerine, ve fertlerin içgüdülerine tekabül eder. Âdetler ve gelenekler, tipik ve sık sık tekrarlanan durumlara kendilerini uyarlamaya hazırırlar. Bununla beraber, yeni, alışılmamış tepkileri gerektirecek yeni durumlar ortaya çıkar; bundan böyle, daha üst organizmalardaki gelişme, tecrübe ve yenilikler için bir kapasite, değişme ve dönüşmenin sosyal ilişkilerini gerektirir. Sosyal tekâmül, âdetler ve icat etmenin birbirlerini karşılıklı etkilemeleridir.

İşte burada müteşebbis fert—"büyük adam," "kahraman," "dâhi"—yapıcı bir güç olarak tarihteki yerini alır. O, Carlyle'nin anlattığı tarzda bir ilâh değildir; o, kendi zamanında ve ülkesinde yetişir, ve hâdiselerin ürünü ve sembolü olduğu kadar vasıta ve sesleridir de. Yeni bir tepkiye ihtiyaç gösterecek bir durum ortaya çıkmaksızın, onun yeni fikirleri zamansızdır ve uygulanma imkânları yoktur. O, bir hareketin kahramanı olduğu zaman, mevkiinin talepleri ve krizin yarattığı heyecan onu, normal zamanlarda potansiyel ve işlenmemiş kalacak yüceliklere ve güçlere erdirtir. Fakat o sadece bir etki değildir. Hâdiseler, onun çevresinde vuku bulduğu kadar, onun sayesinde de vuku bulur. Onun, zaman zaman Churchill'inki gibi belâgati, bin tümene bedel olabilir; Napoleon'ununki gibi, strateji ve taktiklerdeki uzak görüşlülüğü, savaşları ve kampanyaları kazandırarak devletler kurdurabilir. Eğer, insanlara ilham vermek için seçtiği vasıtalarında [Hz.] Muhammed gibi bir peygamber ise, onun sözleri, yokluk ve mahrumiyetler içinde kıvranan insanları, daha önce düşünemedikleri azmi vererek, hayret uyandırıcı güç hâline getirebilir. Bir Pasteur, bir Morse, bir Edison, bir Ford, bir Wright, bir Marx, bir Lenin, bir Mao Tse-tung sayısız sebeplerin tesirleri ve sayısız tesirlerin sebepleridirler.

Karakter unsurları cetvelimizde taklit, yenilik karşısında yer alırsa da, hayatî yollarda onunla işbirliği yapar. Boyun eğici tabiatların, bir cemiyetin düzen ve işlemlerini vücudla getirmek için üstün yetenekli fertlerle birleştikleri gibi, taklit edici çoğunluk da yenilikçi azınlığın peşinden gider, ve bu da, çevrenin taleplerine veya ayakta kalabilmenin gerektirdiklerine yeni tepkileri uygulayacak icat edici ferdin peşinden gider. Tarih, genellikle azınlıkların çatışmalarıdır; çoğunluk, galibi alkışlar, ve sosyal tecrübenin beşerî malzemesini temin eder.

Zekâ, bundan böyle, tarihte hayatî bir güçtür, fakat dağıtıcı ve yıkıcı bir güç de olabilir. Ortaya atılan yüz yeni fikrin

doksan-dokuzu veya daha fazlası, kaldırılmak istenilen geleneksel tepkiler kalitesinde değildir. Hiç kimse, ne kadar parlak veya bilgili olursa olsun, bir hayat boyunca, kendi cemiyyetinin âdet ve müesseselerini yerinde hükümlerle değerlendirip atacak kadar anlayışa sahip olamaz, zira bu âdet ve müesseseler nesillerin, tarihin labaratuvarında edindikleri hikmetlerin birikimidir. Hormonlarının kaynaştığı bir genç, cinsî arzularına tam bir hürriyet veremediğinden şikâyet edebilir; ve o, âdetlerle, ahlâkî inançlarla, veya kanunlarla kontrol altında tutulmadığı takdirde, seks'in, ateşten bir nehir olduğunu, ve onun bir kaos içinde hem ferdi hem grubu yutması önlenecekse, bu ateş nehrinin setlerle çevrenmesi ve yüzlerce engellerle serinletilmesi gerektiğini anlayacak kadar yeterlice olgunlaşmadan, kendi hayatını tahrip edebilir.

Böylece, değişikliklere karşı koyan muhafazakâr, bu değişiklikleri teklif eden radikal kadar değerlidir; belki de daha da değerlidir, zirâ ağacın kökleri ağaca yapılan aşından daha hayatîdir. Aralarından pek azının kullanılabileceğinden yeni fikirlerin işitilmesi iyidir; fakat yeni yeni fikirlerin itiraz, muhalefet, ve hakaret değirmeninin çarkları arasından geçmeye mecbur tutulması da iyidir. Bu, yeniliklerin, beşer ırkına girmelerine müsaade edilmelerinden önce, ayakta durabilmeleri gerektiğini gösterecek deneme koşusudur. Yaşlının direnmesi, ve gencia de yaşını dürtmesi iyidir. Bu gerginlikten, cinsiyetler ve sınıflar arasındaki mücadelede olduğu gibi, yaratıcı bir gerilme direnci, teşvik edici bir gelişme, bütünün gizli ve temel birliği ve hareketi ortaya çıkar.

VI. Ahlâkî İnançlar ve Tarih

Ahlâkî inançlar (kanunların, bir cemiyetin üyelerini boyun eğmeğe zorladığı kurallar olduğu kadar), bir cemiyetin üyelerinin ve müesseselerinin, o cemiyet düzeninin, güvenliğinin, ve büyümesinin gerektirdiği tarzda hareket etmelerini, davranmalarını ısrarla istediği kurallardır. Böylece Hıristiyanlık dünyasındaki Yahudi toplulukları, onaltı asır, hemen hemen devletlerin ve kanunlarının yardımına ihtiyaç hissetmeksizin, sert ve teferruatlı bir ahlâkî kurallar sistemi sayesinde devamlılıklarını ve dahili barışı sağladılar.

Az bir tarihî bilgi, ahlâkî kuralların devirler boyunca değişikliklerden geçtiğini, ve bundan böyle, zaman ve mekânla uyuşmadıklarından, ve bazen birbirlerini nakzettiklerinden onların önemsiz oldukları neticesini çıkarır. Geniş bir tarihî bilgi ise, ahlâkî kuralların evrenselliği üzerinde durur ve onların önemli oldukları neticesini çıkarır.

Ahlâkî kurallar, kendilerini tarihî ve çevresel şartlara uyarladıklarından, farklıdır. Eğer ekonomik tarihi, avcılık, ziraat, ve sanayi olarak üç safhaya ayırırsak, bir safhadaki ahlâkî kuralların, bir diğerinde değişeceğini bekleriz. Avlanma safhasındaki adam, kovalamak, çarpışmak ve öldürmek için hazır olmak mecburiyetinde idi. Avını yakaladığı zaman, bir daha karnını doyurabilmek için aradan ne ka-

dar zaman geçeceğini bilemediğinden, midesinin hacminin kapasitesi kadar yedi. Zulüm—sadece kanda bile olsa—ayakta kalabilme test'inin (günümüzde devletler arasında görüldüğü üzere) öldürme yeteneğine sahip olunması gerektiği bir zamanın hâtırası olması gibi, güvensizlik de tamahın anasıdır. Muhtemeldir ki—çok defa avlanma sırasında kendi hayatlarını tehlikeye soktuklarından—erkekler arasındaki ölüm nisbeti kadınlar arasındaki ölüm nisbetinden yüksekti; bazı erkekler kendilerine müteaddid kadın aldılar, ve her erkeğin, kadınların sık sık hâmile kalmalarında yardımcı olmaları bekleniyordu. Kavgacılık, vahşilik, tamah, ve cinsî temasa hazır olma, var olabilme mücadelesindeki avantajlardı. Her kötü alışkanlık, muhtemel ki, bir zamanlar faziletti—yâni ferdin, ailenin, veya grubun var olabilmesini sağlayan bir özellik. İnsanın günahları, belki düşüşünün lekelelerinden ziyade yükselişinin kalıntılarıdır.

Tarih bize, insanların avcılıktan ziraata ne zaman geçtiklerini söylemiyor. Bu geçiş belki Neolitik Çağ'ında yabani buğdayın, ekilmekle kendiliğinden büyüyebileceğinin keşfedilmesiyle oldu. Biz, pek hatâyâ düşmeksizin şunu kabul edebiliriz: yeni rejim, yeni fazilet telâkkileri talep etti, ve eski faziletlerden bazılarını arzu edilmeyen kötü davranışlar olarak ilân etti. Çalışkanlık cesarettten daha geçerli bir özellik oldu, muntazamlık ve tutumluluk şiddetten daha yararlı, barış harpten daha muzaffer sayıldı. Çocuklar ekonomik bir servet oldu; doğum kontrolü gayri-ahlâkî sayıldı. Çiftlikteki aile, babanın ve mevsimlerin disiplini altında bir üretim ünitesi idi, ve ebeveynlerin otoritesinin de sağlam bir ekonomik tabanı vardı. Normal her erkek çocuk kısa bir zaman içinde, kafaca ve kendine yeterli olabilecek tarzda olgunlaştı; onbeş yaşına geldiği zaman, hayatın fizikî görevlerini kırk yaşına geldiğinde bileceği kadar biliyordu; onun bütün ihtiyacı toprak, bir saban, ve çalışmaya istekli bir çift kol idi. Böylece er-

ken yaşında, hemen hemen tabiatın arzu ettiği zaman evlendi; daimî yerleşim bölgeleri ve evlerin, evlilik öncesi cinsî münasebetlere getirdiği engellemelerden uzun müddet rahatsızlık duymadı. Genç kadınlara gelince, iffet ve saflık mutlaka gerekli idi, zira bunlar olmaksızın, istenmeyen annelikle karşı karşıya kalabilirlerdi. Kadın ve erkeklerin takriben aynı sayıda olmalarından ötürü, birden fazla kadınla evlenmeye müsaade edilmedi. Ziraat çağıının bu ahlâkî kurallı, erken evlenme, monogami [bir kadınla evlilik] ve sık sık annelik Hristiyan Avrupa'da ve onun sömürgelerinde uygulandı. Bu sert kural, tarihin en güçlü bazı karakterlerini meydana getirdi.

Sanayi İhtilâli, önceleri tedricen, ardından hızla ve çok geniş bir sahaya yayılarak, Avrupa ve Amerikan hayatının ekonomik şeklini ve ahlâkî süper yapısını değiştirdi. Erkekler, kadınlar, ve çocuklar insanları değil makineleri barındırmak için yapılan fabrikalarda, ödemelerin fertlere yapıldığı fabrikalarda, fertler olarak çalışmak üzere evlerini ve ailelerini, otoriteyi ve birliği terkettiler. Her on senede makineler bir misli arttı ve daha muğlak oldu; ekonomik olgunluk (bir aileye bakabilme kapasitesi) ikinci plânda kaldı; çocuklar ekonomik servet olmaktan çıktı; evlenmeler geciktirildi; evlilik öncesi ılımlılığın muhafazası güçleşti. Evlenmeyi geciktirmek için her şeyi veren şehir, seks uğrunda her dürtü ve kolaylığı sağladı. Kadınlar artık kurtulmuşlardı—yâni sanayileşmişlerdi; ve gebeliği önleyici âlet ve tedbirler de onların cinsî teması hâmilelikten ayırmalarına imkân sağladı. Sanayiın gittikçe artan ferdiyetçiliği, baba ve anne otoritesinin ekonomik tabanını kaybetmesine yol açtı. İsyankâr genç, artık kasabanın göz-kulak olmasıyla dizginlenemezdi; o şimdi günahlarını; şehir kalabalığının koruyucu anonimliği [kimse tarafından tanınmaksızın ve bilinmeksizin] altında gizleyebilirdi. İlmin gelişmesi, deney tüpünün otoritesini, piskopos

asâsının otoritesinin üstüne çıkardı; ekonomik istihşâlin makineleşmesi mekanistik materyalist felsefeleri akla getirdi; eğitim, dinî şüpheleri yaydı; ahlâkî inançlar, gittikçe ve gittikçe tabiat-üstü desteklerini kaybettiler. Önceki ziraî çağın ahlâkî inançları ölmeye başladı.

Sokrat'ın (ö. M.Ö. 399) zamanında ve Augustus'un (ö. M.S. 14) zamanında olduğu gibi, bizim zamanımızda da harpler, ahlâkî gevşeklik yapan kuvvetleri arttırdı. Peloponez Harbi'nin getirdiği şiddet ve sosyal yıkıntıdan sonra Alkibiades, atalarının ahlâkî kurallarıyla açıktan açığa alay etmekten çekinmedi, ve Thrasimakus da haklı olan yegâne şeyin güç-kuvvet olduğunu söyledi. Marius ve Sulla, Sezar ve Pompey, Antony ve Oktavius harplerinden sonra, "Roma, ekonomik dayanaklarını ve ahlâkî sağlamlıklarını kaybetmiş insanlarla dolu idi: maceranın zevkini tatmış ve öldürmeyi öğrenmiş askerler; harbin getirdiği vergiler ve enflasyonla bütün tasarrufları ellerinden giden vatandaşlar. . . . Hürriyetin başlarını döndürdüğü kadınlar, boşanmaların, kürtajların, ve zina yapanların kat kat artışı. . . . Sığ bir sofistikelik [kültürlü olmak], bu karamsarlık ve sinisizim'den [müstehzilik] gurur duyuyordu."¹⁵ Bu, hemen hemen iki dünya harbinden sonraki Avrupa ve Amerikan şehirlerinin bir manzarası.

Tarih, günahın her devirde geliştiğini söylemekle bize biraz teselli veriyor. Bizim kendi neslimizde bile homoseksüellik, kadîm Yunanistan veya Roma'da veya Rönesans İtalyası'ndaki yaygınlık seviyesine çıkmadı. "Hümanistler homoseksüellikten akademik bir sevgi ile bahsettiler, ve Ariosto da, onların hepsinin homoseksüel olduklarını söyledi"; Aretino, Mantua Dükü'nden, kendisine yakışıklı bir oğlan çocuğu göndermesini istedi."¹⁶ Fuhuş, Asuriler zamanında devletçe düzenlenen genel evlerden¹⁷ günümüzün Batı Avrupa ve Amerikan şehirlerindeki "gece klüpleri"ne kadar bütün çağlar boyunca evrenseldi. Martin Luther'e göre, 1544'te, Wet-

tenburg Üniversitesi'nde "kız talebeler açıktan açığa birbirleriyle yarış hâlinde erkek talebelerin odalarına koşuyor, kendilerini serbestçe veriyorlar"dı.¹⁸ Montaigne, kendi zamanında (1533-92), müstehcen edebiyatın derhal pazar bulduğunu yazdı;¹⁹ kendi tiyatro sahnemizdeki ahlâksızlık, Restorasyon İngiltere'sinin ahlâksızlığından derece itibariyle değil çeşnî itibariyle farklıdır, ve John Cleland'in *Memoirs of a Woman of Pleasure*—bir zevk kadınının değişik kimselerle cinsî temaslarının hikâyesi—1965'te olduğu kadar 1749'da da popülerdi.²⁰ Nineva yakınındaki kazılarda bulunan zardan [kumarda kullanılan zar] bahsettik;²¹ erkekler ve kadınlar her çağda kumar oynadılar. Tarihin her çağında insanlar sahtekârdılar ve hükümetler de—günümüzün hükümetlerinden muhtemelen daha az olmakla beraber—soysuzdular. Onaltıncı asır Avrupa'sında broşür edebiyatı, "gıda ve diğer ürünlere baştanbaşa yabancı maddeler katıldığı"ndan²² yana yakıla şikâyet ediyordu. İnsanoğlu, kendini hiç bir zaman On Emir'le uzlaştırmadı. Voltaire'in, tarihten esasta "insanlık suçlarının, ahmaklıklarının, ve talihsizliklerinin bir koleksiyonu"²³ diye bahsettiğini biliyoruz, ve [*Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküşü* adlı eserin yazarı] Gibbon da aynı özeti yankılar.

Şurasını hatırlamamız gerekir ki, yazılı tarih (*peccavimus*), genellikle yaşanan tarihten oldukça farklıdır: tarihçi, ilgi çekici bulduğu için istisnaîden bahseder—istisnaîler de ilgi çeker. Eğer bir Boswell'i* olmayan bütün o fertler, tarih

* James Boswell İskoçyalı bir yazardı. Boswell, ünlü yazar ve İngiliz dilinin ilk sözlüğünü yazan Samuel Johnson ile yakın arkadaşlık kurdu. Samuel Johnson, sohbetlerine doyum olmayan, son derece nüktedan bir insandı da. James Boswell, Johnson'un sözlerini günü gününe kaydetti ve *Samuel Johnson'un Hayatı* adlı eserinde yazdı. Samuel Johnson günümüzde, belki kendi eserlerinde yazdıklarından ziyade, James Boswell'in, onun hakkında yazdıklarıyla daha iyi biliniyor.—N.M.

sayfalarında sayılarına nisbetle yerlerini almış olsalardı, mazi ve mazinin insanının daha donuk ve sönük ama daha âdil bir manzarası elimizde bulunurdu. Harbin ve politikanın, talihsizlik ve sefaletin, zina ve boşanmanın, katletme ve intiharın kızıl örtüsü gerisinde milyonlarca düzenli ev, sadık evlilikler, çocuklarından şikâyetçi ve onlarla mesut müşfik ve muhabbetli erkekler ve kadınlar vardı. Yazılı tarihte bile, günahlarını affedebilirsek de unutamayacağımız asiller arasında dahi, zaman zaman asalet derecesine varan pek çok hayırseverlik örnekleri görüyoruz. Hayır uğruna yapılan bağışlar, hemen hemen savaş meydanlarının ve cezaevlerinin zulümlerine eşitti. Kısaca bahsedişlerimizde bile, insanların birbirlerine defalarla yardım ettiklerini gördük: Farinelli, [kompozitör] Domenico Scarletti'nin çocuklarına bakıyor, birbirlerinden farklı insanlar genç [kompozitör] Haydn'e yardım ediyor, Kont Litta, [kompozitör] John Christian Bach'ın Bologna'daki eğitiminin masrafını karşılıyor, Joseph Black, [İskoçyalı mucit] James Watt'a sık sık para veriyor, Puncberg, [kompozitör] Mozart'a devamlı borç para veriyor. İnsanların iyilikleri üzerine bir tarih yazmaya kim cesaret edecektir?

Bundan böyle, zamanımızdaki ahlâkî gevşemenin, zirâf tabanını kaybetmiş bir ahlâkî sistem ile kendi sanayi ihtilâlimizin bir sosyal düzen ve normallik içinde henüz kaynaştıramadığı bir diğer ahlâkî sistem arasında ızdırap verici veya zevklendirici bir intikalden ziyade bir çürümenin habercisi olduğunu kesinlikle söyleyemeyiz. Ve bu arada tarih de medeniyetlerin gayet rahat bir şekilde çürüdüklerinde bize teminat veriyor. Yunanistan'da, Sofist'lerle başlayan ahlâkî zayıflamadan sonra Elen medeniyeti 250 yıl, edebiyat ve sanatlarda şaheserler vücutte getirmekte devam etti. Roma ahlâkı, mağlûp edilmiş Yunanlar'ın İtalya'da yerleştiklerinden (M.Ö. 146) kısa bir zaman sonra "çürümeğe" başladı, fakat Roma, Markus Aurelius'un ölümüne kadar (M.S. 180)

devlet adamları, filozoflar, şairler, ve sanatkârlar yetiştirmekte devam etti. Sezar tahta geçtiği zaman (M.Ö. 60), Roma, politik olarak hâkimiyetinin en alt noktasında idi, ama M.S. 465'e kadar barbarlara tamamen boyun eğmedi. Bizim kendi düşüşümüz de, İmparatorluk Roma'sınıninki gibi uzun sürsün!

Harp tehditlerinin gerektirdiği askerî eğitim sayesinde, medeniyetimizde disiplin belki yeniden tesis edilebilir. Bir parçanın hürriyeti, bütünün güvenliği ile değişir, coğrafyanın sağladığı korunma kayboldukça, Amerika ve İngiltere'de ferdîyetçilik azalacak. Seksüel ruhsat, kendi aşırılıklarıyla kendi kendisini tedavi edebilir; bizim dizginlenemeyen çocuklarımız, zamanla düzen ve iffetin geçer akçe olduğunu, giyim-kuşamın çıplaklıktan daha çok harekete getirici olduğunu görebilirler. Bu arada, sahip olduğumuz hürriyetlerimizin büyük bir kısmı iyidir: teolojik [dini] terörlerden kurtulmuş olmak iyidir; diğerlerine ve kendimize zarar vermeyen zevklerin tadını çıkarmak hoştur, ve hürriyetine kavuşmuş vücudumuz üzerinde temiz tavanın tad ve kokusunu hissetmek de iyidir.

VII. Din ve Tarih

Skeptik [şüpheci] bir tarihçi bile dini, her ülkede ve her çağda işlemini yürüten, ve zâhiren, kaçınılamayacak bir mües-
se olarak gördüğünden, dine, mütevazı bir hürmet gelişt-
rir. Din mutsuzlara, acı ve ızdırap içindekilere, mahrum
kalmışlara, yaşlılara, milyonlarca insanın herhangi maddî
bir yardımdan daha değerli gördüğü tabiat-üstü huzuru ge-
tirdi. Din, ebeveynlere ve öğretmenlere, gençlerin disiplinin-
de yardımcı oldu. Cemiyetin en alttaki tabakalarında varlık-
larını sürdüren insanlara pâyeye verdi, hayatın bir mânası ol-
duğunu gösterdi, ve emirleri ve âyinleriyle beşerî mukavele-
leri Allah'la girişilmiş kutsal münasebetler hâline dönüştü-
rerek topluluklarda istikrar sağladı. Din, fakirlerin zenginle-
ri öldürmelerini önledi. (Bu Napoleon'un sözü idi.) Zira in-
sanlar arasındaki tabîî eşitsizlik, pek çoğumuzu sefalet veya
yenilgiye sürükleyeceğinden, bir tabiat-üstü ümit tek alter-
natif olabilir. O ümidi ortadan kaldırın, sınıf harbi şiddetle-
nir. Cennet ve ütopya, bir kuyudaki kovalardır: biri aşağı in-
diği zaman diğeri yukarı çıkar; din zayıflayınca Komünizm
gelişir.

Dinin başlangıçta, ahlâkla herhangi bir bağlantısı bulun-
duğu görülüyor. Görünürde (zira biz sadece tahmin ediyor-
uz, veya Lukretius'u yankılayan Petronius'u yankılıyoruz)
"ilâhları ilk defa yapan şey korku idi"²⁵—topraktaki, nehir-

lerdeki, okyanuslardaki, ağaçlardaki, rüzgârlardaki, veya gökyüzündeki gizli kuvvetlerin yarattığı korku. Din, teklifler, yardımlar, kurbanlar, büyüler, ve dualarla bu kuvvetlere tâviz verici bir âyin hâline geldi. Ne zaman ki rahipler, bu korkuları ve âyinleri ahlâkî ve dinî kanunları desteklemekte kullandılar, din, hayatî bir güç ve devletin rakibi oldu. Hal-ka, mahallî ahlâkî kuralların ve kanunların, ilâhların emir-leri olduğunu söyledi. Din, ilâh Tot'un, Menes'e Mısır'ın ka-nunlarını, ilâh Şamaş'ın, Hammurabi'ye Bâbil kanunlarını, Yahveh'in, Musa'ya, Yahudiler için On Emir ve diğer 613 emiri, ve ilâhî peri [su veya orman perisi] Egeria'nın Numa Pompilius'a Roma'nın kanunlarını verdiğini söyledi. Putpe-rest kült'leri [*cult*, mezhep, inanç, tapınma] ve Hristiyan akideleri, dünyevî hükümdarların ilâhlar tarafından tayin ve korunduğunu ilân ettiler. Her devlet de, bundan duyduğu minnetin ifadesi olarak, topraklarını ve gelirlerini rahiplerle paylaştı.

Ahlâksızlık, dinin hâkim olduğu çağlarda da yaygın oldu-ğundan, resmî kilisenin kanunlarına karşı çıkanlar, dinin ahlâkî sağlamlık yaydığından şüphe ettiler. Şehvet düşkün-lüğü, sarhoşluk, kaba hareketler, tamah, sahtekârlık, hay-dutluk, ve şiddet Orta Çağlar'da da vardı; fakat Hristiyan ahlâkının ılımlaştırıcı tesiri, rahiplerin nasihatları, azizlerin ortaya koydukları örnek hareketler olmaksızın, muhtemeldir ki, beş-yüz sene süren barbar istilâlarının, harplerin, ekono-mik tahribatın, ve dağılan siyasî teşkilâtların doğurduğu ahlâkî düzensizliğin tesirleri çok daha kötü olacaktı. Roma Katolik Kilisesi köleliği, aile kavgalarını, millî çatışmaları azaltmak, mütareke ve barış devrelerini uzatmak, ve dövüş-me veya sıkıntılarla sürdürülen mahkemeler yerine düzenli mahkemeler getirmek için çalıştı; kadim Roma veya barbar kanunlarının getirdiği cezaları hafifletti, ve yardımlaşmanın sınır ve teşkilâtlarını muazzam bir şekilde genişletti.

Kilise [Katolik Kilisesi], devlete hizmet etmesine rağmen, kilisenin, bütün devletlerin, ve ahlâkın da, gücün üzerinde bulunduğunu ilân etti. Kilise, daha yüksek bir varlığa duyulan sadâkatın dizginlemediği vatanseverliğin, tamah ve suç uğrunda bir âlet olacağını söyledi. Kilise, Hıristiyanlık âleminde birbirleriyle rekâbet hâlinde bulunan hükümetlerin üstünde bir ahlâk kanununu yaydı. Kendisinin ilâhî bir orijini ve ruhî üstünlüğü bulunduğunu iddia eden kilise kendisini, bütün hükümdarların ahlâken sorumlu tutulacağı beynelmilel bir mahkeme olarak tanıttı. İmparator IV. Henry, Papa VII. Gregory'ye Canossa'da [Kanos] boyun eğerek bu iddiayı kabul etti (1077); ve bir asır sonra da Papa III. Innocent, Gregory'nin ideali olan ahlâkî bir süper devletin gerçekleştiği intibakı verircesine, papalığın otorite ve prestijini yeni bir yüksekliğe çıkardı.

Bu muhteşem rüya milliyetçiliğin, skeptisizm'in [şüpheliğin], ve beşerî zaaflığın tesirleri altında parçalandı. Kilise, çok defa tek taraflı, rüşvetle satın alınabilen, veya zorba insanlarla yönetiliyordu. Fransa, zengin ve güçlü bir ülke hâline geldi, ve papalığı, kendisinin siyasî bir âleti olarak kullandı. Krallar, bir papanın, papaları sadâkatle destekleyen bir Cizvit emrini geri aldirtacak kadar güçlendiler. Kilise, dinî efsanelerle, düzme kalıntılarla, ve şüpheli mucizelerle sahtekârlık önünde iki büklüm eğildi; asırlar boyunca, Batı Avrupa'nın Papa I. Silvester'e (papalık, 314-335) "Kostantin'in Bağışı" olduğu efsanesinden, ve papanın Kadîr-i mutlaklığını iddia eden "False Decretals"dan [Düzmece Emirler] (842) yararlandı.²⁶

Dinî hiyerarşi, ahlâkî inançları yaymak yerine, enerjisini gittikçe ve gittikçe dinî katılığı yaymak uğrunda sarfetti, ve Engizisyon da Kiliseyi, hemen hemen öldürürcesine itibardan düşürdü. Kilise, barış vaazları verirken bile, onaltıncı yüzyıl Fransa'sında dinî harpleri ve onyedinci asır Alman-

ya'sında da Otuz Yıl Harbi'ni körükledi. Modern ahlâkın başta gelen başarılarından biri olan köleliğin kaldırılmasında sadece mütevazı bir rol oynadı; zamanımızın kötülüklerinin tesirlerini azaltan hümanist hareketlerde başı, filozofların çekmelerine müsaade etti.

Tarih, kütlelerin mucizelerle, esrarengizliklerle, ve efsanelerle zenginleştirilmiş bir din arzu ettiğinde Kiliseyi haklı çıkardı. Kilise, âyinlerde, rahiplerin giyinişlerinde, ve piskoposların otoritelerinde ikinci derecede bazı değişikliklere müsaade etti ise de, aklın gülümseme ile karşıladığı doktrinleri değiştirmeyi aklından geçirmez, zira bunlardaki herhangi bir değişme, ümitlerini, ilham verici, teselli edici tahayyülere bağlayan milyonlarca insanı gücendirerek ümitsizliğe düşürür. Filozofların, Kilisenin ahlâkî fonksiyonu yerine koyacakları başka bir şey bulamadıklarını kabul etmeleri, ve Kilisenin de, dinî ve entellektüel hürriyeti kabul etmesi dışında, din ve felsefe arasında bir uzlaşma mümkün değildir.

Tarih, Allah'a inancı destekliyor mu? Eğer Allah derken, tabiatın yaratıcı canlılığını değil de, zeki ve müşfik bir yüce varlığı kastediyorsak, sorunun cevabı mütereddit bir negatif olmalı. Biyolojinin diğer kolları gibi, tarih, en sağlam fertlerin ve grupların, iyiliğin mukabele görmediği, talihsizliklerin bol olduğu, ve nihai test'in ayakta kalabilmek yeteneği olduğu mücadelesinin tabii seçiminde dipte kalır. Bu suçlara, periyodik olarak insan ve hayvan hayatını perişan eden harpler, insanların insanlara zulmünü, depremleri, fırtınaları, kasırgaları, salgın hastalıkları, denizlerdeki deprem dalgalarını, ve diğer "takdîr-i İlâhî"leri eklediğiniz zaman, eldeki bütün deliller, bizim sübjektif olarak düzen, şaşaa, güzellik ve yücelik atfettiğimiz, tesadüfî ve görünürdeki gelişigüzel manzaraları ile kör veya tarafsız bir kaderi akla getiriyor. Eğer tarih herhangi bir teolojiyi destekliyorsa bu Zoroastrian veya Manichean gibi düalizm [ikilik, kâinatın zihin ve madde olarak iki prensipten meydana geldiği görüşü] olacaktır:

kâinatı ve insanların ruhlarını kontrol için birbirleriyle çarpışan iyi ve kötü ruhlar. Bu inançlar ve Hristiyanlık (ki aslında Manichean'dir)* kendilerine inananlara, sonunda iyi ruhun kazanacağını güvenle söyledi; fakat tarih bu kesin ifadenin doğruluğunu garanti etmez. Tabiat ve tarih, bizim iyilik ve kötülük anlayışımızla hemfikir değildir; onlar iyiyi, ayakta kalan, ve kötüyü de, yıkılan diye tarif ederler, ve kâinatın da, İsa'yı tercih ederek Cengiz Han aleyhinde peşin hükümleri yoktur.

İnsanın kâinatta miniskül bir yeri işgal ettiğinin gittikçe daha derinden anlaşılması, dinî inançların daha da zayıflamasına yol açtı. Bu gerilemenin başlangıcını Hristiyanlık'ta Kopernik'e (1543) kadar uzatabiliriz. Bu gerileme işlemi yavaş oldu, fakat Johnne Donne 1611'de, yeryüzünün, dünyanın bir "banlıyo"su hâline geldiğinden yakınıyordu, ve "yeni felsefe her şeyden şüphe etti"; ve Francis Bacon, piskoposları zaman zaman şapkasını çıkararak selâmlamasına rağmen, hürriyetine kavuşmuş insanın dininin ilim olduğunu ilân ediyordu. İşte, Allah'ın, dışımızdaki bir İlâhî Varlık olarak "ölümü" onların neslinde başladı.

Bunda, ilmin ve tarihî bilginin yayılması dışında, daha pek çok sebep rol oynadı. İlkin, başlangıçta özel hükümleri savunan Protestan Reformasyonu geldi. Ardından, her birinin hem İlâhî kitaplara hem akla başvurduğu çok sayıdaki Protestan mezhepleri ve ideolojiler geldi. Daha sonra, İncil'in daha yüksek ölçüde tenkidi geldi ki, İlâhî kitapların oluşturduğu o fevkalâde kütüphaneyi kendisinden hatâ sâdır olabilen insanın gayri-mükemmel eseri diye nitelendirdi. Ardından İngiltere'de dini, tabiattan hemen hemen ayırd edilemeyen bir Allah'a müphem bir tarzda inanışa indiren "deistik"

* Manichean (Maniçien) M.S. üçüncü ve beşinci asırlar arasında rağbet bulan, ilhamını Zerdüştlük mezhebinden alarak hem Allah'a hem şeytana inanan bir mezheptir.—N.M.

hareket göründü. Ardından, diğer dinler hakkında gittikçe artan bilgiler geldi ki, bu dinlerin, pek çoklarının Hristiyanlık-öncesine kadar uzanan efsaneleri, bir kimsenin tevarüs ettiği inançlarının gerçek tabanına rahatsızlık uyandırıcasına benziyordu. Ardından, Protestanlığın, Katolik efsanelerini ekspoze [teşhir] etmesi, deist'ler tarafından İncil'de bahsedilen mucizelerin ekspoze edilmesi, ve din tarihindeki sahtekârlıkların, engizisyonların, ve katliâmların ekspoze edilmesi geldi. Ardından, ziraatın—ki hayatın her yıl yeniden canlanması ve büyümenin sırrı, insanlardaki inanç ateşini yakıtlıyordu—yerini, bir dünya makinesini akla getirircesine, âdeta her gün dua ediyorlarmış gibi bir nakaratla işleyen makinelerle meydana çıkan sanayileşme aldı. Bunlara, Bayle'nin yazılarında görüldüğü üzere skeptik [şüpheci] felsefenin, ve Spinoza'nın yazılarında görüldüğü üzere *pantheistic* [Allah'ın her şey olduğunu ve her şeyin Allah'ın bir parçası olduğunu söyleyen] felsefenin cesur ilerleyişini; Fransız Aydınlanma'sının Hristiyanlığa kültüvî hücumunu; ve Fransız İhtilâli sırasında Paris'in Kiliseye karşı ayaklanmasını da ilâve ediniz. Yine bunlara, modern harplerin kendi zamanımızda sivil halkı gelişigüzel katledişini de ilâve ediniz. Nihayet, insanoğluna kadîr-i mutlaklık ve yıkıcılık vâdeden, ve gökyyüzünün ilâhî kumandasına meydan okuyan ilmî teknolojinin hayret uyandırıcı zaferlerini ekleyiniz.

Hristiyanlık bir bakıma, çok sayıda Hristiyan'da, geleneksel teolojinin kindar Allah'ını kabul edemeyecek bir ahlâkî his geliştirmekle, kendi aleyhindeki cereyanlara yakıt hazırladı. Cehennem fikri, sadece eğitim görmüş düşüncelerde değil, kilise kürsülerinde de kayboldu. [Protestanlığın bir mezhebinin sâlikleri olan] Presbeteryanlar, Westminster İtirafı'ndan utanç duymaya başladılar. Bu itiraf onları, faziyet ve suçları ne olursa olsun, hem milyarlarca kadın ve erkeği yaratan ve hem de onların ebedî bir cehenneme gidecek-

lerini söyleyen bir Allah'a inanmayı taahhüd ettirmişti. Eğitim görmüş Hristiyanlar [Vatikan'daki] Sistin Mâbedi'ni ziyaret ettikleri vakit, İsa'nın, Michelangelo tarafından günahkârları, ateşleri hiç bir zaman söndürülmeyecek cehenneme paldır-küldür fırlatırken çizilen resminden dehşete düştüler. Gençlerimize ilham verecek "nazik, uysal ve yumuşak İsa" bu muydu? Nasıl Elenler'in ahlâkî gelişmeleri, Olimpus'un kavgacı ve zina yapan ilâhlara inançlarını zayıflattı ise (Platon dedi ki: "Beşeriyetin büyük bir kısmı ilâhların mevcudiyetine hiç inanmıyor."²⁷), Hristiyan ahlâkının gelişmesi de Hristiyan teolojisini yavaş yavaş aşındırdı. İsa Jehovah'ı yıktı. [Jehovah (Jehova), Allah'ın İbranice'den aktarılan bir diğer adıdır.]

Hristiyanlık'ta, ruhanî müesseseler yerine seküler [dinî olmayan, laik] müesseselerin yerleştirilmesi Sanayi İhtilâli'nin nihaî ve kritik neticesi idi. Devletlerin teolojik desteklerden vazgeçmesi bugün kafamızı karıştıran ve davranışlarımızı altüst eden bir çok kritik tecrübeden bir tanesidir. Bir zamanlar, Allah'ın yeryüzündeki vekili kralın iradeleri olarak takdim edilen kanunlar, şimdi, kendilerinden hatâ sâdır olabilen şaşkınlık içindeki insanların emirleri idi. Eğitim, ki bir zamanlar Allah'ın ilham verdiği rahiplerin kutsal inhisarında idi, şimdi sadece polisten korkan ve makul hükümler vermeyi belki hiç bir zaman öğrenemeyecek genç âsileri akıl ve ikna yolu ile medenileştirmek görevi teolojik cüppe ve huşûdan sıyrılmış erkek ve kadınların uhdesine verildi. Bir zamanlar kiliselerle ittifak yapan kolejler, işadamları ve ilim adamları tarafından zaptedildi. Vatanseverlik, Kapitalizm, veya Komünizm propagandaları, tabiat-üstü bir inanç ve ahlâkî sistem telkin etmekten daha başarılı oluyor. Kutsal günlerin yerini tatil günleri alıyor. Tiyatrolar ve sinemalar Pazar günleri de dolu, ve Pazar günleri bile kiliselerin yarısı boş. Anglo-Sakson ailelerinde din, sosyal bir görenek

ve âdet, koruyucu bir renklendirme oldu; Amerikan Katolik ailelerinde canlılığını muhafaza ediyor; Fransa'nın ve İtalya'nın üst ve orta sınıflarında din, "kadının ikinci derecedeki seksüel özelliğidir." Yüzlerce ve yüzlerce işaret, Sofistler'in gelişinden ve Yunan Aydınlanması'ndan sonra eski Yunan dininin karşılaştığı gerilemenin bir benzerinin Hıristiyanlık'ta da vuku bulmakta olduğunu gösteriyor.

Katoliklik ayakta duruyor, çünkü tahayyüle, hislere, ve ümide hitap ediyor; çünkü onun mitolojisi fakirlere teselli veriyor ve hayatlarını parlatıyor; ve çünkü inananların takdir edilen velûdlukları sayesinde Reformasyon'a kaybettiği yerleri yavaş yavaş geri alıyor. Katoliklik, entellektüel topluluğun sadakatını feda etti, ve seküler eğitim ve edebiyatla temas neticesi gittikçe artan kayıplar veriyor; fakat aklın ke-sinsizliğinden usananları, ve Kilise'nin, dahili huzursuzluğu gidererek Komünist dalgasına set çekeceğini ümit edenleri kendi safına çekiyor.

Eğer bir büyük harp Batı medeniyetini harabeye çevirirse, yıkılmış şehirler, yaygınlaşmış sefalet, ve itibarını kaybeden ilim, Kiliseyi, M.S. 476'da olduğu gibi, bu büyük felâketten ayakta kalanların yegâne ümit ve rehberi yapabilir.

Tarihin bir dersi şu: dinin pek çok hayatı vardır, ve yenisinden canlanmayı âdet hâline getirmiştir. Allah ve din mazide kaç defa öldü ve tekrar doğdu! İkhnaton, Amon dinini ortadan kaldırmak için bir Firavun'un bütün gücünü kullandı; İkhnaton'un ölümünden bir yıl sonra Amon dini geri geldi.²⁸ Budha'nın gençliğinde ateizm [Allah'a inanmamak] Hindistan'ın her tarafına yayılmıştı, ve Budha da ilâhsız bir din kurdu; Budha'nın ölümünden sonra Budaizm ilâhlarla, evliyalarla, ve cehennemle örülmüş muğlak bir din haline geldi.²⁹ Felsefe, ilim, ve eğitim [bütün Yunan ilâhlarına adanmış bir mâbed olan] Elen Panteonu'nun ilâhlarını azalttı, fa-

kat boşluk, yeniden canlanma efsaneleriyle zengin bir düzine Doğu inancını cezbedi. Voltaire'i yanlış yorumlayan Hébert ve Chaumette 1793'te Paris'te, Makuliyet Tanrıçası'na ateistik bir âyinle tapılmayı kurdu; bir yıl sonra kaos'tan korkan Robespierre, Rousseau'nun ilhamı altında, Yüce Varlığa tapılmayı getirdi; ve 1801'de de, tarihi iyi bilen Napoleon, Papa VII. Pius'la bir antlaşma imzalayarak, Katolik Kilisesi'ni Fransa'ya geri getirdi. Onsekizinci asır İngiltere'sinin dinsizliği, Kraliçe Victoria zamanında Hristiyanlık'la yapılan bir uzlaşma ile kayboldu: devlet, Anglikan Kilisesi'ni desteklemeyi kabul etti, ve Kilise'nin, devletin üstünlüğünü kabul ettiğinin ve köy papazının köy eşrafına hizmet edeceğinin zımnen anlaşılması neticesi, eğitim görmüş sınıf mensupları şüphelerini içlerinde tuttular. Amerika'da, ülkenin kurucularının rasyonelliğinin [akılcılığının] yerini, ondokuzuncu yüzyılda, dinî canlanma aldı.

Püritanizm ve paganizm—his ve arzuların baskı altında tutulması ve ifade edilmesi—tarihte, karşılıklı reaksiyonlar göstererek münavebe ile yer değiştirirler. Genellikle, din ve püritanizm, kanunların tesirsiz olduğu ve sosyal düzenin yükünü ahlâkî inançların taşıdığı topluluklarda hâkim olurlar; skeptisizm [şüphecilik] ve paganizm ise (diğer faktörleri eşit kabul edersek), kanunların ve hükümetin yükselen gücünün, devletin istikrarını belirlice sarsmaksızın, kilisenin, ailenin, ve ahlâkın gerilemesine müsaade ettiği zamanlarda gelişir. Bizim kendi zamanımızda devletin gücü, dinî ve ahlâkî inançları gevşetmek için yukarıda belirtilen müteaddid güçle birleşti, ve sarkacın paganizme doğru kaymasına müsaade etti. Muhtemeldir ki, bizim aşırıcılığımız bir diğer reaksiyon getirecek; ahlâkî düzensizlik dinî canlanmaya yol açacak; ateistler (Fransa'da 1870 çöküşünden sonra görüldüğü üzere) çocuklarını, onlarda dinî inancın disiplinini yerleştirmesi için, tekrar Katolik mekteplerine gönderecekler.

Burada, agnostik [Allah'ın varlığından şüpheli] Renan'ın 1866'daki seslenişini işitelim:

Allah'ın çocuklarının hürriyetinden zevk alalım, fakat eğer Hristiyanlık zayıflarsa, faziletin ortadan kaybolmasında suç ortakları olmamağa gayret edelim. Onsuz [din olmaksızın] ne yapabiliriz? . . . Eğer rasyonalizm, ruhun dinî ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmaksızın dünyayı yönetmek istiyorsa, böyle bir hatânın neye mal olacağını anlamak için de Fransız İhtilâli tecrübesi meydanda.³⁰

Dinin, ahlâk için gerekli olduğunda tarih, Renan'ın sözlerine kefil oluyor mu—yâni medeniyetin altından başını gösteren ve rüyalarımıza giren suçlara ve harplere karşı koyabilmek için tabîi ahlâkî inançlar çok zayıf mıdır? Joseph de Maistre cevap verdi: "Bir alçağın kalbinin nasıl olduğunu bilmiyorum; namuslu bir insanın kalbinde ne bulunduğunu biliyorum; o, dehşet verici bir şey."³¹

Kendi çağımızdan önceki zamanlarda bir cemiyetin, dinin yardımına ihtiyaç hissetmeksizin ahlâkî hayatı sağlam bir şekilde ayakta tutuşunun belirli bir örneği yoktur. Fransa, Birleşik Amerika, ve diğer bazı milletler, hükümetlerini kiliseden sıyırdılar, fakat sosyal düzeni sağlamak için de dinin yardımını sağladılar. Sadece bir kaç Komünist devleti, kendilerini sadece dinden sıyırmakla kalmadı, onun yardımını da reddetti; ve belki bu tecrübenin Rusya'da görünürdeki ve mahallî başarısı, Komünizm'in muvakkaten din olarak (veya skeptiklerin kelimesi ile afyon olarak) kabul edilişine ve huzur ve ümit satıcısı olarak kilisenin yerini almasına borçlu. Eğer sosyalist rejimi, kütlelerdeki nisbî sefaleti ortadan kaldıramazsa, bu yeni din, şevk ve tesirliliğini kaybedebilir, ve devlet de, tatmin olunmamış huzursuzlukları yatıştırmak için tabiat-üstü inançların restore edilmesine göz kırpar. "Sefalet hükmünü yürüttüğü müddetçe tanrılar da olacaktır."³²

VIII. Ekonomi ve Tarih

Tarih, Karl Marx'a göre, hareket halindeki ekonomidir—gıda, yakıt, malzeme, ve ekonomik güç uğrunda fertler, gruplar, sınıflar, ve devletler arasındaki yarışma. Politik formlar [şekiller, düzenler], dinî müesseseler, kültürel yaratıcılık hep ekonomik gerçeklerde köklüdür. Böylece, Sanayi İhtilâli, kendisiyle birlikte demokrasiyi, feminizmi, doğumların kontrolünü, sosyalizmi, dinin gerileyişini, ahlâkî inançların gevşemesini, edebiyatın aristokratik patronlara dayanmaktan kurtuluşunu, kurgu-bilimde romantizm'in yerine realizm'i—ve tarihin ekonomik yorumunu getirdi. Bu hareketlerin önde giden şahsiyetleri sebepler değil, neticelerdi; eğer Yunanlar Çanakkale Boğazı'nın ticarî kontrolünü ele geçirmek istemeselerdi, Agamemnon'u, Akhîlis'i, ve Hektor'u kimse bilmeyecekti. İlium'da bin geminin inşasına başlanması'nın sebebi Helen'in, "bin yıldızın güzelliği ile örtünmüş gece rüzgârından daha güzel" yüzü değil, ekonomik hırsı. O kurnaz Yunanlar, çıplak ekonomik gerçeği bir incir yaprağı ile örtülmüş bir ibare ile gizlemeyi biliyorlardı.

Ekonomik yorumun, tarihin büyük bir kısmını aydınlattığına şüphe edilemez. Delian Konfederasyonu'nun parası Parthenon'u [kadim Yunanistan'daki Atinanon Mâbedi] yaptı; Kleopatra'nın hazinesi, Augustus'un tükenmiş İtalya'sını

canlandırdı, Virgil'e yıllık maaş bağlattı ve Horace'a bir çiftlik verdirdi. Haçlı Seferleri, Roma'nın İran'la harpleri gibi, Batı'nın, Doğu'ya giden ticaret yollarını zaptetmek teşebbüsleri idi; Amerika'nın keşfi Haçlı Seferleri'nin başarısızlığının neticesi idi. [Rönesans'ın] Medici ailesinin bankası, Florensa Rönesansı'nı finanse etti; Nürnberg'in ticaret ve sanayii, Dürer'i ortaya çıkardı. Fransız İhtilâli, Voltaire'in şahasesce satirik [mizahî] yazılarından ve Rousseau'nun hissî romanlarından değil, teşebbüs ve ticaretleri için kanunî hürriyete ihtiyaç duyan, ve siyasî ve sosyal bir güç olduğunun kabul edilmesini isteyen orta sınıfın ekonomik liderliğe yükselmesinin neticesi idi.

Marx, insanların her zaman ekonomik ilgilerle hareket ettiklerini iddia etmedi; Abélard'ın aşk macerasına, veya Budha'nın inciline, veya Keats'ın şiirlerine yol açan faktörlerin materyal düşünceler olduğunu tahayyül etmedi. Fakat belki, kütlelerin davranışlarında gayri-ekonomik dürtülerin davranışlarını iyi anlayamadı: Müslüman veya İspanyol ordularında görüldüğü gibi, dinî şevk ve gayret; Hitler'in ordularında veya Japonya'nın kamikazeler'inde [intihar uçakları] görüldüğü gibi, milliyetçilik aşkı; Londra'da 2-8 Haziran, 1780 Gordon isyanlarında görüldüğü gibi, isyana katılanlardaki şiddet hırsını arttıran kızgınlık, veya Paris'te 2-7 Eylül, 1792'deki katliâmlar. Bu hallerde (genellikle gizli) liderleri harekete sevkeden dürtüler ekonomik olabilir, fakat neticeyi, genellikle kütlelerin hırs ve kızgınlıkları tayin eder. Pek çok durumda politik veya askerî güç, öyle görülüyor ki, ekonomik işlemlerin neticesi olmaktan ziyade sebebi idi: Rusya'nın, 1917'de Bolşevikler tarafından ele geçirilmesinin, veya Güney Amerika tarihini belirleyen askerî darbelerin, İspanya'nın Araplar tarafından işgalinin, veya Batı Asya'nın ve Hindistan'ın Moğollar tarafından işgalinin ekonomik gücün ürünleri olduklarını kim iddia edebilir? Bu durumlarda, fakirler zenginlerden daha güçlü olduklarını ispat ettiler;

askerî zafer siyasî üstünlük verdi ki, bu da ekonomik kontrolü sağladı. Generaller tarihin askerî bir yorumunu yazabilirlerdi.

Bu ikazlara yer verirse, mazinin ekonomik analizinden sayısız dersler çıkarabiliriz. Şunu görüyoruz: İstilacı barbarlar Roma'yı zayıf buldular, çünkü Roma ordularına önceleri cesur ve vatansever cengâverler veren ziraî nüfusun yerini, bir veya birkaç kişinin sahipliğindeki vâsî çiftliklerde isteksizce çalışan köleler almıştı. Günümüzde, küçük çiftliklerin en iyi makineleri ekonomikçe kullanamamaları ziraatı kapitalist veya komünistlerin sahipliğinde tekrar büyük-ölçüde üretime zorluyor. Bir medeniyetin, "elinde çapa tutan adamdaki parazit [asalak]"³³ olduğu söylendi, fakat elinde çapa tutan adam artık yok; o şimdi bir traktörün veya biçerdöğerin direksiyonundaki bir "el"dir. Ziraat artık bir sanayi hâlini almakta, ve yakında bir çiftçi, bir kapitalistin mi yoksa devletin mi müstahdemi olacağına karar vermeye mecbur kalacak.

Tarih, elimizdeki ölçünün öte tarafında diyor ki: "İnsanları yöneten insanlar, sadece eşyayı yöneten insanları yönetirler, ve parayı yöneten insanlar ise, her şeyi ve herkesi yönetirler."³⁴ Böylece bankacılar ziraat, sanayi, ve ticaret hayatındaki tamayüllere göre, sermaye akışını davet edip yöneterek, bizim paramızı iki veya üç misline çıkaracak işlere yatırıp borçlanmaları, faizleri, ve işyerlerini kontrol ederek, büyük kazançlar uğrunda büyük riskleri göze alarak, ekonomik piramidin tepesine yükselirler. Florensa'nın Medici'sinden ve Augsburg'un Fuggers'lerinden Paris ve Londra'nın Rothschilds'larına ve New York'un Morgan'larına kadar hükümet konseylerinde yer alan bankacılar, harpleri ve papaları kontrol ettiler, ve zaman zaman da ihtilâlleri ateşlediler. Belki onların gücünün bir sırrı, fiyatlardaki dalgalanmaları incelediklerinden, tarihin, enflasyon yaratıcısı olduğunu, ve akıllı

bir adamın da bir kenara yığacağı en son şeyin para olacağını bilmeleridir.

Mazinin tecrübeleri hiç bir şüpheye yer bırakmazcasına gösteriyor ki, ekonomik sistem, fertleri ve grupları istihsale teşvik etmesi için, er veya geç kâr dürtüsüne dayanmalıdır. Kâr dürtüsünün yerine konabilecek kölelik, polis kontrolü, veya ideolojik şevk çok az istihsal yaratıcısı olduğu gibi, çok pahalıya mal olur, ve çok geçicidir. İnsanlar, normal ve genel olarak—tahrip kabiliyetlerine göre değerlendirildikleri harpler dışında—istihsal kabiliyetlerine göre değerlendirilir.

Pratik kabiliyet şahıslardan şahıslara değiştiğinden, bu tür kabiliyetlere sahip olanların ekserisi hemen hemen bütün cemiyetlerde, azınlık bir grupta toplanır. Servetin belirli ellerde toplanması, kabiliyetin böylece belirli kimselerde toplanmasının tabii neticesidir ki, bunu tarihte sık sık görüyoruz. Servetin belirli ellerde toplanmasının nisbeti (diğer faktörleri eşit kabul edersek), ahlâkî inançların ve kanunların müsaade ettiği ekonomik hürriyete göre değişir. Despotizm, servetin belirli ellerde toplanmasını bir müddet için geciktirebilir; en fazla hürriyet bahşeden demokrasi ise, hızlandırır. Amerikalılar'ın 1776'dan [istiklâllerini ilân etmelerinden] önceki nisbî eşitlikleri, yüzlerce ve yüzlerce fizikî, zihnî, ve ekonomik farklılıklar yüzünden bozuldu; öyle ki günümüzde, en zengin ve en fakir arasındaki gedik, plütokratik [zenginlerin hâkimiyeti] Roma İmparatorluğu'ndan bu yana herhangi bir zamandakinden geniştir. Gelişen ve ilerleyen cemiyetlerde servetin belirli ellerde toplanması öyle bir noktaya erişebilir ki, pek çok fakirin ellerindeki güç az sayıdaki zenginlerin kabiliyetlerine rakip olabilir, ve işte o zaman da bu istikrarsız denge öylesine kritik bir durum husûle getirir ki, bu gibi durumlarda da tarih, servetin kanunî yollarla yeneden dağıtıldığını veya ihtilâl yolu ile sefaletin bütün ülkeye yayıldığını yazıyor.

Plutarch'ın yazdığına göre, Atina'da M.Ö. 594'te "zengin-

lerin ve fakirlerin malvarlıkları arasındaki eşitsizlik öyle bir noktaya erişti ki, şehirde tehlikeli bir durum başgösterdiğinden, şehiri kargaşa ve huzursuzluktan kurtarmanın tek yolunun despotik bir yönetim olacağı anlaşıldı.³⁵ Durumlarının her sene daha da bozulduğunu gören fakirler—hükümetin, kendilerine efendilik edenlerin ellerinde bulunduğunu ve dejenere mahkemelerin her zaman kendileri aleyhinde karar verdiklerini gören fakirler—şiddete başvurarak isyan etmekten bahsettiler. Kendi mal ve mülklerine meydan okunan zenginler de, kuvvete başvurarak kendilerini savunmaya hazırlandılar. Sonunda sağduyu üstün geldi; ılımlı unsurlar, aristokratik bir aileden gelen işadama Solon'un devletin başına getirilmesini sağladılar. Solon (kendisinin de faizle borç para veren biri olmasına rağmen), borçluların üzerindeki yükü azaltmak için parayı devalue etti [değerini düşürdü]; fakirlerin şahsî borçlarını indirdi, ve borçlarını ödemeyenlerin hapsedilmesini kaldırdı; vergilerdeki ve ödenmemiş ipoteklerdeki borçları iptal etti; zenginlerin, fakirlerden oniki defa fazla gelir vergisi ödemelerini öngören kademeli bir vergi sistemi getirdi; mahkemeleri, daha popüler bir taban üzerinde yeniden organize etti; Atina için ölenlerin oğullarının yetiştirilmesi ve eğitim masraflarının hükümet tarafından ödenmesini sağladı. Zenginler, bu tedbirlerin açıktan açığa el koyma olduğunu söyleyerek karşı çıktılar; radikaller [aşırıları] toprağın yeniden dağıtılmadığından şikâyet ettiler; fakat bir nesil boyunca hemen hemen herkes kabul etti ki, Solon'un reformları Atina'yı bir ihtilâlden kurtarmıştı.³⁶

Yerinde ve mâkul kararlar vermesiyle bilhassa şöhret sağlamış Roma Senato'su, İtalya'da, servet belirli ellerde toplanarak patlayıcı bir noktaya eriştiği zaman, uzlaştırılmaz bir yol takip etti, ve bunun neticesi de yüz sene süren sınıf ve dahilî harp oldu. Tiberius Gracchus—ki bir aristokrattı—halkın sulh hâkimi olarak halk tarafından seçildiği zaman, kimse 333 *acre*'den [bir *acre* 0.404 dönüm] fazla toprağa sa-

hip olmaması şartı ile toprağın dağıtılmasını ve arta kalan toprağın da şehirdeki sabırsız ve huzursuz proletarya'ya verilmesini teklif etti. Senato, onun bu teklifini el koyma diye reddetti. O da halka şunları söyledi: "Sizler, diğerlerine zenginlik ve lüks sağlamak için ölüyorsunuz; sizlerin, dünyanın efendileri olduğunuz söyleniyor, ama üzerinde duracak kadar da olsa, kendinizin diyeceğiniz toprağınız yok."³⁷ Tibereus Gracchus, böylece Roma kanununa karşı çıkarak, yeniden hâkim seçilmek için kampanyaya başladı, fakat seçim günü vuku bulan bir isyanda öldürüldü (M.S. 133). Kardeşi Kaius, ağabeyisinin dâvasını yürütmeyi üzerine aldı ise de, şiddetin yeniden başkaldırmasını önleyemedi, ve uşağına, kendisini öldürmesini emretti. Köle, efendisinin dediğini yaptı, ve ardından da kendini öldürdü (M.Ö. 121). Senato'nun emri ile Kaius'un adamlarından üç-bin kişi öldürüldü. Marius, halk tabakasının lideri oldu ise de, halkın hareketi ihtilâle dönüşmek üzere iken çekildi. Katiline, halkın bütün borçlarını iptal etmeyi teklif ederek "sefalet içinde yüzen fakirler"den oluşan bir ordu hazırladı; Çiçero, biribiri ardına söylediği belâgatli hitabelerle kendisine hücum etti, ve Katiline, devlete karşı giriştiği savaşta öldürüldü (M.Ö. 62). Julius Caesar [Jül Sezar] uzlaşmaya teşebbüs etti ise de, beş yıl süren dahilî harpten sonra, asilzâdeler tarafından katledildi (M.Ö. 44). Mark Antony, Sezar'ın politikasını destekledi ise de, araya şahsî hırs ve macera arzusunu soktu. Oktavius, Aktium'da onu mağlûp etti, ve bir "Prenslik" sistemi getirdi ki, bu sistem de 210 sene (M.Ö. 30-M.S. 180), İmparatorluk sınırları dahilindeki devletler arasında olduğu kadar, sınıflar arasında da "Pax Romana"yı [Roma Barışı] yerleştirdi.³⁸

Batı Roma İmparatorluğu'ndaki siyasî düzenin yıkılışından sonra (M.S. 476), asırlarca süren sefaleti, yavaş bir canlanma ve servetin, kısmen Katolik Kilisesi hiyeyarşinde toplanması takip etti. Reformasyon, bir bakıma, Katolik Kilise-

si'ne Alman ve İngiliz ödemelerinin azalması neticesinde servetin yeniden dağıtılması, ve Kilise'nin mal ve mülklerine seküler müesseselerin el koyması idi. Fransız İhtilâli'nde Jacquerie'ler, kırsal bölgelerde şiddete başvurarak ve şehirlerde katliâmlarla serveti yeniden dağıtma teşebbüsünde bulundu, fakat bunun başlıca neticesi mal-mülk ve imtiyazın aristokrasiden burjuvaziye [orta sınıfa] transferi oldu. Birleşik Amerika hükümeti 1933-53 ve 1960-65 yıllarında Solon'un barışçı metodları yolundan gitti, ve servetin ılımlı ve yatıştırıcı bir tarzda yeniden dağıtımını sağladı. Belki, biri tarihi incelemişti. Amerika'nın üst-sınıfları küfretti, boyun eğdi, ve yeniden servet toplamağa başladı.

Bu bölümü şöyle sona erdirmek istiyoruz: servetin belirli ellerde toplanması tabiidir, bundan kaçınılamaz, ve bu durum da periyodik olarak servetin, şiddetli veya barışçı yollarla kısmî olarak yeniden dağıtılmasına yol açar. Bu görüşte bütün ekonomik tarih, sosyal organizmanın nabzının yavaş yavaş atışı, belirli ellerde toplanmış servetin vâsi bir şekilde kasılması ve genişlemesi ve yeniden sirkülasyona zorlanmasıdır.

IX. Sosyalizm ve Tarih

Sosyalizmin kapitalizme karşı mücadelesi, servetin belirli el-lerde toplanması ve dağıtılması ritmiğinin [düzen, düzenli-lik, ahenkli hareket] bir parçasıdır. Kapitalist, şüphesiz, ta-rihte yaratıcı bir fonksiyonu yerine getirdi: kârdan hisse ve faiz vâdederek halkın tasarruf ettiği paraları istihsal edici sermaye olarak kullandı; sanayiî ve ziraatin makineleşme-sini finanse etti, ve dağıtımı rasyonel bir şekle soktu; ve bu-nun neticesi de, eşyanın, tarihin şimdiye kadar görmediği bir tarzda istihsal ediciden tüketiciye akışı oldu. Kapitalist, hür-riyetin liberal bir tarzda ifadesini kendi çıkarı uğrunda kul-lanarak, işadamları, devletin yaptığı yollarda nisbeten ücret ödemeksizin istihsal ettiklerini taşıyabildikleri ve faaliyetle-ri kanunlarla garanti altına alındığı takdirde, halka, politi-kacıların yönettikleri, hükümet müstahdemlerinin kişilen-dirdikleri, ve arz ve talep kanunlarına karşı dokunulmazlığı bulunduğu söylenen sanayilerden çok daha fazla yiyecek, ev, huzur, ve eğlence imkânları sağlayacaklarını söyledi. Ser-best teşebbüs sisteminde, rekabet dürtüsü ve işyerlerine sa-hiplik etmek şevk ve gayreti, insanların istihsal ve icat kab-iyetlerini teşvik eder; hemen hemen her ekonomik kabiliyet, yeteneklerin birleştirilerek ve karıştırılarak yayılması ve

maharetlerin tabîî seçim ve ayıklanmalarıyla, er veya geç mevkiini ve mükâfatını bulur; ve eşyanın büyük bir kısmının istihsalı, ve hizmetlerin yerine getirilmesi işleminde demokrasi hükmünü sürdürür, ve nelere ihtiyaç hissedildiğine hükümet direktifleri değil halk karar verir. Bu arada, rekabet, kapitalisti devamlıca daha iyi eşya istihsal etmesi için yorucu bir emeğe zorlar.

Günümüzdeki bu iddialarda gerçek payı çok; fakat bu iddialar tarihin, sanayiın kaptanlarının suistimallerine, fiyatları istedikleri şekilde ayarlamalarına, iş hayatındaki sahtekârlıklara, ve sorumsuz servete karşı protesto ve isyanlarla çın çm çınlandığını izah etmez. Bu tür suiistimler o kadar eski zamanlara kadar uzanmalı ki, asırlar boyunca bir düzine ülkede sosyalistik tecrübelerle girildiğini görüyoruz. M.Ö. 2100 yılında Sümer ülkesinde şunları okuyoruz:

... ekonomiyi devlet organize etmişti. Ekilebilir toprakların büyük bir kısmı tahtın malı idi; emekçiler, kraliyet depolarına götürülen mahsülden hisselerine düşeni aldılar. Bu vâsi devlet ekonomisinin yönetimi için gayet kademeli bir hiyerarşi geliştirildi, ve depolara teslim edilen bütün mahsül ve emekçilerin hisseleri kaydedildi. Bu tür kayıtların yazıldıkları on-binlerce kil tablet devlet merkezi Ur'da, Lagas'ta, Umma'da bulundu. ... Dış ticaret de merkezî yönetim nâmına yürütüldü.³⁹

Bâbil'de (takriben M.Ö. 1750) Hammurabi kanunları çobanlara, zenaatkârlara, ve ameliyatları karşılığında doktorlara ne kadar ücret ödeneceğini belirtti.⁴⁰

Mısır'da, Ptolemi'ler zamanında (M.Ö. 323-30) toprağın sahibi devletti, ve ziraatı da devlet yönetti: köylülere, nerelelerinin işleneceği, ne tür mahsül yetiştirecekleri söylendi; hasatları, hükümet kâtipleri tarafından ölçüldü ve kaydedildi, kraliyetin mülkiyetindeki harman yerlerinde harmanı yapıldı, ve bir zincir hâlinde dizilmiş fellâhlarla kraliyet ambarla-

rına taşındı. Madenlerin sahibi hükümetti, ve kimlere ne kadar maden verileceğini de hükümet tayin etti. Hükümet zeytinyağı, tuz, papirüs, ve dokuma istihsal ve satışını kendi hissarına aldı. Her türlü ticaret devletçe kontrol edildi ve düzenlendi; perakende satışların ekserisi, devletin istihsal ettiği eşyaları satan devlet memurlarının ellerinde idi. Bankacılık hükümet tekeli idi, fakat işletilmesi özel firmalara devredebilirdi. Herkes vergi ödemeye mecburdu; sanayiden, imâlattan, istihsalden, satışlardan, ve hukukî belgelerden vergi alındı. Vergiye tâbi alış-verişleri ve gelirleri kontrol edebilmek için hükümet bir yığın kâtip kullandı ve her tür şahsî eşya ve mülk kaydedildi. Bu sistemin sağladığı gelir de, Ptolemya'yı çağın en zengin devleti yaptı.⁴¹ Büyük mühendislik teşebbüsleri tamamlandı, ziraat geliştirildi, ve kârların büyük bir kısmı ülkeyi geliştirmek ve süslemek ve kültürel hayatı finanse etmek için kullanıldı. Takriben M.Ö. 290'da İskenderiye Müzesi ve Kütüphanesi kuruldu. İlim ve edebiyat gelişti; ve bu Ptolemik çağın kesinlikle bilinmeyen bir tarihinde bazı akademisyenler, Kitab-ı Mukaddes'deki Eski Ahd'in ilk beş kitabını Grekçe'ye çevirdiler. Fakat çok geçmeden, firavunlar çok pahalıya mal olan harplere girişti, ve M.Ö. 246'dan sonra da kendilerini içkiye ve aşırı cinsî ilişkilere verdiler, ve böylece devletin yönetiminin ve ekonomisinin, fakirin elindeki son meteliği alan zorbaların eline geçmesine müsaade ettiler. Nesiller boyunca, halktan, daha çok ve daha çok para cebren alındı. Sayıları ve şiddeti gittikçe artan grevler ülkeyi sardı. Devlet merkezi İskenderiye'de halka, başkaldırmaları bırakıp, barış yapmaları için ikramiyeler ve her türlü eğlence vâdedildi ise de, büyük bir askerî güç halkı daima kontrol ediyordu, ve halkın, hükümetin yönetiminde hiç bir sesi yoktu. Halk, sonunda dehşetli bir güruh hâline geldi. Teşvikler kaldırıldığından, ziraat ve sanayi çürüdü; ahlâkî çöküntü yayıldı, ve Oktavius'un Mısır'ı Roma

hâkimiyetine almasına kadar (M.Ö. 30) ülkede düzen kurulamadı.

Roma da, bir ara Diokletian zamanında sosyalizmi tecrübe etti. Halk kütlelerindeki sefalet ve huzursuzluğun artması ve her ân gelebilecek bir barbar istilâsı karşısında, Diokletian M.S. 301'de, fiyatları arttırmak için eşyaları pazarlara sevketmeyen monopolistleri lânetleyen, ve bütün eşya ve hizmetler için fiyat ve ücretleri belirleyen *Edictum de pretiis*'i yayımladı. İşsizleri çalıştırmak için yaygın kamu işlerine girildi, ve fakirlere ya ücretsiz, veya indirilmiş fiyatlarla gıda dağıtıldı. Hükümet—ki ülkedeki maden ocaklarının, taş ocaklarının ve tuz depozitelerinin sahibi idi—hemen hemen bütün sanayi kollarını ve esnaf derneklerini teferruatlı bir kontrol altına aldı. Eize ulaşan yazılı kayıtlarda deniliyor ki: "Devlet, her büyük kasabanın güçlü bir işvereni oldu. . . . Vergiler altında inleyen özel sanayicilerin üstünde bir yer aldı."⁴² İşadamları, o gidişin sonunun yıkım olacağını ikaz ettikleri zaman, Diokletian, barbarların ülkenin sınırlarına dayandıklarını, kollektif hürriyet güvenilir bir hâle getirilinceye kadar ferdî hürriyetin iyice kısıtlanması gerektiğini söyledi. Diokletian'ın sosyalizmi, dış ülkelerin saldıracakları korkusu ile mümkün kılınmış bir harp ekonomisi idi. Diğer faktörleri eşit olarak düşünürsek, diyeceğiz ki, dahilî hürriyet, haricî tehlike ile ters orantılı olarak değişir.

Teferruatlı bir ekonomik sistemde, Diokletian'ın genişleyen, pahalı, ve dejenere bürokrasisinde insanları kontrol etmek çok zor bir mesele hâlini aldı. Bu resmî bürokrasiyi—ordu, mahkemeleri, kamu işlerini, iane ve yardım işlerini—destekleyecek yeterli paranın bulunabilmesi için vergiler öylesine yükseltildi ki, pek çokları çalışmak veya kazanmak için bir sebep görmediler, ve vergi kanunlarında açık kapılar arayan avukatlarla bu kapıları kapamak için kanunlar formüle eden avukatlar arasında yozlaştırıcı bir mücadele

başladı. Vergi tahsildarlarından illâllah diyen binlerce Romalı, barbarlara sığınmak için sınır boylarına kaçtı. Önlenmesi zor olan bu harekete engel olmak, ve vergi toplanmasını düzenlemek için hükümet emirler yayımlayarak, bütün borçları ve vergileri ödeninceye kadar köylülerin topraklarını, işçilerin dükkânlarını terkedemeyeceklerini ilân etti. Bu ve öteki yollarla, orta çağların serflik [kölelik] sistemi başladı.⁴³

Çin de, devlet sosyalizmi uğrunda müteaddid teşebbüse girişti. Szuma Ch'ien (doğumu: takriben M.Ö. 145), "dağların ve denizin zenginliklerini kendileri için servet yapma uğrunda sadece kendilerinin kullanması için ayıran ve alt-sınıfları kendilerine bağlı tutan"⁴⁴ insanları engellemek için İmparator Wu Ti'nin (hükümrânlık M.Ö. 140-M.Ö. 87) toprağın kaynaklarını devletleştirdiğini, taşıt ve ticaretteki hükümet kontrolünü genişlettiğini, kazançlara vergi koyduğunu, kamu işlerine başladığını, bu arada nehirleri birbirlerine bağlamak için kanallar açtığını ve sulama işlerine giriştiğini yazıyor. Devlet çok miktarda eşya topladı, fiyatlar yükselince bu topladıklarını sattı, fiyatlar düşünce daha da fazla eşya satın aldı. Szuma Ch'ien diyor ki: [böylece] "zengin tacirler ve büyük dükkân sahiplerinin büyük kârlar yapmaları önlenecik. . . ve İmparatorluk'ta fiyatlar bir düzen altında tutulacaktı."⁴⁵ Bu yolla, Çin'in bir müddet için, daha önceki zamanlarda görülmeyen bir refaha kavuştuğu söyleniyor. İmparatorun ölümünden sonra "takdir-i İlâhî" ile birlikte insanlığın şeytanlığı bu tecrübeye son verdirdi. Biribiri ardından gelen su baskınları ve kuraklık, trajik yokluklar getirdi, ve fiyatları, kontrol edilemezcesine yükseltti. İşadamları, kendilerinden alınan vergilerle tembel ve kabiliyetsiz insanların desteklendiklerini söyleyerek sızlandılar. Hayat pahalılığından ipin iki ucunu bir araya getiremeyen fakirler, eski günleri geri getirmek uğrunda zenginlerle birlik

oldu, ve bazıları da, o sıralarda hükmünü yürüten yeni sistemi icat eden kimsenin diri diri kaynatılmasını teklif ettiler. Reformlar birer birer kaldırıldı, ve onlar bir filozof-kral tarafından yeniden canlandırıldığı zaman çoktan unutulmuşlardı.

Wang Mang (hükümdarlık M.S. 9-23), edebî eserleri destekleyen başarılı bir akademisyen, ve zenginliğini dostları ve fakirlerle paylaşan bir milyonerdi. Tahtı ele geçirdiği zaman çevresine edebiyat, ilim, ve felsefe ile uğraşan kimseleri topladı. Wang Mang, ekilebilir toprakları devletleştirdi, ve bu toprakları köylülere eşitçe dağıttı, ve köleliğe son verdi. Wu Ti gibi, o da, depoları yiyecek ve eşya ile doldurarak veya çıkarıp ucuz fiyata satarak enflasyonu kontrol etmeğe çalıştı. Özel teşebbüslere düşük faizle borç verdi. Hükümdarın kanunlarıyla kazançları azalan gruplar ona karşı cephe aldılar; bu arada kuraklık, su baskınları ve dış devletlerin istilâsı kendilerine yardımcı oldu. Zengin Liu ailesi, Wang Wang'a karşı ayaklananların başına geçti, Wang Mang'ı katletti, ve onun kanunlarını iptal etti. Şimdi her şey eski hâline dönmüştü.⁴⁶

Bin sene sonra Wang An-Shih, başbakan sıfatıyla (1068-85), tesirleri ülkenin her tarafına yayılan Çin ekonomisini yeniden düzenleme işini üzerine aldı. Dedi ki: "Devlet, işçi sınıflarına yardım etmek ve onların, zenginlerin ayakları altında çiğnenmelerini önlemek için bütün ticaret, sanayi, ve ziraat kollarının yönetimini eline almalıdır."⁴⁷ Başbakan, halkın zirai bölgelerde yerleşmelerini teşvik etmek için, topraklarından alacakları mahsülleri göre bir yıl sonra ödemeleri için tohum ve diğer yardımları yaptı; su taşmalarını önlemek ve işsizliği kontrol etmek için büyük mühendislik işlerine girişti. Ülkenin her tarafında kurulan komisyonlar, ücretleri ve fiyatları düzenlediler. Ticaret devletleştirildi. Yaşlılara, işsizlere, ve fakirlere emeklilik bağlandı. Eğitim ve

sınav sistemi (devlet hizmetine kimlerin girebileceklerini bu sistem belirliyordu) reformdan geçirildi. Bir Çin tarihçisi diyor ki: "Öğrenciler, retorik [şiir] kitaplarını attılar; ve artık herkes tarih, coğrafya, ve siyasî ekonomi çalışmaya başladı."⁴⁸

Bu tecrübenin kuyusunu kazanlar kimlerdi? İlkin, sayıları pek fazla artan devlet memurlarını finanse edebilmek için getirilen yüksek vergiler. İkincisi, her aileden bir erkeğin, dışarıdan gelen istilâlara karşı askere alınması. Üçüncüsü, bürokrasideki soysuzlaşma. Çin, diğer ülkeler gibi, özel yağmacılık ve kamu görevlilerinin yolsuzlukları arasında bir tercih yapmak zorunda idi. Wang An-Shih'in kardeşinin liderliğindeki muhafazakârlar, insanların soysuzlaşmaları ve yeteneksizlikleri, sanayiın, devlet tarafından kontrolünü gayrimümkün kıldığını, ve bundan böyle en iyi ekonominin, insanların tabii içgüdülerine dayanan *laissez faire* [bırakın yapsın, bırakın—gümrükten—geçsin] sistemi olduğunu iddia etti. Yüksek vergilerden ötürü ve ticaretin hükümet tarafından yönetilmesi neticesi servetleri azalan zenginler yeni sistemi lânetlemek, uygulanmasını önlemek, ve sisteme son verilmesi için oluk oluk para akıttılar. İyi organize edilmiş bu hareket, İmparator üzerinde devamlıca baskı yaptı. Bir diğer kuraklık ve su baskını ardından halka dehşet verici bir kuyruklu yıldızın görünmesiyle, Gökyüzünün Oğlu [İmparator] Wang An-Shih'i azletti, onun emir ve direktiflerini iptal etti, ve muhalifleri iktidara getirdi.⁴⁹

Tarihte en uzun süren sosyalizm rejimi, onüçüncü yüzyıl sıralarında bugün Peru dediğimiz yerde İnka'lar tarafından kuruldu. Güçlerini yeryüzündeki hükümdarlarının Güneş Tanrı'sının elçisi olduğu inancına dayayan İnka'lar ziraatı, emeği, ve ticareti organize ettiler ve yönettiler. Bir hükümet sayımı eldeki malzemenin, ve insanların sayısını ve gelirlerini kaydetti; hayret uyandırıcı bir yol sistemine sahip büyük

bir bölgede teferruatlı bir yönetim için gerekli iletişimi de profesyonel "koşucular" kurdular. Ülkedeki herkes devletin bir müstahdemi idi, ve halkın, güvenlik ve yiyecek vaadi karşılığında bu şartı isteyerek benimsediği anlaşıyor. Bu sistem, Peru'nun 1533'te Pizarro tarafından işgaline kadar devam etti.

Güney Amerika'nın karşı yamacında, Uruguay Nehri sahillerindeki bir Portekiz sömürgesinde 150 Cizvit papazı, 200,000 Kızıl Derili'yi bir diğer sosyalistik toplulukta organize etti (1620-1750). Bölgeyi idare eden papazlar, hemen hemen bütün ziraatı, ticareti, ve sanayii yönetti. Her genç, bu papazların öğrettiği mesleklerden birini seçiyordu. Sıhhatı yerinde olan herkes günde sekiz saat çalışmaya mecbur tutuldu. Halka eğlence imkânları sağlandı, sportif faaliyetler düzenlendi, dans grupları teşkil edildi, ve bin kişilik korolar da ve eğitilmiş orkestralarda Avrupa musikisi çalındı. Papazlar, aynı zamanda, öğretmen, doktor, ve hâkim olarak çalıştı, ve ölüm cezası kaldırılmış bir adli sistem de kurdular. Elimizdeki bütün kayıtlar, halkın, bu sistemden tatmin olduğunu gösteriyor; ve topluluk saldırıya uğradığı zamanlarda, halk, topluluğu, saldıranları şaşırtarcasına azim ve yetenekle savundu. Portekiz 1750'de, içinde yedi Cizvit bölgesi de bulunan araziyi İspanya'ya terketti. Bu sömürgelerde altın bulunduğu şayiaları yayıldığından İspanyollar, bu toprakları hemen istilâ etmek istiyorlardı. Pombal'ın yönetimindeki Portekiz hükümeti (ki o zamanlar Cizvitler'le anlaşmazlık içindeydi), papazların ve yerli halkın bu yerleşim bölgelerini terketmelerini istedi; ve Kızıl Derililer'in bir müddet dayanmalarından sonra bu tecrübe sona erdi.⁵⁰

Almanya'daki Protestan Reformasyonu ile birlikte gelen sosyal isyanda, bir sayıda isyan lideri, orijinlerini İncil'e dayadıkları komünistik sloganları yaydılar. Thomas Münzer adındaki bir papaz, halkı prenlere, rahiplere, ve kapitalist-

lere karşı isyana kıskırtarak, bütün eşyanın halkın müşterek malı olacağı "rafine olmuş bir cemiyet" kurmağa davet etti.⁵¹ Münzer, köylülerden oluşan bir ordu kurdu, onlara, İsa'nın Müridleri'ndeki komünist fikirlerle ilham verdi, ve savaşa sürükledi. Savaşta yenildiler, beş-bin köylü öldürüldü, ve Münzer'in kafası kesildi (1525). Münzer'in felsefesini benimseyen Hans Hut, Austerlitz'de, hemen hemen yüz yıl komünizmi uygulayan bir Anabaptist topluluğu kurdu (1530-1622). Leiden'li John'un liderliğindeki bir grup, Anabaptist Westphalia'nın merkezi Münster'i zaptederek, ondört ay bir komünist rejimi kurdu. (1534-35).⁵²

Onyedinci yüzyılda, Cromwell'in ordusundaki bir grup "Tesviyeci," İngiltere'de komünist bir ütopya kurmasını yalvararak istedilerse de Cromwell razı olmadı, Restorasyon sırasında sosyalist kıskırtmaları azaldı, fakat Sanayi İhtilâli, ilk kapitalizmin hırs, tamah, ve vahşetini ifşa edince—çocukların ve kadınların çalıştırılması, uzun mesai saatleri, düşük ücretler, ve hastalık doğuran fabrikalar ve köhne evler—tekrar başını kaldırdı. Karl Marx ve Friedrich Engels, *Komünist Manifestosu* (1847) ile hareketin Magna Carta'sını* ve *Das Kapital* ile de (1867-95) İncil'ini verdiler. Onlar, sanayiın en fazla geliştiği bir ülke olduğundan, ve merkezî bir yönetim altında bulunan bu sanayiın hükümet tarafından el koyulmaya hazır olduğunu sandıklarından, sosyalizmin, ilkin İngiltere'de gerçekleşeceğini zannettiller. Komünizmin, kendilerini hayrete düşürecekcesine ilk defa Rusya'da kurulduğunu görece kadar uzun yaşamadılar.

Kapitalizmin o ülkede emekleme çağında olmasına ve devletin kontrolüne yol açmak suretiyle geçişi zorlaştırmaya-

* İngiliz hürriyetlerin bu "büyük belgesi"ni Kral John, baronların baskısı altında 5 Haziran, 1215'te imzalamaya mecbur kaldı. Magna Carta, insanlık tarihinin Batı'daki ilk "insan hakları" beyannamesidir.—N.M.

cak büyük şirketlerin bulunmamasına rağmen, modern sosyalizm niye ilk defa Rusya'da kuruldu? Rus köylüsünün asırlarca süren sefaleti ve entellektüellerin sık sık başkaldırması, bu yolu hazırlamıştı; fakat köylüler, derebeylerinden 1861'de kurtulmuşlar, ve entellektüeller de, bütün faaliyetleri üzerine alan bir devlet anlayışı ile taban tabana zıd anarşizm'e kayıyorlardı. Rus İhtilâli (1917), muhtemelen şu sebepten başarılı oldu: Rus hükümeti, harpte yenilmiş olmasından ve ülkedeki kötü yönetiminden ötürü itibarını kaybetmişti; Rus ekonomisi kaos'a dönüşmüş, köylüler cephelelerden silahlarıyla dönmüşler, ve Lenin ve Trotski'nin Almanya'yı terketmelerine de Alman hükümeti müsaade etmişti. İhtilâl, Komünistik bir şekle dönüştü, çünkü devlet, dahilî huzursuzluğun ve dıştan gelebilecek saldırıların tehditleri altındaydı; halk, muhasara altındaki herhangi bir ülke halkının yapacağı gibi hareket etti—devlet, düzen ve güvenlik geri gelene kadar bütün ferdî hürriyetleri kaldırdı. Burada da, Komünizm bir harp ekonomisi idi. Eğer günümüzde de ayakta duruyorsa, bundan, belki bir harp korkusu rol oynuyor; eğer Rus halkı bir nesil sürecek bir barışa kavuşacak olursa, insan tabiatı muhtemelen bu sistemi yozlaştıracaktır.

Rusya'daki sosyalizm günümüzde, sistemine daha fazla istihsal dürtüleri kazandırmak için ferdî mükâfatlar getiriyor, ve halka da daha fazla fizikî ve entellektüel hürriyet bahşediyor. Bu arada kapitalizm de, müteakıl bir işlemlerle, yarı-sosyalistik kanunlarla ferdî servetlerin arttırılmasını sınırlandırıyor ve "refah payı devleti" de, ülkenin servetini alt sınırlara dağıtıyor. Marx, Hegel'in gayri-sadık bir müridi idi: Hegel'in diyalektiğini, kapitalizm ve sosyalizm arasındaki mücadele, sosyalizmin mutlak zaferi ile nihayetleneceği tarzda yorumladı; fakat Hegel'in tez, antitez, ve sentez formülü bir tez olarak Sanayi İhtilâli'ne uygulanır, ve sosyalizm karşısında kapitalizm antitez olarak ele alınırsa, üçüncü şart

da, kapitalizm ve sosyalizmin sentezi olacaktır ki, Batı dünyası da görünürcesine böyle bir uzlaşmaya doğru gidiyor. Her geçen yıl Batı hükümetlerinin ekonomideki rolleri artıyor, özel sektörün hissesine düşenler azalıyor. Kapitalizm, özel mülkiyet, serbest teşebbüs, ve rekabet dürtülerini muhafaza ederek zengin bir eşya arz'ını sağlıyor; bilhassa üst-sınıfların omuzlarına yüklenen yüksek vergiler, nüfusunu kendiliğinden sınırlamış bir halka şimdiye kadar görülmemiş bir tarzda eğitim, sıhhat, ve eğlence imkânları veriyor. Kapitalizm korkusu sosyalizmi, hürriyeti genişletmeye zorladı, ve sosyalizm korkusu da kapitalizmi, eşitliği genişletmeye mecbur etti. Doğu Batı'dır, ve Batı da Doğu, ve ikisi yakında birleşecek.*

* İngiliz şair ve yazar Rudyard Kipling, bir şiirinde, "Doğu Doğu'dur, ve Batı da Batı; bu ikisi asla birleşmeyecek," diyordu.—N.M.

X. Hükümet ve Tarih

[İngiliz şair ve yazar] Alexander Pope, ancak aptalların, hükümet sistemleri üzerinde tartışacaklarını söyledi. Tarihin, bütün hükümet sistemleri, bilhassa genel olarak hükümet hakkında iyi bir sözü var. İnsanlar hürriyeti sevdiklerinden, ve bir cemiyetteki insanların hürriyeti de onların davranışlarının düzenlenmesini gerektirdiğinden, hürriyetin ilk şartı, onun sınırlandırılmasıdır. Mutlak hürriyet kaos'ta son bulur. Bundan böyle, hükümetin görevi düzeni temin etmektir; organize edilmiş bir merkezî kuvvet, özel ellerdeki ölçülemeyen ve yıkıcı kuvvete karşı yegâne alternatiftir. Güç, tabii olarak, merkezde toplanır, zira bu güç bölündüğü, sulandırıldığı, ve yayıldığı zaman, Polonya'daki *liberum veto* sisteminde görüldüğü üzere, tesirsiz kalır. Bunun içindir ki, Richelieu ve Bismarck'ın monarşik rejimlerinde, feodal baronların protestolarına rağmen, gücün merkezleştirilmesini tarihçiler övdüler. Bunun bir benzeri işlem de Birleşik Amerika'da, gücün, federal hükümette toplanmasını sağladı: ekonominin eyalet sınırlarına aldırış etmediği ve bu ekonominin ancak merkezî bir otorite ile düzenlenebileceği bir zamanda, "eyaletlerin hakları"ndan bahsetmenin hiç bir değeri yoktu. Sanayi, ticaretin, ve maliyenin, devletlerin sınırlarını aşarak beynelmilel bir mahiyet aldığı zamanımızda da, beynelmilel bir hükümet şekli gelişiyor.

Monarşi [krallık], bir ailedeki babanın veya bir cengâverler grubundaki reisin otoritesini gruba uyguladığından, en tabii bir hükümet şekli olarak görülüyor. Eğer hükümet şekillerini, yaygınlıkları ve ayakta kaldıkları zamana göre hükümlendirecek olursak, monarşinin hakkını vermemiz gerekir; demokrasiler ise, monarşinin karşıtı olarak, arasıra görülen telaşlı hükümet şekilleri idiler.

Gracchus, Marius, ve Sezar'ın sınıf harpleri ile Roma demokrasisinin parçalanmasından sonra Augustus, monarşik yönetim sayılacak bir sistemle, devlet adamlığı tarihinde en büyük başarıyı sağladı: *Pax Romana* [Roma Barışı], M.Ö. 30'dan M.S. 180'e kadar, Atlantik'ten Fırat'a, İskoçya'dan Karadeniz'e kadar uzanan imparatorluğa barışı getirdi. On dan sonra Kaligula, Nero, ve Domitian zamanında monarşi kendisini lekeledi; fakat onların ardından gelen Nerva, Trajan, Hadrian, Antoninus Pius, ve Markus Aurelius'tan, Renan, "o zamana kadar görülmeyen tarzda biribiri ardından gelen iyi ve büyük hükümdarlar"⁵³ diye bahsetti. Gibbon da diyordu ki: "Eğer bir kimseden, beşer ırkının en mesut ve müreffeh yaşadığı zamanı tesbit etmesi istenirse, hiç tereddüt etmeksizin, Nerva'nın hükümetin başına geçişinden Markus Aurelius'un ölümüne kadar geçen zamanı gösterecektir."⁵⁴

Roma uyruklarının, İmparatorlarının yönetimi altında bulunmakla gurur duydukları o parlak çağda, monarşi kendisini zamana uydurdu: imparator, elindeki gücü kendi çocuklarına değil, ülkede bulacağı en yetenekli kimseye aktardı; onu, kendisine oğul edindi, hükümetin fonksiyonlarında eğitti, ve devletin dizginlerini tedricen onun eline verdi. Bu sistem iyi işledi; sebebi, kısmen Trajan'ın ve Hadrian'ın erkek çocukları olmadığı, ve Antoninus Pius'un çocuklarının da çok erken yaşlarında ölmeleri idi. Markus Aurelius'un, Commodus adında bir oğlu vardı; babasının yerini o aldı,

çünkü filozof bir diğer vâris göstermedi; ve çok geçmeden de kaos kral oldu.*

Bir bütün olarak ele alındığı zaman, monarşinin, vasat ölçüde başarılı olduğunu söylemeliyiz. Tahta geçmek isteyenlerin sebep oldukları harplar, hırsıya, devamlılığının veya "hukukî"liğinin sağladığı iyilikler kadar kötülükler de getirdi. Tahtın, babadan oğula geçtiği zamanlarda monarşi, asaletin veya devlet adamlılığın rejimlerinden daha fazla ahlaklı, eş-dost kayırılması, sorumsuzluk, ve israfla doludur. XIV. Louis, çok defa modern kralların mükemmel bir örneği diye gösterildi, ama öldüğü zaman Fransız halkı sevindi. Çağdaş devletlerin muğlaklığı, onun, üzerinde sadece kendisinin üstünlük kurmaya çalıştığı her kafayı parçaladığı görülüyor.

Bundan böyle, hükümetlerin ekserisi oligarşidir [bir grup insanın yönetimi altındadır]: aristokrasilerde olduğu gibi, doğumla seçilen, veya teokrasilerde olduğu gibi, dini bir teşkilât tarafından seçilen, veya demokrasilerde olduğu gibi, servetin tayin ettiği bir azınlığın yönetimleri altındadır. Bir çoğunluğun devleti yönetmesi (Rousseau'nun da gördüğü üzere) gayri-tabiidir, zira çoğunluk, azınlığın aksine, birleşik ve belirli bir hareket uğrunda nadiren teşkilâlanabilir. Şayet yeteneklerin çoğu azınlıkta bulunan insanlarda toplanmışsa, zenginliğin belirli ellerde toplanması misali, azınlık hükümetinden de kaçınılamaz; ekseriyet, azınlığı zaman zaman devirmekten ve onları birbirlerine düşürmekten başka bir şey yapamaz. Aristokratların iddialarına göre, iktidarı, paralı insanlara veya din adamlarına veya şiddete terketme karşısında en güvenilir ve en sağlam alternatif, siyasi seçi-

* Yazarın notu: "Burada, bazı tarihçilerin Antonineus çağını, Roma'nın çürüme devrinde başarısız bir 'kalkınış' olarak gösterdiklerini belirtmek gerek. Bakınız: Arnold Toynbee'nin *A Study of History* [Tarihin Bir İncelenmesi], Londra, 1934, C. IV, s. 60."

min doğumla [o kimsenin dünyaya geldiği aileye göre] belirlenmesi en makul sistemdir. Aristokrasi kendisine, yorucu ve kabalaştırıcı ekonomik rekabetten çok az sayıda insan alır, ve doğumlarından itibaren onları örneklerle, çevresinde olup bitenlerle, ve ikinci derecedeki mevkilerle hükümet görevleri için eğitir. Bu görevler, alâfâde hiç bir ailenin ve tecrübenin veremeyeceği özel bir hazırlanmayı gerektirir. Aristokrasi, sadece devlet adamlığının bir ana mektebi değil, kültür vasıtalarının, âdet ve geleneklerin, standartların, ve zevklerin bir hazinesidir de. Bundan böyle, gelip geçici sosyal modalara, artistik çılgınlıklara, veyn ahlâkî inançlardaki nörotikçe hızlı değişimlere karşı istikrar sağlayıcı bir emniyet sübobudur. Fransız İhtilâli'nden bu yana ahlâkî inançlarda, tavır ve hareketlerde, üslûpta, ve sanatta nelerin vuku bulduğunu bir düşünün.

Aristokratlar sanata ilham verdi, onu destekledi, ve kontrol etti, fakat nâdiren sanat ürettiler. Aristokratlar, sanat-kârlara el emeği kullanan işçiler olarak bakarlar; aristokrat, hayat sanatını, sanat hayatına tercih eder, ve dehanın genellikle istediği ücreti olan yorucu ve yıpratıcı işe asla tenezzül etmez. Aristokrat, çok defa edebiyat da üretmez, çünkü yayımlanması için yazı yazmayı gösteriş veya esnafılık diye görür. Bunun neticesi de, modern aristokrasilerde, sorumluluklara çok defa sırt çevrilerek dikkatsizce ve vakit geçirmek için başvurulmuş hedonistik [zevke düşkün] bir hayat tarzı, sarayın imtiyazlarının son haddine kadar kullanıldığı ömür boyu bir tatil, hayatın gayesi hâlini aldı. İşte, aristokrasiler böylece çürüdü. [Bir Fransız kralının] *"L'état c'est moi"* [Devlet, benim] demesinden bir diğerinin *"Après moi le déluge"* [Benden sonrası, tufan] demesi için sadece üç nesil geçti.

Böylece aristokrasinin hizmetleri, imtiyaz ve gücü çok dar bir çevreye inhisar ettirdiği, halkı, bencil ve miyopik sö-

mürü ile baskı altında tuttuğu, ecdatların usullerine körü körüne bağlı kalarak milletin gelişmesini engellediği, insanları ve devletin kaynaklarını hanedanlığın krallara mahsus sporlarında veya fetih harplerinde yitirdiği zaman, aristokrasiyi kurtaramadı. O zaman, dışarıda bırakılmış gruplar vahşi bir isyanda bir araya geldi; yeni zenginler, engelleme ve gerilemeye karşı fakirlerle birlik oldu; giyotin, bin asil kafayı kesti; ve beşeriyetin kötü yönetilmesi işi de demokrasiye bırakıldı.

Tarih, ihtilâli haklı gösteriyor mu? Bu, Erasmus'un sabırlı ve düzenli bir reform yakarışları karşısında Luther'in, Katolik Kilisesi'nden tamamen kopmasında, veya Edmund Burke'in, hastayı ayağa kaldıracak "reçete" ve devamlılığın ısrarı karşısında, Charles James Fox'un Fransız İhtilâli'ni desteklemesinde iyice, enine boyuna tartışılan eski bir konu. Bazı hallerde, 1917 Rusya'sında görüldüğü üzere, devirlerini tamamlamış ve katı müesseselerin şiddetli bir tarzda atılması gerektiği anlaşıyor. Fakat ekseri durumlarda, öyle anlaşıyor ki, ihtilâle ulaşılan neticeler, tedrici ekonomik gelişme ile kendiliklerinden vuku bulabilecekti. Amerika, herhangi bir ihtilâle gerek hissetmeksizin, İngilizce konuşan dünyanın hâkim gücü olacaktı. Fransız İhtilâli, toprak sahibi aristokrasisinin yerine, parayı kontrol eden işadamları sınıfını yönetici mevkie getirdi; fakat buna benzer bir hal, ondokuzuncu yüzyıl İngiltere'sinde kan dökülmeksizin ve ülkedeki barışı sarsmaksızın vuku buldu. Maziden kesin bir şekilde kopmak, ardından gelebilecek âni darbe ve kötürümleştirmelerin şoklarına kur yapmaktır. Nasıl insanın makul bir tarzda düşünebilmesi hâtıralarının devamlılığına bağlı ise, bir grubun makul bir tarzda düşünebilmesi de geleneklerinin devamlılığına bağlıdır; her iki durumda da, zincirdeki bir kırılma, 1792 Eylül'ünde Paris katliâmlarında görüldüğü gibi, nörotik [sinir hastalığı olan] reaksiyonları davet eder.

Servet, (çok defa, çürüyebilir) eşyaların yığılmasından ziyade istihsal ve mübadelenin bir düzeni ve işlemi, ve kâğıt paranın ve çeklerin aslî değerlerinden ziyade, insanlara ve müesseselere güven beslenmesi olduğundan ("kredi sistemi") şiddetli ihtilâller, zenginliği, tahrip ettikleri ölçüde dağıtmazlar. Toprak yeniden dağıtılabılır, fakat insanların tabii eşitsizliği kısa bir zamanda, mülkiyet ve imtiyaz sahipleri arasındaki eşitsizliği yeniden yaratır, ve aslında, önceki eski içgüdülere sahip yeni bir azınlığı iktidara getirir. Yegâne gerçek ihtilâl, kafanın aydınlanması ve karakterin geliştirilmesidir, yegâne gerçek kurtuluş ferttir, ve yegâne gerçek ihtilâlciler de, filozoflar ve evliyalar dır.

Terimi harfî mânası ile kullanacak olursak, demokrasi, sadece modern çağlarda, ekseriya Fransız İhtilâli'nden sonra görüldü. Amerika'da bütün erkeklerin oy kullanma hakkı Andrew Jackson zamanında (1829-37) zamanında başladı; ve bütün erişkinlerin oy kullanma hakları da gençlerimizle başladı. Kadim Attika'da, toplam 315,000 olan nüfusun 115,000'i köle idi, ve oy hakkına sahip vatandaşların sayısı ise sadece 43,000 idi.⁵⁵ Kadınlar, hemen hemen bütün işçiler, hemen hemen bütün esnaf ve tacirler, ve ülkede yaşayan bütün yabancılar oy hakkına sahip değillerdi. Azınlıktaki vatandaşlar da iki kısma bölünmüşlerdi: oligarşik, yâni bilhas-sa toprak aristokrasisi; ve demokratik, yâni küçük toprak sahipleri ve küçük işadamları, ve emekçi işçilere dönüşmelerine rağmen haklarını hâlâ muhafaza eden vatandaşlar. Perikles'in zamanında (M.Ö. 460-430) aristokrasi hükmünü yürüttü, ve Atina edebiyatta, tiyatrodâ, ve sanatta altın bir devir yaşadı. Onun ölümünden sonra, ve Atina'nın, Peloponez Harbi'nde (M.Ö. 431-404) yenilmesiyle, aristokrasinin gözden düşmesi üzerine, *demos*'lar, veya alt-sınıftaki vatandaşlar, Sokrat ve Platon'un [Eflatun] tiksinnmelerine rağmen, iktidara geçtiler. Solon'dan itibaren Yunanistan'ın Roma tara-

findan işgaline (M.Ö. 146) kadar oligarşiciler ve demokratlar arasındaki mücadele kitaplarla, piyeslerle, nutuklarla, oylarla, aforoz etmelerle, sürgünlerle, katletmelerle, ve dahili harple yürütüldü. Corcyra'da (günümüzde Korfu) M.Ö. 427'de, yönetici oligarşi, popüler partinin 60 liderini katletti; demokratlar, oligarşiyi alaşağı etti, elli üyesini bir tür Kamu Güvenliği Komisyonu'nda muhakeme ettikten sonra hepsini katletti, ve yüzlerce aristokrat mahkûmu da aç bırakarak yok etti. Thucydides'in anlattıkları, bize 1792-93 Paris'ini hatırlatıyor:

Korfulular, yedi gün içinde, düşmanları olarak kabul ettikleri elli vatandaşını doğradılar. . . . Böyle zamanlarda görüldüğü üzere, ölüm türlü türlü şekillerde göründü, ölümün uzanamadığı hiç bir yer yoktu. Babalar çocuklarını öldürdüler, ve yalvaran yakaranlar da mihraplardan sürüklendi veya mihraplarda katledildi. . . . İhtilâl, böylece bir şehirden diğerine kaydırıldı, ve en son ulaştığı yerde de, diğer yerlerde neler yapıldığının haberleri gelince, daha da şiddetlice yürütüldü . . . onların vahşice misillemeleri. . . . Korfu, bu suçların ilk misâlini verdi. . . . Yönetilenler (ki hiç bir zaman eşit muamele görmemişlerdi, veya, gerçekten, yöneticilerden sadece şiddet görmüşlerdi) yöneticilerden en şiddetli bir tarzda intikam aldılar ve . . . insanların hırsları yüzünden düştüğü bu vahşi ve merhametsiz aşırılıklar. . . . Bu arada, ılımlı vatandaşlar, birbirleriyle çarpışan bu iki grup arasında ortadan kalktılar. . . . Bütün Elen dünyası sarsıldı.⁵⁶

Platon, *Cumhuriyet*'inde, söyleyeceklerini Sokrat'ın ağızından yazarak, Atina demokrasisinin zaferini sınıf çatışmalarının getirdiği bir kaos, kültürel yozlaşma, ve ahlâkî dejenerleşme diye suçlar. Demokratlar,

ılımlılığı, erkekliğe yakışmaz diye tiksinerak reddettiler. . . . Küstahlığın terbiye, anarşinin hürriyet, ve yakıp yıkmamanın da muhteşem olduğunu söylediler. . . . Baba, oğullarının seviyesine indi ve

onlardan korktu, ve oğullar babalarının seviyesine çıkarak, ebeveynlerinden utanma ve korku hislerini kaldırıp attılar. . . . Öğretmenler, yetiştirdiklerinden korkuyor ve onlara dalkavukluk ediyor, ve talebeler de büyüklerine ve hocalarına tepeden bakıyorlar. . . . Yaşlılar, suratsız ve otoriter diye düşünülmemeleri için, gençleri taklit ediyorlar. . . . İki cinsin birbirleriyle olan münasebetlerindeki hürriyet ve eşitliği de söylemeyi unutmamalıyım. . . . Vatandaşlar, otoritenin en hafif bir dokunuşu altında sabırsızca tedirginlik hissediyor, ve sonunda . . . yazılı veya yazılmamış kanunlara aldırış etmiyorlar. . . . Ve bu da diktatörlüğün [*tyrannis*] çıkmasına zemin hazırlayacak en şaşıla bir başlangıçtır. . . . Her şeyin aşırı derecede artması aksi istikamette bir reaksiyona sebep olur. . . . Diktatörlük, tabii olarak, demokrasiden çıkar, ve diktatörlük ve köleliğin en kötü şekli de, hürriyetin en aşırı şeklinden doğar.⁵⁷

Platon'un ölümüne kadar (M.Ö. 347), Atina demokrasisinin, onun tarafından bu düşmanca analizi, tarihin tasdik edeceği tarzda doğrulanıyordu. Atina, zenginliğini tekrar ele geçirdi, fakat bu, toprağa dayalı bir zenginlikten ziyade ticarî bir zenginlikti. Yeniden karıştırılmış iskambil kâğıtları misâli, şimdi tepeye yükselenler sanayiciler, tacirler, ve bankacılar. Yunanlar şimdi, kendilerinin *pleonexia* dedikleri daha ve daha fazla para yapmak hırsına kendilerini kaptırmışlardı. Yeni zenginler (*neoplutoi*) cicili bicili, zevksiz malikâneler inşa ettiler, kadınlarını pahalı giyesiler ve mücevheratla donattılar, düzinelerle hizmetçilerle onları şımarttılar, misafirlerine çektikleri ziyafetlerle birbirleriyle rekabete giriştiler. Zenginler ve fakirler arasındaki gedik daha da genişledi, Atina, Platon'un kelimeleri ile "iki şehire bölündü: birbirinin diğeri ile harp hâlinde bulunduğu, biri fakirlerin, diğeri zenginlerin şehri."⁵⁸ Fakirler kanunlarla, vergilerle, ve ihtilâllerle zenginlerin kudretini azaltmayı düşündüler; zenginler, fakirlere karşı kendilerini korumak için teşkilâtlandılar. Aristo, bazı oligarşik teşkilâtların üyeleri-

nin şöyle yemin ettiklerini söylüyor: "Ben halkın [yâni fakir halkın] muhasımı olacağım," ve "Konsey'de, onlara elimden gelen her kötülüğü yapacağım."⁵⁹ Isokrates, M.Ö. 366'da, şunları yazdı: "Zenginler o kadar gayri-sosyal oldular ki, ellerindeki, ihtiyacı olanlara vermektense, denize atmayı tercih ediyorlar, ve fakirler de, bir hazine bulmayı, zenginlerin mallarına el koymaktan daha az tatmin edici buluyorlar."⁶⁰

Fakir vatandaşlar Meclis'i ellerine geçirdi, çıkardıkları kanunlarla, zenginlerin parasını devletin kasalarına aktarmağa, hükümet teşebbüsleri ve yardımları vasıtasıyla fakirlere dağıtmağa başladılar. Politikacılar, yeni kamu gelirleri keşfedebilmek için akıllarına gelen her şeyi yaptılar. Bazı şehirlerde, zenginliğin dağıtılması daha direkt [dolaysız] oldu: Mitilene'deki borçlular, alacaklıları kütle hâlinde katlettiler, Argos'taki demokratlar zenginlere saldırarak yüzlercesini öldürdüler, ve onların mallarına el koydular. Zenginler olduğu kadar orta-sınıflar da, kıskançlığı ayaklandırıldığını söyleyerek, demokrasiye sırt çevirirken, fakirler de, kendileriyle zenginler arasındaki derin servet eşitsizliği giderilmemişken, oy kullanmada zenginlerle aynı hakka sahip olmanın sahte bir eşitsizlik olduğunu söyledi ve demokrasiye karşı çıktılar. Makedonyalı Filip, M.Ö. 338'de Yunanistan'ı istilâ ettiği zaman, sınıf harbinin doğurduğu şiddet ve kızgınlık yüzünden Yunanistan, ülke içinde olduğu kadar ülke dışında da ölmüştü, ve pek çok zengin Yunanlar da, Filip'in gelişini bir ihtilâle tercih ettiler. Makedonya diktatörlüğü altında da, Atina demokrasisi kayboldu.⁶¹

Platon'un siyasî gelişmeyi monarşi, aristokrasi, demokrasi, ve diktatörlük dizisi hâlinde göstermesinin doğrulandığını Roma tarihinde de görüyoruz. Milâttan önce üçüncü ve ikinci asırlardaki Roma oligarşisi, bir dış siyaset ve disiplinli bir ordu düzenleyerek Akdeniz dünyasını zaptetti ve sömürdü. Böylece kazanılan zenginlik asilzâdelerin ceplerine girdi, ve

böylece geliştirilen ticaret yüksek orta-sınıfı lüks bir refaha kavuşturdu. Zaptedilmiş ülkelerinden getirilen Yunanlar, Doğulular, ve Afrikalılar İtalya'da, asilzâdelerin köleleri olarak çalıştırıldı; topraklarından atılmış köylüler, Caius Gracchus'un M.Ö. 123'te fakirler için ayırdığı aylık hububat yardımından faydalanmak için şehirlerdeki gittikçe artan proletaryaya karıştılar. Generaller ve prokonsüller [konsül görevini yürüten memurlar] eyaletlerden, kendileri ve yönetici sınıf mensupları için yığın yığın ganimetlerle döndüler; milyonerlerin sayısı hızla arttı; hareket halindeki para, siyasî güç kaynağı veya vasıtası olarak toprağın yerini aldı; birbirbirlerine rakip gruplar, adayları ve oyları satın almak için şiddetli bir rekabete giriştiler; M.Ö. 53'te, oy hakkına sahip bir grup seçmen, belirli kimseleri desteklemek şartı ile on-milyon *sesterces* aldı.⁶² [*Sesterces*, bir çeyrek dinar değerinde eski bir Roma sikkəsi idi.] Paranın yapamadığı yerlerde katliâm hazırıldı: oylarını yanlış kimselere verenler bazen öldüresiye dövüldüler ve evleri yakıldı. Eski çağlar böylesine zengin, böylesine güçlü, ve böylesine dejenere bir hükümet görmemişti.⁶³ Aristokratlar, üstünlüklerini muhafaza edebilmek için Pompey'i kendi saflarına aldılar; alelâde halk kaderini Sezar'a bağladı. Şimdi, zaferin açık arttırmaya çıkarılmasının yerini savaşın mihnetleri almıştı. Sonunda Sezar kazandı, ve popüler bir diktatörlük kurdu. Aristokratlar kendisini katletti, ama sonunda Sezar'ın büyük yeğeni ve üvey oğlu Augustus'un diktatörlüğünü kabul ettiler (M.Ö. 27). Demokrasi sona erdi, monarşi tekrar getirildi; Platon'un tekerleği tam bir dönüş yapmıştı.

Bu klâsik örneklerden, köleliğin, rüşvetin, ve harbin aşındırarak çürüttüğü eski çağların demokrasisinin adına layık olmadığı, ve bundan böyle, popüler bir hükümetin haklı bir test'i olamayacağı düşüncesini çıkarabiliriz. Demokrasi, Amerika'da daha geniş bir tabana sahipti. Amerikan de-

mokrasisi, İngiliz mirasının avantajları ile başladı: Anglo-Sakson kanunları—ki Magna Carta'dan itibaren vatandaşları devlete karşı savunmuştu—ve Protestanlık—ki din ve zihni hürriyetin yolunu açmıştı. Amerikan İhtilâli, sadece albayların uzaktaki bir hükümete isyan etmeleri değil, mahallî orta-sınıfın dışarıdan ithal edilen aristokrasiye de başkaldırması idi. İsyan, serbest toprağın bolluğundan ve kanunların da asgarî sayıda olmasından ötürü kolaylaştı ve çabuklaştı. Toprağı işleyen insanlar (tabiatın sınırları dahilinde), içinde yaşadıkları şartları kontrol ettiler; onların, siyasî hürriyet için ekonomik bir tabanları vardı; onların şahsiyetinin ve karakterinin kökü de toprak idi. Voltaire kadar skeptik ve Rousseau kadar da ihtilâlcı olan Jefferson'u cumhurbaşkanı yapanlar bu insanlardılar. En az yöneten bir hükümet en iyi yöneten bir hükümettir sözü Amerikalılar'a, hayranlık uyandırırçasına uygun gelmiş olmalı idi ki, onların, engellerden kurtulmuş enerjileri, Amerika'yı, yabani bir sahradan material ütopyya, ve çocukluktan ve başkalarının vesayeti altında bulunmaktan Batı Avrupa'nın rakibi ve koruyucusu haline getirdi. Demokrasi, Amerikalılar için ferdî enerjileri serbest bırakacak en iyi bir sistemdi. Ve kırsal uzaklık ve yalnızlık ferdî hürriyeti arttırırken, millî uzaklık ve yalnızlık da, koruyucu denizler arasında hürriyet ve güvenlik sağladı. Bunlar ve yüz kadar öteki şartlar Amerika'ya, tarihin o zamanına kadar görmediği tarzda temelli ve evrensel bir demokrasi getirdi.

Ülkenin kuruluşundaki bu şartların pek çoğu artık yok. Şehirlerin büyümeleri ile şahsî uzaklık ve yalnızlık kayboldu. İşçinin, kendisinin sahibi olmadığı âletlere ve sermayeye, ve kontrol edemediği şartlara bağlılığı yüzünden, şahsî bağımsızlık da kayboldu. Harp, artık çok daha yıpratıcı oluyor, ve fert, onu yaratan sebepleri anlamaktan âciz olduğu kadar tesirlerinden de kaçacak durumda değil. Asgarî bir toprak

üzerine kurulmuş ev sahipliği yayılıyorsa da, bedava toprak artık yok. Bir zamanlar kendi dükkânında patron olan dükkân sahibi şimdi büyük toptancının defterinde kayıtlı, ve o şimdi, Marx'ın, yakınlarak her şeyin zincirlenmiş olduğu sözünü yankılayabilir. Siyasî hürriyeti teselli edici bir bahane haline getiren ekonomik hürriyet, orta-sınıf insanları için dahi gittikçe ve gittikçe istisnâî bir durum hâlini alıyor. Ve bütün bunlar (ateşli gençlik yıllarımızda düşündüklerimizin aksine), zenginlerin huysuzluklarından değil, ekonomik gelişmenin gayri-şahsî kaderinden, ve insanın tabiatından ötürü vuku buldu. Ekonominin muğlaklığındaki her gelişme, üstün kabiliyetlere yeni bir prim sağlar, ve servetin, sorumluluğun, ve siyasî gücün belirli ellerde toplanmasını hızlandırır.

Demokrasi, zekânın çok geniş bir sahaya yayılmasını gerektirdiğinden, bütün hükümet şekilleri arasında en zorudur, ve bizler de, kendimizi bağımsız yaparken nasıl daha zeki insanlar haline geleceğimizi bilemedik. Eğitim yayıldı, fakat zekâ, basit insanın velûdluğu [çok sayıda çocuk doğurduğu] yüzünden gerilemekte. Bir sinik bir defasında dedi ki: "Çevremizde çok fazla görüldüğü için cehaleti tahtından indirmeye gerek yoktur." Bununla beraber, cehalet, oturduğu tahtında uzun müddet kalmaz, zira kendisini, kamuoyunu şekillendiren kuvvetlerin manipülasyonuna [istenilen şekilde evrilip çekilmesine, bükülüp uzatılmasına] bırakır. Lincoln'un dediği doğru: "Herkesi her zaman aldatamazsın." Ne var ki, büyük bir ülkeyi yönetebilmek için de, onların yeterince sayıdakini aldatabilirsiniz.

Günümüzde sanatın alçaltılmasından sorumlu demokrasi midir? Sanatın alçaltıldığı şüphesiz kesinlikle söylenemez. Bu, sübjektif bir hüküm meselesi; ve sanatın aşırılığı—mânasız boya lekeleri, kolaj çöplükleri, Babil kakofonisi—karşısında bizler şüphesiz mazinin mahkûmlarıyız, ve

bundan böyle de, yeni tecrübeler karşısında hissiz. Böylesine saçmalıkları üretenler—onları çılgınlar, soysuzlar, veya şarlatanlar diye niteleyen—genel halka değil, müzayedecilerin hipnotize ettikleri, deforme de olsa, her yeni karşısında kendilerinden geçen orta-sınıf mensuplarına hitap ediyorlar. Demokrasi, bu çöküşten şu bakımdan sorumludur ki, sanat-kârların tahayyül ve ferdiyetçiliklerini belirli iletişim sınırları dahilinde, ve hayatın aydınlatılmasının ve onun parçalarının ahengini mantıkî bir sıra ve ahenkli bir bütün hâlinde tutan aristokratların standartları yerine koyacak standartlar ve zevkler getiremedi. Eğer sanat şimdi kendisini bu garabetler içinde kaybetmiş görüyorsa, sebebi, sadece kütlenin teklifleri veya hâkimiyeti altında bayağılaşmasından değil, eski ekollerin imkân ve formlarını kaybetmiş olmasından, ve bata-çığa yeni desenler ve üslûplar, yeni kurallar ve disiplinler aramakta oluşundandır.

Bütün bunlar söylendikten sonra hemen belirtilmeli ki, demokrasi, diğer herhangi bir hükümet şeklinden daha az zarar ve daha çok yarar getirdi. Beşer varlığına, onun önündeki güçlüklerden ve kusurlarından daha ağır basan bir zevk ve arkadaşlık getirdi. Demokrasi, düşünceye ve ilme ve teşebbüse, onların işlemesi ve büyümesi için gerekli hürriyeti verdi. Demokrasi, imtiyaz ve sınıfın duvarlarını yıktı ve her nesilde ve her kademedeki insanların yeteneklerini yükseltti. Onun teşviki ve dürtüsü altında, Atina ve Roma, tarihin en yaratıcı şehirleri oldular, ve Amerika iki asırda, nüfusunun şimdiye kadar emsali görülmemiş bir kısmına bolluk sağladı. Demokrasi, günümüzde kendisini azimle eğitimin yayılmasına ve uzatılmasına, ve kamu sînhatının muhafazasına adanıyor. Eğer eğitimde fırsat eşitliği sağlanırsa, demokrasi hem gerçekleşecek hem de haklı çıkacaktır. Çünkü onun göz alıcı kelimeleri altındaki hayatî hakikat şu: gerçi insanlar eşit yapılamazlarsa da, onların, eğitim ve fırsat kapılarından geç-

bilmeleri hemen hemen eşit bir hâle getirilebilir. İnsan hakları makam ve iktidar hakkı değil, bir kimsenin, makam ve iktidar sağlamlığını besleyen ve tecrübe eden her yola girebilmesi hakkıdır. Bir hak, Allah'ın veya tabiatın bir hediyesi değil, fert ona sahip olduğu takdirde, onun dahil olduğu grubun da yararına olacak bir imtiyazdır.

Günümüzde İngiltere ve Birleşik Amerika'da, Danimarka, Norveç, ve İsveç'te, İsviçre ve Kanada'da demokrasi, yabancı diktatörlerin saldırılarına karşı kendisini cesaret ve enerji ile savundu, ve kendi ülkelerindeki diktatörlere de boyun eğmedi. Fakat harp devam eder ve demokrasiye üstünlüğünü gösterirse, veya dünyayı yönetme hırsı büyük bir askerî teşkilâta veya fona lüzum hissettirirse, demokrasinin hürriyetleri, teker teker silâhların ve çatışmaların disiplinine boyun eğebilir. Eğer ırk veya sınıf harpleri bizi, muhasım kamplara böler, politik tartışmaları kör nefrete dönüştürürse, bir taraf veya öteki taraf, politikacıların kürsülerini ve plâtfomlarını kılıçla ortadan kaldırabilir. Eğer bizim hür demokrasimiz zenginliği, onu yaratırken gösterdiği maharetle dağıtamazsa, diktatörlüğe giden yol, inandırıcı bir tarzda herkese güvenlik vâdeden herhangi bir kimseye açılacak; ve hangi cana yakın bir isim altında meydana çıkarsa çıksın, askerî bir hükümet, demokratik dünyayı içine çekip yutacaktır.

XI. Tarih ve Harp

Harp, tarihin değişmeyen yönlerinden biridir, ve medeniyet veya demokrasi ile de kaybolmadı. Yazılı tarihin son 3,421 yılında, harbin görölmediği yılların sayısı sadece 268'dir.* Biz, harbin günümüzde, beşerî yaratıklar arasındaki rekabet ve tabiî seçim işleminin nihai şekli olduğunu tasdik ettik. Herakleitus, "*Polemos pater panton*" dedi; harp, veya rekabet, her şeyin babası, fikirlerin, icatların, müesseselerin, ve devletlerin güçlü kaynağıdır. Barış ise, istikrarsız bir dengedir ki, ancak diğerlerinin kabul ettiği üstünlük veya eşit güçle muhafaza edilebilir.

Harbin sebepleri, fertler arasında rekabetlere yol açan sebeplerin aynıdır: zenginlik elde etme hırsı, kavgacılık, ve gürur; yiyecek, toprak, malzeme, yakıt, ve üstünlük arzuları. Bizim içgüdülerimiz, devlette de dizginlenemezcesine mevcuttur. Fert, ahlâkî inanç ve kanunların kendisine yüklediği kısıtlamalara boyun eğer, ve çarpışmanın yerine müzakereyi koymayı kabul eder, çünkü devlet, ferdin hayatının, malmülkünün, ve meşru haklarının temelden korunacağını ona garanti etmiştir. Devlet ise, ya kendi iradesine müdahale

* Will Durant'ın, okuduğunuz bu kitabın beşinci baskısının 1968'de yayımlandığını hatırlatmak isterim. O zamandan günümüze kadar 26 sene içinde dünya harpsiz geçen bir yıl dahi görmedi; 1993 yılında dünyada 34 değişik yer ve ülkelerde harp vardı.—N.M.

edecek olana karşı koyacak kadar güçlü olduğundan veya ona böylesine temelden korumayı teklif eden bir süper-devlet, ve tesirli bir güç uygulayan beynelmilel kanunlar veya ahlâkî sistem bulunmadığından belirli bir kısıtlama tanımaz.

Ferdin durumunda gurur, hayatın rekabetlerinde ayrı bir gayret verir; devletin durumunda milliyetçilik, diplomasi ve harp de ayrı bir kuvvet verir. Avrupa devletleri kendilerini papalığın hâkimiyet ve koruyuculuğundan sıyırdıkları vakit, her devlet, kara ve deniz kuvvetlerine ilâve olarak milliyetçiliği teşvik etti. Eğer herhangi bir ülke ile çatışmanın çıkacağını düşündü ise, kendi halkı arasında o ülkeye karşı nefreti ayaklandırdı, ve o nefreti öldürücü noktaya getirmek için de göz alıcı ifadeler formüle etti; ve bu arada da, barışa âşık olduğunu ısrarla belirtti.

Ruhun beynelmilel fobyaya karşı böylece silah altına alınması sadece en temel çatışmalar durumlarında vuku buldu, ve Avrupa'da, onaltıncı asrın dinî harpleri ile Fransız İhtilâli'nin Harpleri arasında nâdiren görüldü. Aradaki bu zaman içinde, birbirleriyle anlaşmazlık içinde bulunan devletlerin halklarının birbirlerinin başarı ve medeniyetlerine saygı duymalarına müsaade edildi. Fransa'nın, İngiltere ile harp hâlinde bulunduğu zamanlarda İngilizler, Fransa'da güvenlik içinde seyahat ettiler; ve Fransızlar ve Büyük Frederick, birbirlerine karşı Yedi Sene Harbi'ne girdikleri zaman bile birbirlerine hayranlık beslemekte devam ettiler. Harp, onyedinci ve onsekizinci yüzyıllarda, halklar arasında değil, aristokratlar arasında bir müsabaka idi. Yirminci asırda, iletişim vasıtalarının, taşıtın, silahların, ve kafalara belirli fikirlerin aşılınması metodlarının geliştirilmesi, harbi, sivilleri olduğu kadar çarpışanları da içine alan halkın bir mücadelesi hâline getirdi, ve zaferin, ancak mal-mülk ve hayatın topyekün tahrip edilmesiyle mümkün olacağını göster-

di. Artık bir harp, şehirler inşa etmek için, sanat yaratmak için, ve medenî davranışları geliştirmek için asırlar boyunca sarfedilen emeğin ürünlerini ortadan kaldırabilir. Özür dileyici bir teselli ile harp, günümüzde ilim ve teknolojiyi teşvik ediyorsa da, onun öldürücü silahları, evrensel sefalet ve barbarlık yılları boyunca unutulmazsa, sonraları, barışın materyal başarılarını genişletebilir.

Generaller ve hükümdarlar (Ashoka ve Augustus gibi ender istisnaları dışında) her asırda, filozofların korkarcasına harpten çekinmeleri karşısında gülümsediler. Tarihin askerî yorumunda, nihaî hakem harptir, ve korkaklar ve ahmaklar dışında herkes bunu tabî ve gerekli kabul eder. Fransa ve İspanya'yı Müslüman olmaktan kurtaran şey, Charles Martel'in Tours'daki zaferinden (732) başka bir şey mi idi? Mongol ve Tatar istilâlarına silahla karşı korunmasaydı, klâsik mirasımıza neler olmazdı? Yataklarında ölen generallere (onların hayatta olmalarının ölmelerinden çok daha faydalı olacağını unutarak) gülüyoruz, ama Hitler veya Cengiz Han'ı mağlûp ettikleri zaman da onlar için heykeller diyoruz. Çok sayıda gencin savaşta ölmesi acı bir şey (diyor general), ama otomobil kazalarında ölenlerin sayısı harpte ölenlerin sayısından fazla, ve pek çokları, disiplinsiz olduklarından başkaldırıyor veya çürüyor; onların, kavgacılık hisleri, mace-ra arzuları, bıkkınlık getiren can sıkıcı rutin işleri için bir çıkış kapısına ihtiyaçları var. Er veya geç öleceklerine göre, hislerin kaybolduğu savaş anesteziinde ve şaşaanın ruhunda niye kendi ülkeleri için ölmesinler? Hattâ bir filozof bile, eğer tarihi biliyorsa, uzun barış yıllarının bir milletin cengâverlik adalelerini zayıflattığını kabul edecektir. Beynel-mil kanunların ve hislerin günümüzdeki yetersizliğinde, bir millet herhangi bir ânda kendisini savunmaya hazır olmalıdır; ve onun temel çıkarları bahis konusu olduğu zaman, var olabilmesi için gerekli olduğuna inandığı her vasıtayı

kullanmasına müsaade edilmelidir. Ülkenin varlığını devam ettirip ettiremeyeceğinin tehlikeye düştüğü zamanlarda, On emir [Allah'tan Hz. Musa'ya gönderilen On Emir] sessiz kalmalıdır.

Şurası açıktır ki (general devam ediyor), İngiltere'nin on-dokuzuncu yüzyılda gayet başarı ile yerine getirdiği görevi, Batı medeniyetinin dış tehlikelere karşı korunması görevini, günümüzde Birleşik Amerika üstlenmelidir. Önceki yılların doğum nisbetleri ve yeni silahlarla mücehhez Komünist hükümetler, Komünist olmayan devletlerin ekonomi ve bağımsızlıklarını yıkacaklarını tekrar tekrar söylediler. Kendilerine ekonomik zenginlik ve askeri güç getirecek bir Sanayi İhtilâli özlemi içindeki genç ülkeler, Rusya'nın, hükümet yönetimi altında hızla sanayileşmesine hayranlıkla bakıyorlar. [Bu satırların 1968'de yazıldığını bir defa daha hatırlatalım.] Batı kapitalizmi, sonunda, daha fazla istihsal edici bir sistem olabilir, fakat daha yavaş geliştiği görülüyor. Ülkelerinin kaynaklarını ve insan gücünü kontrol etmeğe istekli yeni hükümetler, Komünist propagandalarının, sızmalarının, ve yıkıcı faaliyetlerinin kurbanı olabilirler. Bu yayılma işlemi durdurulmadıkça, hemen hemen bütün Asya'nın, Afrika'nın, ve Güney Amerika'nın Komünist yönetimlerine girmeleri sadece bir zaman meselesi olacak, ve Avusturalya, Yeni Zelanda, Kuzey Amerika, ve Batı Avrupa, her taraftan düşmanlarla çevrelenecektir. Böyle bir durumun Japonya, Filipinler, Hindistan, ve İtalya'nın güçlü Komünist partileri üzerlerindeki etkilerini düşünün; İtalya'daki bir Komünist zaferinin, Fransa'daki Komünist hareketindeki tesirini düşünün. İngiltere, İskandinavya, Hollanda, ve Batı Almanya, büyük bir kısmının komünistleştigi kıtanın merhametine terkedilecek. Şu anda gücünün zirvesinde bulunan Kuzey Amerika, böylesine bir istikbali kaçınılmaz kabul edip kendi sınırları dahiline çekilerek, kendisinin, ham madde kaynaklarına ve pazarlara

giden yollarını kontrol eden düşman devletler tarafından çevrenmesine ve kendisini, muhasara altındaki herhangi bir halk gibi düşmanlarını taklit etmesine zorlamasına ve bir zamanların hür ve teşvik edici hayatının her safhasında düşmanlarını taklit etmesine ve diktatörlük hükümetleri kurulmasına müsaade edecek mi? Amerika'nın liderleri, böylesine büyük bir mesele ile karşı karşıya bulundukları zamanımızda, sadece günümüzün epiküryen [zevk ve boğazına düşkünlük] neslinin gönülsüzlüğünü mü göz önünde bulunduracak, yoksa yarının nesillerinin, bu liderlerin neler yapmış olmaları gerektiğini söyleyeceklerini mi düşünecek? Derhal mukavemet ederek, harbi düşmana götürmek, yabancı topraklarda çarpışmak, eğer gerekirse, yüz-bin Amerikan hayatını ve belki de bir milyon sivilin hayatını feda ederek Amerika'nın kendi hayatını güven ve hürriyet içinde sürdürmesini sağlamak daha akıllıca bir iş olmaz mı?

Filozof cevap veriyor: Evet, ve harbin harabeye çevirici neticeleri tarihin söylediklerini doğrulayacak; ne var ki, bu neticeler, çarpışan kuvvetlerin artan sayıları ve hareket kabiliyetleri, ve kullanılan silahların şimdiye kadar görülmemiş güçleri nisbetinde artacaktır. Tarihten de büyük bir şey vardır. Bir yerde, bir zaman, beşeriyet nâmına, önceki bin misâle meydan okumalı, ve Budist Kralı Ashoka'nın yaptığı gibi (M.Ö. 262),⁶⁴ "altın kural"ı milletlere de uygulamalı, veya hiç olmazsa Augustus'un, Tiberius'tan, Almanya'nın daha fazla işgal edilmesinden vazgeçilmesini isterken yaptığını (M.S. 9)⁶⁵ yapmalıyız. Bize neye mal olursa olsun, Çin'de yüz Hiroşima'nın [atom bombasının atıldığı iki Japon şehriden birincisi] yapılmasını reddedelim. Edmund Burke dedi ki: "Politikada yüksek ruhluluk, nâdiren doğru olan hikmet değildir, ve büyük bir imparatorluk ve küçük kafalar uyusmaz."⁶⁶ Bir Amerikan Cumhurbaşkanı'nın Çin ve Rus liderlerine şunları söylediğini tahayyül ediniz:

"Eğer tarihin norinal seyrini takip edecek olursak, bir nesil sonra bize neler yapabileceğinizden korktuğumuz için, sizlere harp ilân etmemiz gerekir. Veya 1815'teki Kutsal İttifak'tan önceki misâli göz önünde bulundurarak, zenginliğimizi ve en sağlam gençlerimizi dünyanın herhangi bir yerinde mevcut düzene karşı girişilen isyanları bastırmak için kullanmalıyız. Fakat biz, yeni bir yaklaşımı tecrübe etmeye hazırız. Biz sizin halklarınıza ve medeniyetinize, tarihteki en yaratıcı insanlar ve medeniyetlerden biri olarak saygı duyuyoruz. Biz, hislerinizi ve müesseselerinizi herhangi bir saldırı korkusuna kapılmaksızın geliştirmek istemenizi anlamaya çalışacağız. Birbirimize karşı hissettiğimiz korkuların bizleri harbe sürüklemesine müsaade etmemeliyiz, zira bizim ve sizin silahlarınızın öldürücülüğü, duruma, tarihin bilmediği bir unsuru getiriyor. Biz, aramızdaki farkların giderilmesi, aramızdaki düşmanlığa ve yıkıcılığa son verilmesi, ve silahlarımızın azaltılması uğrunda azimli bir konferansa temsilcilerimizi göndermeyi teklif ediyoruz. Kendi sınırlarımız dışında, bu insanların sadakatlarını kazanmak için kendimizi sizinle rekabet hâlinde bulabiliriz; biz bu insanların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmek istemelerini kabul ediyoruz. Kapılarımızı birbirlerimize açalım, ve karşılıklı takdir ve anlayış hislerini geliştirmek için karşılıklı kültürel faaliyetler tertipleyalım. Biz, sizin ekonomik sisteminizin bizimkini alt edeceğinden korkmadığımız gibi, ne de sizin, bizim ekonomik sistemimizin sizinkini alt edeceğinden korkmanıza gerek var. Biz, her iki sistemin birbirinden öğrenecekleri bulunduğu ve işbirliği ve barış içinde yanyana yaşayacaklarına inanıyoruz. Belki her birimiz, yeterli savunma tedbirlerimizi alarak, diğer devletlerle, saldırmazlık ve yıkıcı faaliyetlere girişmeme anlaşmaları imzalayabiliriz, ve bu anlaşmalardan öyle bir dünya düzeni çıkabilir ki, bu düzen içindeki her millet, istekle imzalanmış anlaşmaların sınırları

dahilinde hür ve bağımsız olacaktır. Biz, tarihe böylece meydan okunmasında, milletler arasındaki münasebetlere nezaket ve medeniyet getirilmesi azminde bizimle beraber olmanızı istiyoruz. Biz, bütün insanlık önünde, bu teşebbüse bütün samimiyet ve güvenimizle girişeceğimize söz veriyoruz. Eğer bu tarihi kumarda kaybedersek, neticeleri, geleneksel politikalara devam edilmesinin husule getireceği neticelerden daha kötü olamaz. Eğer siz ve biz başarılı olursak, beşeriyetin minnettar hafızasında asırlarca canlı tutulacak bir yerimiz olacaktır."

General gülümsüyor ve diyor ki: "Tarihin bütün derslerini ve kendinizin insan tabiatı hakkında anlattıklarınızın hepsini unuttunuz. Bazı çatışmalar, müzakerelerle halledilemeyecek kadar köklüdür; ve uzun sürecek müzakereler sırasında (eğer tarih rehberimiz olacaksak), yıkıcı faaliyetler devam edecektir. Bir dünya düzeni, centilmenler anlaşması ile değil, Roma İmparatorluğu zamanında Augustus'un Aurelius'a empoze ettiği gibi, beynelmilel kanunları dikte ve empoze ettirebilecek büyük güçlerden birinin kesin bir zafer kazanmasıyla gerçekleşecektir. Böylesine uzun süren barış devreleri gayri-tabii ve istisnaîdir; askerî kudretin yayılmasıyla kısa bir zaman sonra son bulur. Siz bize, insanın rekabet seven bir hayvan olduğunu, ve onun devletlerinin de kendisi gibi olacağını, ve en güçlünün ayakta kalacağını sağlayan tabii seçim işleminin, günümüzde, beynelmilel düzeyde yürütüldüğünü söylediniz. Devletler, ancak müşterek dış tehlikeler karşısında bulundukları zaman temel bir işbirliğinde birleşeceklerdir. Bizler şimdi, huzursuzca rekabetin daha üst düzeydeki kademelerine doğru hareket ediyoruz; belki diğer gezegenler veya yıldızlardaki hırslı yaratıklarla temas kurabiliriz. Böyle bir hâlin vukuundan kısa bir müddet sonra gezegenler arasında bir harp patlayacak. O zaman, ancak o zaman, bu dünyanın sakinleri olan bizler birlik ve beraberlik içinde olacağız."

XII. Büyüme ve Çürüme

Medeniyeti, "kültürel yaratıcılığı teşvik eden ve geliştiren sosyal düzen"⁶⁷ diye tarif ettik. Medeniyet, âdet ve geleneklerle, ahlâkî inançlarla, ve kanunlarla temin edilen siyasî düzendir; istihsal ve mübadelenin devamlılığı ile sağlanan ekonomik düzendir; orijinallığı, ifade tarzlarını, tecrübeleri, ve fikirlerin meyva vermesini, edebiyatı, tavır ve hareketleri ve sanatları kolaylaştıran hürriyet vasıtasıyla sağlanan kültürel yaratıcılıktır. Medeniyet, pek çok emekle inşa edilen ve hemen tahrip edilebilen beşerî ilişkilerin muğlak ve nazik bir ağıdır.

Tarih, niye her tarafta görülen medeniyet harabeleri ile doludur, ve niye bize sanki, Shelley'in "*Ozymandias*"ında belirtildiği gibi, herkesin kaderi ölümdür demek istiyor? Bu büyüme ve çürüme işleminde, mazideki medeniyetlerin takip ettikleri yollardan, kendi medeniyetimiz için kehanette bulunmamızı sağlayacak muntazamlıklar görüyor muyuz?

Tahayyül gücüne sahip bazı ruhlar böyle sandılar, ve hattâ istikbal hakkında teferruatlı kehanetlerde bulundular. Virgil, *Dördüncü Eclogue*'nde [karşılıklı konuşma şeklinde yazılan pastoral şiir] değişme uğrundaki yaratıcılığın tükendiği bir gün, bütün kâinatın, isteyerek veya tesadüfen, eski çağların artık unutulmuş zamanlarındaki hâline döneceğini,

ve ondan sonra da, her hususta azimli bir kadercilikle, daha önce o durumdan sonra gelen bütün hadiselerinin tekrarlacağını ilan etti.

*Alter erit tum Tiphys, et altera quae vehat Argo
delectos heroas; erunt atiam altera bella, akque
iterum ad Troiam magnus mittetur Achillés—*

"o zaman bir diğer [peygamber] Tiphys, ve bir diğer Argo [Jason ve öteki] sevgili kahramanları götürecek; daha başka harpler de görülecek, ve büyük Achilles tekrar Troy'a gönderilecek."⁶⁸ Friedrich Nietzsche, bu "ezeli tekrar"ın vizyonu ile [görüş, görünüş] çıldırdı. Böylesine ahmakça başka bir şey düşünülemezse de, filozoflarda görülebilir.

Tarih tekerrür eder, ama sadece bir taslak hâlinde ve bütün kapsamı ile. Hemen hemen doğrulanabileceğine inanarak tahmin edebiliriz ki, istikbalde, mazide olduğu gibi, bazı yeni devletler yükselecek, bazı eski devletler gerileyecek ve çökecek; ve yeni medeniyetler hayvancılık ve ziraatle başlayacak, ticaret ve sanayi genişleyecek, ve malî durumu ile bol-luğa kavuşacak. Düşünce, (Vico ve Comte'nin söyledikleri üzere), süper-tabiiiden efsanevî ve tabiatçı yorumlara geçecek; yeni teoriler, icatlar, keşifler, ve hatâlar, entellektüel akımları tekrar harekete getirecek; yeni nesiller, eski nesillere başkaldıracak, ve isyandan konformiti'ye [cemiyetin hâkim teamül ve âdetlerine boyun eğmek] ve reaksiyon'a geçecek; ahlâkî inançlardaki tecrübeler gelenekleri gevşetecek ve bu inançlardan yararlananları korkutacak, ve zamanın aldırış etmeyeceği bir çağında yenilik heyecanı unutulacak. Tarih bütün kapsamı ile tekerrür eder, çünkü insan tabiatı jeolojik rahatlık ve huzurla değişir, ve insanoğlu da açlık, tehlike, ve seks gibi sık sık vuku bulan durum ve dürtülere alışılmış basmakalıp yollarla cevap verebilecek tarzda teçhiz edilmiştir. Fakat gelişmiş ve muğlak bir medeniyette fertler, bir il-

kel cemiyetteki fertlerden daha farklı ve daha benzersizdirler, ve medeniyetin ortaya çıkardığı pek çok durum yepyeni şartları ihtiva ettiklerinden, içgüdüsel mukabelelerin değişik ve farklı olmalarını gerektirir; âdetlerin geçerlilikleri azalır, akli düşünceler yayılır; ve netice hakkında da daha az kehanette bulunulur. İstikbalin, maziye tekrarlayacağı kesinlikle söylenemez. Her yıl bir maceradır.

Bazı üstün kafalar, tarihin gevşek muntazamlıklarını muhteşem örneklerle sığdırmayı düşündüler. Fransız sosyalizminin kurucusu Claude-Henri de Rouvroy, Comte de Saint-Simon (1760-1825), maziye ve istikbali "organik" ve "tenkitçi" periyodların bir dönüşümüne böldü:

Beşerî gelişme kanunu. . . cemiyetin iki belirli ve alternatif safhasını ifşa eder: biri organiktir ki, bütün beşerî hareketler bir genel teori ile sınıflandırılmış, bu sınıflandırılmanın nasıl olacağı önceden görülmüş, ve düzenlenmiş, ve sosyal faaliyetin gayesi açıkça belirtilmiştir: diğeri, tenkitçidir ki, topluluktaki bütün düşünceler, bütün toplumsal hareketler, bütün koordinasyonlar son bulmuştur, ve cemiyet artık, birbirleriyle çatışma hâlindeki ayrı ayrı fertlerin sadece bir yığındır.

Bu iki safha veya şartın her biri tarihin iki periyodunda göründü. Bizim, felsefe çağı dediğimiz Yunan çağından önce (ki bu çağı tenkit çağı diye adlandırmak daha yerinde olur), organik bir periyod göründü. Sonraları yeni bir doktrin yükseldi, inceden inceye işlenme ve tamamlanma safhalarından geçtikten sonra nihayet, Batı medeniyeti üzerinde siyasî gücünü kurdu. Katolik kilisesinin yapısı yeni bir çağı başlattı ki, Reformcuların, bizim neslimize kadar devam eden tenkit çağının geldiğini haber verdikleri onbeşinci yüzyılda son buldu.

Organik çağlarda, bütün temel meseleler [teolojik, politik, ekonomik, ahlâkî] hiç olmazsa muvakkat çarelerle ele alındı. Fakat çok geçmeden, bu meselelerin hal çareleri ile ve onlar vasıtası ile kurulan müesseselerin koruyuculuğu altında başarılan gelişme, o hal çarelerinin yetersiz olduğunu gösterdi, ve yenilikleri hatırlattı. Ten-

kitçi periyodlar—tartışma, protesto . . . ve intikal devreleri—eski ruhi durumların yerine şüpheyi, ferdiyetçiliği, ve büyük meseleler karşısındaki umursamazlığı getirdi. . . Organik periyodlarda, insanlar inşa etmekle meşguldürlər; tenkitçi periyodlarda ise tahrir etmekle.⁶⁵

Saint Simon, sosyalizmin kurulmasının, birleşik inanç, organizasyon, işbirliği, ve istikrarın oluşturacağı yeni bir çağı başlatacağına inandı. Eğer Komünizm, hayatın yeni düzeni olduğunu zaferle ispat ederse, Saint-Simon'un analiz ve kehanetleri doğrulanacaktır.

Oswald Spengler (1880-1936); Saint-Simon'un tarihini, her birinin ayrı ayrı bağımsız bir ömrü ve dört mevsimden oluşan bir yörüngesi fakat aslında iki periyodu bulanan medeniyetlere bölerek değiştirdi: biri, kültürü, bütün saffhalarında emsalsiz, ahenkli, ve sanatkârca bir şekilde birleştiren merkezî organizasyon; diğeri, merkezden uzaklaşan bir teşkilâtsızlık periyodudur ki, bu teşkilâtsızlıkta, inanç ve kültür, bölünme ve tenkitlerle çürür, ve ferdiyetçiliğin, skeptizmin [şüpheciliğin], ve sanatkârca dalâletlerin [doğru yoldan ayrılma] oluşturacağı bir kaosta son bulur. Saint-Simon, yeni bir sentez olarak sosyalizme bakarken, Spengler (Tallyrand gibi), hayat ve düşüncenin birbirine uygun ve düzenli olduğu ve hayatı, canlı bir sanat eseri olarak gördüğü önceki aristokratik çağa baktı:

Çünkü Batı varoluşu indinde aradaki fark takriben 1800 yılında görülüyor: o sınırın bir tarafında, Gotik çocukluğundan Goethe ve Napoleon'a kadar, bir büyük, kısıntısız tekâmülde kendi içinden büyüme ile teşekkül eden, kendinden emin tam bir hayat; ve diğesinde, zekânın şekillendirdiği form'lar altında, büyük şehirlerimizdeki sonbaharımı, sun'î ve köksüz hayat. . . Bu neticenin kaçınılmaz ve tâdillere karşı hissiz olduğunu anlamayan bir kimse, tarihi anlama yolundaki bütün arzularını terketmelidir.⁷⁰

Bir noktada hepsi hemfikir: medeniyetler hayata başlar, gelişir, geriler, ve kaybolur—veya bir zamanların hayat bahsedici ırmaklarını kaybetmiş durgun ve hareketsiz bir gölcük gibi ölüşünü geciktirmeğe çalışırlar. Gelişmenin sebepleri nelerdir, ve çürümenin sebepleri nelerdir?

Devletlerin, fertler arasındaki veya halk ile bir hükümdar arasındaki bir "sosyal mukavele" ile kurulduğundaki onyedinci yüzyıl düşüncesini tarihle haşır neşir olan hiç kimse ciddiye almaz. Muhtemeldir ki, devletlerin ekserisi (yâni, siyasî bakımdan organize olmuş cemiyetler), bir grubun bir diğerini fethetmesi, ve fethedenin, fethedilen üzerinde devamlı bir kuvvet uygulaması ile kuruldular. Fethedenin emirleri, ülkenin ilk kanunları idi, ve bunlar, halkın âdet ve gelenekleriyle birlikte yeni bir sosyal düzen yarattı. Latin Amerika'nın bazı devletleri, besbelli ki, böyle kuruldu. Yöneticiler (Mısır ve Asya'nın nehirleri gibi) ülkenin fizikî nimetlerinden yararlanmak için uyruklarının çalıştırılmalarını organize ettikleri vakit, ekonomik sağduyu ve yiyecek-giyecek ihtiyacı medeniyetin bir diğer temelini oluştardı. Yönetenler ve yönetilenler arasındaki tehlikeli bir gerginlik, entellektüel ve hissî faaliyetleri, ilkel aşiretlerin günlük normal faaliyetleri üstüne çıkarabilir. Büyüme ve gelişmeyi daha da artıracak dürtüler, çevredeki meydan okuyucu herhangi bir değişiklikten gelebilir,⁷¹ meselâ, dış bir ülkeden yöneltilen tecavüz veya yağınurun azaltılması. Bu tür meydan okumalara, askerî gücün geliştirilmesi veya sulama kanallarının yapılması ile karşı gelinebilir.

Meseleyi daha da gerilere götürür, ve meydan okunmaya karşı çıkılacağını veya çıkılamayacağını neyin tayin ettiğini soracak olursak, cevap şudur ki, bu, yeni durumlara karşı tesirli mukabelelerde bulunabilecek (ki hemen hemen zekânın bir tarifidir) berrak kafalı ve irade enerjisine sahip (ki hemen hemen dehanın bir tarifidir) inisiyatif sahibi ve yaratıcı

fertlerin mevcut olup olmadığına bağlıdır. Eğer yaratıcı bir ferdi yapan şeyin ne olduğunu sorarsak, tarihten, psikoloji ve biyolojiye gitmemiz gerekir çevrenin tesirine ve kromozomların oynadıkları kumara ve onların sırlarına. Nasıl olursa olsun (Birleşik Amerika'nın 1917, 1933, ve 1941) yıllarındaki durumlarında görüldüğü gibi, meydan okumaya başarı ile karşı konulursa ve (İngiltere'nin 1945'teki durumunda görüldüğü gibi) karşı konulma, galip geleni yıpratmazsa, bir milletin millî tabiatını ve seviyesini yükselterek onu, daha sonraki meydan okumalara yeterlice hazırlıklı hâle getirir.

Eğer büyümenin kaynakları bunlar ise, çürümenin sebepleri nelerdir? Her medeniyetin tabîî ve yine de esrarengiz bir tarzda gelişme kudreti ve ölümün kaderiyle mükâfatlandırılmış bir organizma olduğunu söyleyen Spengler ve diğerlerinin düşüncelerini mi paylaşacağız? Grupların davranışlarını, psikoloji veya fizikten alınan benzetmelerle, ve bir cemiyyetin bozulmasını, onun ömrüne doğuştan getirilen sınırlarla, veya tamir edilemeyecek bir dahilî kuvvetle anlatmak cezbedici bir izah. Bu tür benzetmeler, fertlerin aralarındaki işbirliğini yığın halindeki hücrelerle, veya paranın bankacıdan tekrar bankacıya sirkülasyonunu [akışını], kalbin, damarlarla birlikte, kasılması ve genişlemesiyle mukayese ettiğimiz zaman muvakkat olarak bizi aydınlatabilir. Fakat bir grup, onu oluşturan fertlere fizikî olarak eklenen bir organizma değildir; onun kendisinin ne beyini ne de midesi vardır; üyelerinin beyinleri veya sinirleriyle düşünmeli veya hissetmelidir. Bir grup veya medeniyet, bir ticarî şirketin hayatının mistik sınırlandırılmalarıyla değil, politik ve entellektüel liderlerinin, değişmenin meydan okumasına karşı koyamadıklarından geriler ve çöker.

Meydan okumalar bir düzine kaynaktan gelebilir, ve tekrarlanmaları veya birlikte gelmeleriyle yıkıcı bir şiddet kazanabilirler. Yağmursuzluk veya vahaların kuruması toprağı kaskatı verimsizliğe dönüştürebilir. Toprağın beceriksizce iş-

lenmesi veya tedbirsizlik onun verimini yitirebilir. Toprağın işlenmesi, hür işçilerden köle emeğine verilirse, bu durum, istihsal şevkini azaltarak tarlaları işlenmemiş ve şehirleri doyurulmamış bırakabilir. Âletlerdeki veya ticaret yollarındaki—taşımacılığın deniz veya hava yoluna aktarılması gibi—bir değişiklik, Piza veya Venedik'in 1492'den sonraki durumlarında görüldüğü üzere, medeniyetin eski merkezlerini durgunlaştırabilir veya çöktürebilir. Vergiler, sermaye yatırımlarına veya istihsal dürtülerine cesaret vermeyecek bir noktaya erişebilir. Dış pazarlar ve ham madde kaynakları daha müteşebbis rakiplere kayabilir; ithalatın ihracattan fazla oluşu, mahallî hazinenin kıymetli madenlerini yitirebilir. Zenginliğin belirli ellerde toplanması milleti, sınıf veya ırk harbine sürükleyebilir. Nüfusun ve fakirliğin büyük şehirlerde toplanması, bir hükümeti, sosyal yardım ve ianelerle ekonomiyi zayıflatmak veya isyan ve ihtilâl rizikosunu arasında bir tercih yapmaya zorlayabilir.

Eşitsizlik, büyüyen bir ekonomide arttığından, bir cemiyyet, kendisini kültürlü bir azınlıkla, tabiat veya şartların etkileri altında mükemmellik standart ve zevkleri tevarüs edememiş veya geliştirememiş çok talihsiz erkek ve kadınların oluşturdukları bir çoğunluk arasında bölünmüş bulabilir. Bu çoğunluk büyüdükçe, azınlığı, kültürel bir geriletici olarak etkileyebilir; onların konuşma, giyinme, eğlence, hissetme, hüküm verme, ve düşünme tarzları yukarıya doğru yayılabilir, ve eğitim ve ekonomik fırsatları kontrol eden azınlığın böylece ödediği fiyat da, çoğunluğun sebep olduğu dahilî barlaşma olur.

Eğitim yayıldıkça teolojiler, kendilerine beslenen güveni kaybeder, ve tavır ve hareketler veya ümit üzerinde bir tesir icra etmeksizin haricî bir konformiteye bürünür. Hayat ve fikirler gittikçe seküler [laik] bir mahiyet alır, tabiat-üstü izahlar ve korkulara sırt çevirilir. Ahlâkî inançların beşerî

orijinleri ifşa edilince ve ilâhî nezaret [gözetme] ve müeyyideler [yaptırımlar] kaldırıldıkça, ahlâkî inançlar, ruhunu ve gücünü kaybeder. Kadîm [çok eski] Yunanistan'da filozoflar, eğitim görmüş sınıfların önceki eski inançlarını yıktılar; modern Avrupa'nın bir çok ülkesinde filozoflar aynı neticeyi getirdiler. Protagoras, Voltaire oldu, Diyojen Rousseau, Demokritus Hobbes, Plato Kant, Thrasy-machus Nietzsche, Aristo Spenser, Epikurus Diderot oldular. Çok eski çağlarda olduğu gibi, modern çağlarda da analitik düşünce, ahlâkî inançları pekiştiren dini parçaladı, dağıttı. Yeni dinler ortaya çıktı, fakat onlar kendilerini yönetici sınıftan sıyırmışlardı, ve devlete hizmet etmediler. Hristiyanlıktan önceki son asırda, rasyonalizm'in mitoloji üzerindeki zaferinin ardından yorgun bir skeptisizm ve epiküryanizm [zevk peşinde gitme] geldi, ve bugün, Hristiyanlıktan sonraki ilk yüzyılın ardından gelen aynı zaferin hâkimiyetini görüyoruz.

Bir ahlâkî inançla ondan sonraki ahlâkî inanç arasındaki devrede rahatlamış görünen desteksiz bir nesil kendisini lükse, soysuzlaşmaya, ve huzursuz bir aile düzeni ve ahlâkına terkeder, sadece küçük bir kalıntı önceki zamanların engellemelerine ve usullerine sarılmaya çalışır. Artık, "bir kimsenin ülkesi için ölmesi güzel ve şerefüdür," diyen pek azdır. Liderlikteki bir başarısızlık, bir devleti iç çatışmalarla zayıflatabilir. Bu işlemin sonunda da, bir harpteki kesin bir yenilgi nihai darbeyi indirebilir, veya dışarıdan gelen bir barbar istilâsı içeriden yükselen bir barbarlıkla birleşerek medeniyete son verebilir.

Bu, kasvetli bir manzara mı? Hiç de değil. Hayatın, ebedilik üzerinde doğuştan bir iddiası yoktur. Ölüm tabiidir, ve zamanında geldiği takdirde affedilebilir ve faydalıdır, ve olgun bir kafa onun gelişine gücenmez. Ama medeniyetler ölürler mi? Tekrar edelim: hiç de tamamen ölmezler. Yunan medeniyeti gerçekte hiç de ölü değil; onun sadece çerçevesi

gitti ve yaşadığı bölge değişti ve yayıldı. O medeniyet ırkının kafasında yaşıyor, ve öylesine bir bollukla yaşıyor ki, hiç bir hayat, ne kadar tam ve uzun olursa olsun, onu tamamen hazmedemez. Homer'in günümüzde, kendi zamanınkinden ve ülkesindekinden fazla okuyucusu var. Yunan şairleri ve filozofları her kütüphane ve üniversitede; şu anda Platon'u yeni keşfeden yüz-bin kişi, hayatın üzerine yayılmış felsefenin "aziz.zevki"ni anlayıcı bir düşünce ile inceliyorlar. Yaratıcı kafaların böylesine seçilerek yaşatılması, ölümsüzlüğün en gerçek ve faydalı şeklidir.

Milletler ölür. Bazı bölgeler kuraklaşır, veya diğer değişimlerin etkilerinden acı çeker. Azimli insanlar, hâtıralarını beraberlerine alarak, âletlerini ve sanatlarını toplar, başka bir yere göç ederler. Eğer eğitim bu hâtıraları derinleştirdi ve genişletti ise, medeniyet de onunla birlikte göç eder, ve başka bir yerde kendisine yeni bir ev kurar. Yeni ülkede, tamamiyle yeniden başlamak mecburiyetinde olmadığı gibi, yeni yolunu dostça yardımlardan mahrum olarak da tayin etmez, besleyici *placenta*'da [bitki tohumunu üzerindeki zarfa bağlayan kısım] olduğu gibi, iletişim ve ulaşım vasıtaları onu yeni vatanına bağlar. Roma, Yunan medeniyetini ithal etti ve onu Batı Avrupa'ya aktardı; Amerika, Avrupa medeniyetinden yararlandı ve şimdi onu, daha önceleri bir benzeri görülmemiş bir iletişim tekniği ile diğerlerine nakletmeye hazırlanıyor.

Medeniyetler, irkî ruhun nesilleridirler. Hayat, kendisini yeniden üreterek ölüme galebe çaldığı gibi, yaşlanmış bir kültür de kendi mirasını, seneler ve denizler ötesindeki vârislerine aktarır. Bu satırlar yazılırken dahi, ticaret ve basım, teller ve dalgalar [hava dalgaları] ve havanın göze görünmeyen *Merküri*'leri [Merküri, eski Romalıların ticaret ilâhı idi], her ülkenin, herkes için muhafaza edilmesi için medeniyetin mirasına verdikleri ile, milletleri ve medeniyetleri birbirlerine bağlıyorlar.

XIII. Gelişme Gerçek Midir?⁷²

Milletlerin, ahlâkî inançların, ve dinlerin yükselen ve alçalan panoraması karşısında, gelişme fikri kendisini şüpheli bir durumda görüyor. Bu, sadece her "modern" neslin mağrur ve geleneksel övünmesi midir? İnsan tabiatında tarihî zamanlarda belirli bir değişme görülmediğini kabul ettiğimizden, bütün teknolojik gelişmelerin eski hedeflere—eşya elde etme hırsı, bir cinsin bir diğeri peşinde gitmesi (veya aynı cinsten birinin peşinde gitmesi), rekabetin üstesinden gelinişi, harplerin savaşılmaması—yeni vasıtalarla ulaşılacak istenmesinden başka bir şey değildir diye değerlerini sıfıra mı indireceğiz? Bizim kendi asrımızın ümitsizliğe düşürücü keşiflerinden biri, ilmin tarafsız olduğudur: bizim için, iyileştirmeye olduğu kadar öldürmeye de hazır, ve bizim için, inşa edeceğinden daha çabuk bir zamanda da, yıkmaya hazır. Francis Bacon'un gururla söylediği, "Bilgi kuvvettir!" ilkesi, şimdi ne kadar yetersiz görünüyor! Biz bazen, ilim ve kudretten çok mitoloji ve sanat üzerinde durmuş olan Orta Çağlar ve Rönesans'ın, gayemizi geliştirmeksizin elimizdeki âletleri tekrar tekrar büyüten bizlerden daha akıllı olduklarını hissediyoruz.

Bizim, ilim ve teknikteki gelişmemiz, sağladığı iyiliklerle birlikte kötülükler de aşıldı. Bize rahatlık, yaşayışımıza kolaylık sağlayan şeyler, fizikî dayanıklılığımızı ve ahlâkî do-

kumuzu zayıflatmış olabilir. Biz hareket vasıtalarımızı vâsice [çok büyük bir şekilde] geliştirdik, fakat bazılarımız onları, suçları kolaylaştırmak ve hemcinslerimizi veya kendimizi öldürmek için kullanıyoruz. Biz, süratimizi iki misline, üç misline, dört misline çıkardık, ama işlem sırasında sinirlerimizi parça parça ediyor ve saatte iki-bin mil süratle giderken dahi iki ayaklı olduğumuz zamanlardaki gibi pantolonlu maymunlarız. Hastalığın, kendinden başka bir yan tesir husule getirmediği takdirde, modern tıbbın tedavi ve keşip-yarmalarını alkışlıyoruz; mikropların esnekliğine ve hastalıkların yaratıcılığına karşı çılgınca bir yarışa giren doktorlarımızın gayretlerini takdirle karşılıyoruz; eğer hastalığın, hareketsizliğin, ve kasvetin yükünü daha da arttırılmasına ve uzatılmasına sebep olmadıkları takdirde, tıp ilminin ömürlerimize kattığı yıllardan ötürü minnettarız. Günümüzde ve dünyada olup-bitenleri bildirme yeteneklerimizi yüz kat arttırdık, fakat zaman zaman, huzurları, kendi köylerindeki haberlerle hafifçe bozulan ecdadımıza gıpta ediyoruz. Biz, kalifiye işçinin ve orta-sınıfın hayat şartlarını alkışlanırcasına arttırdık, fakat şehirlerimizin karanlık geto'larla* ve gecekondu mahalleleriyle çürümelerine müsaade ettik.

Teolojinin sınırlamalarından kurtulduğumuz için seviniyoruz, fakat bu işlemi geliştirirken, tabii bir ahlâk sistemi—din karşısında bağımsız bir ahlâk sistemi—mal-mülk edinme, kavgacılık, ve seks içgüdülerimizin medeniyetimizi bir tamah, suç, ve şehvanî cinsî münasebetler bataklığına sürükleyebilmesini engelleyecek bir ahlâk sistemi geliştirdik mi? Artık, bizim gibi olmayan veya bizim gibi düşünmeyenle-

* Sosyolojik bir terim olan *geto*, herhangi bir şehrin sınırları dahilinde bulunmakla birlikte, sâkinlerinin, kötü ekonomik, kültürel, ve sosyal şartlarından ötürü, şehrin kültürel, sosyal, ve siyasî hayatı ile ilgilenmeyen, âdeta şehirden sıyrılmış alt-tabaka insanların yaşadıkları mahallelerdir.—N.M.

re karşı müsamahasızlıktan kurtulduk mu, yoksa müsamahasızlığı dinî düşmanlıktan, millî, ideolojik, veya ırkî düşmanlığa mı transfer ettik? Bizim şimdiki tavır ve hareketlerimiz, önceki zamanlarınkinden daha mı iyidir, yoksa daha mı kötü? Ondokuzuncu yüzyılda bir gezgin diyordu ki: "Tavır ve hareketler, Doğu'dan Batı'ya gittikçe devamlıca bozuluyor; tavır ve hareketler Asya'da kötü, Avrupa'da hiç de iyi değil, ve batı Amerikan eyaletlerinde tamamen kötü,"⁷³ ve günümüzde de Doğu Batı'yı taklit ediyor. Kanunlarımız, cemiyete ve devlete karşı suç işleyenlere diğerlerinden çok daha fazla mı korunma imkânları sağlıyor? Kendimize, zekâmızın hazmedebileceğinden fazla hürriyet mi verdik? Yoksa, korkudan dehşete düşen ebeveynlerin tekrar Kilise Anne'ye koşarak, entellektüel hürriyete neye mal olursa olsun, çocuklarını disiplinli etmesini yalvaracakları bir ahlâkî ve sosyal huzursuzluğa doğru mu gidiyoruz? İnsanoğlunun teselli edilmesinde ve kontrolunda mit'in [efsane] oynadığı rolü göremediği için felsefenin, Descartes'tan beri görülen gelişmesi bir hatâ mı idi? "Bilgisini arttıran kederini de arttırır, ve hikmet ne kadar fazla olursa, elem ve dert de o kadar çok olur."⁷⁴

Felsefede, Konfüçyüs'ten beri hiç mi gelişme görölmedi? Veya Açılış'tan beri edebiyatta? Musıkîmiz, muğlak formları ve güçlü orkestraları ile Palestrina'nın [1525-94] musıkîsinden daha derin, veya Ortaçağ Arapları'nın basit âletlerin refakatinde söyledikleri tek sesli şarkılardan daha ahenkli ve ilham verici olduğuna emin miyiz? (Edward Lane, Kahire müzisyenlerinden şu kelimelerle bahsetti: "Onların şarkıları, benim şimdiye kadar dinlediğim herhangi bir musıkîden daha zevklendirici."⁷⁵) Çağdaş—cüretli, orijinal, ve izlenim bırakıcı—mimarlığımız, eski Mısır ve Yunanistan'ın mimarlığı ile, veya bizim heykeltıraşlığımız Chephren ve Hermes'in heykelleri ile, veya bizim *bas-relief*lerimiz [heykeltraşlıkta yarım-kabartma] Persopolis veya Parthenon'dakilerle muka-

yesede, veya bizim resimleriniz, Van Eycks ve Holbein'in tablolarıyla mukayesede ne anlatıyor? Eğer "sanat ve medeniyetin özü, kaos'un yerine düzen getirmek"⁷⁶ ise, Amerika ve Batı Avrupa'nın çağdaş resim sanatında düzenin yerine kaos getirilmesi, medeniyetimizin canlı bir sembolünün şaşkın ve yapısız bir çürümeye dönüşmesi midir?

Tarih, öyle umursamazcasına zengindir ki, belirli haller için, herhangi bir durumdan bir netice çıkarmak mümkün. Delilimizi, daha parlak bir peşin hükümle seçersek daha huzur verici sonuçlar çıkarabiliriz. Fakat belki gelişmenin, bize neyi ifade ettiğini belirtmemiz gerekecek. Eğer gelişme mutluluğun artması demekse, bu iddia daha ilk bakışta dâvasını kaybeder. Bizim üzülmeye, rahatsızlanma kapasitemiz sonsuzdur, ve kaç güçlüğü üstesinden gelirsek gelelim, kaç idealmizi gerçekleştirsek gerçekleştirelim, biz, kendimizi şahe-serce mutsuz hissetmek için her zaman bahane buluruz; beşeriyeti veya kâinatı bizim tasdikimize lâyık görmeyerek reddetmekle sinsi bir zevk duyarız. Gelişmeyi, vasat bir çocuğu, erişkin veya âkıl bir insandan daha yüksek, hayatın daha gelişmiş bir ürünü yapabilmekle ifade etmek ahmakcasına bir şey olur, zira, çocuk, hiç şüphe edilemez ki, her üçünden de mutludur. Daha objektif bir tarif mümkün müdür? Burada gelişmeyi çevrenin, hayat tarafından gittikçe kontrolü diye tarif edeceğiz. Bu, insan için olduğu kadar, en alttaki organizma için de yerinde bir test'tir.

Gelişmenin, devamlı veya evrensel olması gerektiğini talep etmemeliyiz. Şüphesiz, gelişmekte olan bir fertte başarısızlık, yorgunluk, ve duraklama periyodları görüldüğü gibi, gerilemeler de görülecektir. Eğer şimdiki durum, çevrenin kontrolünde bir ilerleme ise, gelişme gerçektir. Rusya'nın günümüzdeki [1968'de] gelişmesinde ve İngiltere'nin gerilemesinde görüldüğü üzere, tarihin hemen hemen herhangi bir devrinde bazı milletlerin geliştiklerini ve bazılarının da geri-

lediklerini düşünebiliriz. Amerika'nın bugün teknolojiye ilerlemesi ve grafik sanatlarda gerilemesi gibi, aynı millet beşer faaliyetlerinin bir sahasında ilerleyebilir ve bir diğerinde de gerileyebilir. Eğer Amerika ve Avustralya gibi genç ülkelerdeki deha tipleri, resim yapanlardan veya şiir yazarlardan, veya taşları yontanlardan olmayıp da pratik, icat edici, ilmi yöneticiler arasından çıkıyorsa, anlamamız gerekir ki, her çağ ve ülke, çevresini kontrol gayretlerinde, diğerlerinden ziyade ihtiyaç hissettiği kabiliyet tiplerini çıkarır. Bir ülkenin ve zamanın eserlerini, mazinin toplam en iyi eserleriyle mukayese etmemeliyiz. Bizim meselemiz, vasatî insanın, hayatın şartlarını kontrol yeteneğini arttırıp arttırmadığıdır.

Kendi modern varlığımızı geniş kapsamlı bir manzara olarak ele alır ve kendi modern hayatımızı, istikrarsızlığına, kaotikliğine, ve öldürücülüğüne rağmen, ilkel insanların cehaleti, hurafeleri ve hastalıklarıyla karşılaştırırsak, pek de ümitsiz sayılmayız. Medenî ülkelerin en alt kademelerinde bulunanlar, barbarlardan hâlâ pek az farklı olsalar bile, bu kademeler üstündeki binlerce, milyonlarca insan, ilkel insanlar arasında nâdiren bulunan zihnî ve ahlâkî seviyeye yükseldi. Biz, şehir hayatının muğlak zorlamaları altında, hayalimizde, medeniyet öncesinin basit sanılan davranış ve usullerine sığınıyoruz; fakat daha az romantik ânlarımızda bunun, önümüzdeki gerçek görevlerden kaçış reaksiyonu olduğunu, ve diğer pek çok karamsarların yaptıkları gibi vahşi insanlara prestij edilmesini, henüz çevresine adapte olmayan çocuğun sabırsız sözleri, henüz olgunlaşmamış ve rahatça yerleşmemiş şuurlu yeteneğin bir ifadesi olduğunu biliyoruz. Hâlâ ayakta kalmış ilkel aşiretlerde yapılan bir araştırma, onlardaki bebek ölümlerinin yüksek, hayatlarının kısa, dayanma güçleri ve süratlerinin daha az, ve daha çabuk hastalık kapan insanlar⁷⁷ olduklarını gösteriyor. Eğer hayatın uzatılması çevrenin daha iyi kontrol edilmesi ise, ölüm cet-

velleri, insanoğlunun daha uzun yaşadığını gösteriyor, zira son üç asır boyunca Avrupa ve Amerika'daki beyazların ömürleri üç misli arttı. Bir müddet önce, *mortician*ların [Amerika'da cenaze işleri ile uğraşanlar] bir kongresinde, insanların ölümle randevülerini geciktirmelerinin kendi sanayilerini tehdit ettiği söylendi.⁷⁸ Eğer ölü kaldırımcıları fakirleştiriyorsa, gelişme gerçektir.

Eski zamanların insanları ile modernler arasındaki tartışmada, mükâfatın, eski çağların insanlarına gittiği hiç de doğru değildir. Modern ülkelerde açlığın giderilmesini, ve şimdi bir ülkenin kendi halkını besledikten sonra ihtiyaç içindeki ülkelere yüzlerce milyon kile buğday göndermesini önemsiz bir başarı mı kabul edeceğiz? Hurafeleri, ilme karşı çıkan engelleyicileri, veya dinî müsamahasızlığı azalttığı için ilmi, veya yiyecekleri, ev sahibi olmayı, rahat ve huzuru, eğitimi, ve çalışma saatleri dışında geçen zamanı şimdiye kadar görülmemiş bir tarzda arttırdığı için teknolojiyi çuvala koyup ağızını bağlayacak mıyız?

Biz gerçekten Atina'nın Agora'sını veya Roma'nın Comitia'sını İngiltere Parlamento'suna veya Birleşik Amerika'nın Kongre'sine tercih mi edeceğiz, veya Attika'da olduğu gibi, oy kullanma hakkının pek az kimseye tanındığı, veya yöneticilerin imparator muhafızları tarafından seçildiği bir sistem altında yaşamakla daha fazla mı tatmin olurduk? Bize hukukî haklarımızı, jüriler tarafından muhakeme edilmeyi, dinî ve entellektüel hürriyeti, ve kadın haklarını veren anayasalar altında yaşamak yerine, Atina veya Roma İmparatorluğu kanunları altında mı yaşamayı tercih ederdik?

Ahlâkımız, gevşemiş olmasına rağmen, ambiseksüel [cinsî ilişkilerde hem erkek hem kadın gibi hareket eden kimse] Alkibiades'in ahlâkından daha mı kötü, veya bilgili bir fahişe ile yaşayan Perikles'i taklit eden herhangi bir Amerika Cumhurbaşkanı göründü mü? Büyük üniversitelerimiz,

pek çok sayıdaki yayımevlerimiz, pek bol sayıdaki kütüphanelerimiz bizi utandırıyor mu? Atina'da büyük dramatistler vardı, ama Shakespeare'den büyük mü idiler, ve Aristophanes, Molière kadar derin ve beşerî mi idi? Demosten'in, İso-krates'in, ve Aşines'in hitabeleri Chatnam'in, Burke'nin ve Sheridan'ın hitabelerinden üstün mü idi? Gibbon'u Herodot'un veya Thucydides'in altına mı koyacağız? Eski çağların kurgu yazılarında, modern romanın kapsamı ve derinliği ile mukayese edilebilecek bir şey var mıdır? O çağlar insanların sanatındaki üstünlüklerini kabul edebiliriz, ama bazılarımız yine Paris'in Notre Dame'ini Parthenon'a tercih edebilir. Eğer Amerika'nın kurucuları Amerika'ya, veya Fox ve Bentham İngiltere'ye, veya Voltaire ve Diderot Fransa'ya dönebilseydiler, bizleri dün, hattâ Perikles ve Augustus'un zamanında yaşamayıp da bugün yaşadığımız için talihimize şükretmeyen nankörler diye azarlamaz mı idiler?

Bir gün, medeniyetimizin de öteki medeniyetler gibi ölebileceği bizi fazla rahatsız etmemeli. Frederick, Kolin'de, ricat eden askerlerine sordu: "Ebediyen mi yaşayacaksınız?" Belki, hayatın yeni şekiller alması, yeni medeniyetlerin ve merkezlerin yükselmesi arzu edilebilir. Bu arada, yükselen Doğu'nun meydan okumasına karşı koyma gayretleri, Batı'ya yeni bir hayat getirebilir.

Medeniyetin tamamiyle ölmediğini söyledik—*non omnis moritur*.—Bazı değerli başarılar, yükselen ve düşen devletler arasında, yine ayakta kaldılar: ateş veya ışık yapılması, tekerlek veya öteki temel âletler; lisan, yazma, sanat ve şarkı; ziraat ve aile, ve ebeveynlerin çocuklarını yetiştirmeleri; sosyal organizasyon, ahlâk, hayır işleri; ve ailenin ve ırkın bildiklerinin arkadan gelenlere nakledilmek için öğretime başvurulması. Bunlar medeniyetin unsurlarıdır, ve bir medeniyetten diğerine geçilirken azimle muhafaza olundular. Onlar, insanlık tarihinin bağlayıcı lifleridirler.

Eğer eğitim, medeniyetin aktarılması ise, biz şüphesiz geliyoruz. Medeniyet tevarüs edilmez: medeniyet öğrenilmeli, ve her nesil onu yeniden öğrenmelidir. Eğer bu aktarılma işlemi bir asır kısıntıya uğrayacak olursa, medeniyet ölür, ve bizler tekrar vahşiler oluruz. Bundan böyle, bizim en iyi başarımız, eğitim sağlama yolunda, daha önceki yıllarda benzeri görülmemiş bir tarzda sarfettiğimiz zenginlik ve emeklerimizdir. Bir zamanlar kolejler, zevk sınıfındaki erkeklerin yarısı için kurulmuş lükslerdi, bugün üniversitelerimizin sayısı o kadar çoğaldı ki, artık biraz koşan biri bile Ph.D olabilir [doktora sahibi olabilir]. Biz çok eski çağların seçilmiş dehalarının üstüne belki çıkamadık, fakat seviyeyi ve vasatı bilgiyi herhangi bir çağda görülmemişcesine yükselttik.

Çocuklar dışında kimse öğretmenlerimizin, on-bin yılın hatâ ve hurafelerini tamamen gidermediklerinden şikâyet edemez. Büyük tecrübe ancak şimdi başladı, ve bu tecrübe, isteksiz ve doktrine edilmiş cehaletin yüksek doğum nisbeti karşısında belki de başarıya ulaşamaz. Fakat her çocuk yirminci yaşına kadar okul eğitiminden geçerse, ve ırkın entelektüel ve sanatkârca hazinelerini muhafaza eden üniversitelerin, kütüphanelerin ve müzelerin kapıları önlerine açılırsa, bunun meyvaları neler olabilir? Eğitimi gerçeklerin, tarihlerin, ve hükümdarlıkların kafada zorla yerleştirilmesi, ferdin sadece dünyada yaşayışını sağlayacak imkânları elde etmek için bir hazırlık olarak düşünmemeli. Eğitimi, insan-oğlunun hayat anlayışını genişletmek, kontrol etmek, süslemek, ve ondan zevk almak için zihni, ahlâki, teknik, ve estetik mirasımızı mümkün olduğu nisbette en çok sayıda insana aktarmak diye ele almalı.

Günümüzde, bizden sonrakilere aktarabileceğimiz miras her zamankinden zengindir. Perikles'in zamanından zengindir, zira ondan sonra gelen Yunan çiçeklenmesini de ihtiva

eder; İtalyan Rönesans'ını da ihtiva ettiğinden Leonardo'nun zamanından zengindir; Voltaire'in zamanından da zengindir, çünkü bütün Fransız aydınlanmasını ve onun evrensel yayılmasını da içine alır. Bizim ağlayıp sızlamamıza rağmen, gelişme gerçek ise, bu bizim, mazideki bebeklerden daha sıhatli, daha iyi, veya daha akıllı olarak doğduğumuzdan değil, daha zengin bir miras içinde doğduğumuzdandır; kendi varlığımızın durduğu ve desteklediği yer yükseldikçe, bilgi ve sanat birikiminin de yüklendiği daha yüksek bir taban üzerinde dünyaya geldiğimizdendir. Miras yükselir, ve insanoğlu da bu mirastan yararlandığı nisbette yücelir.

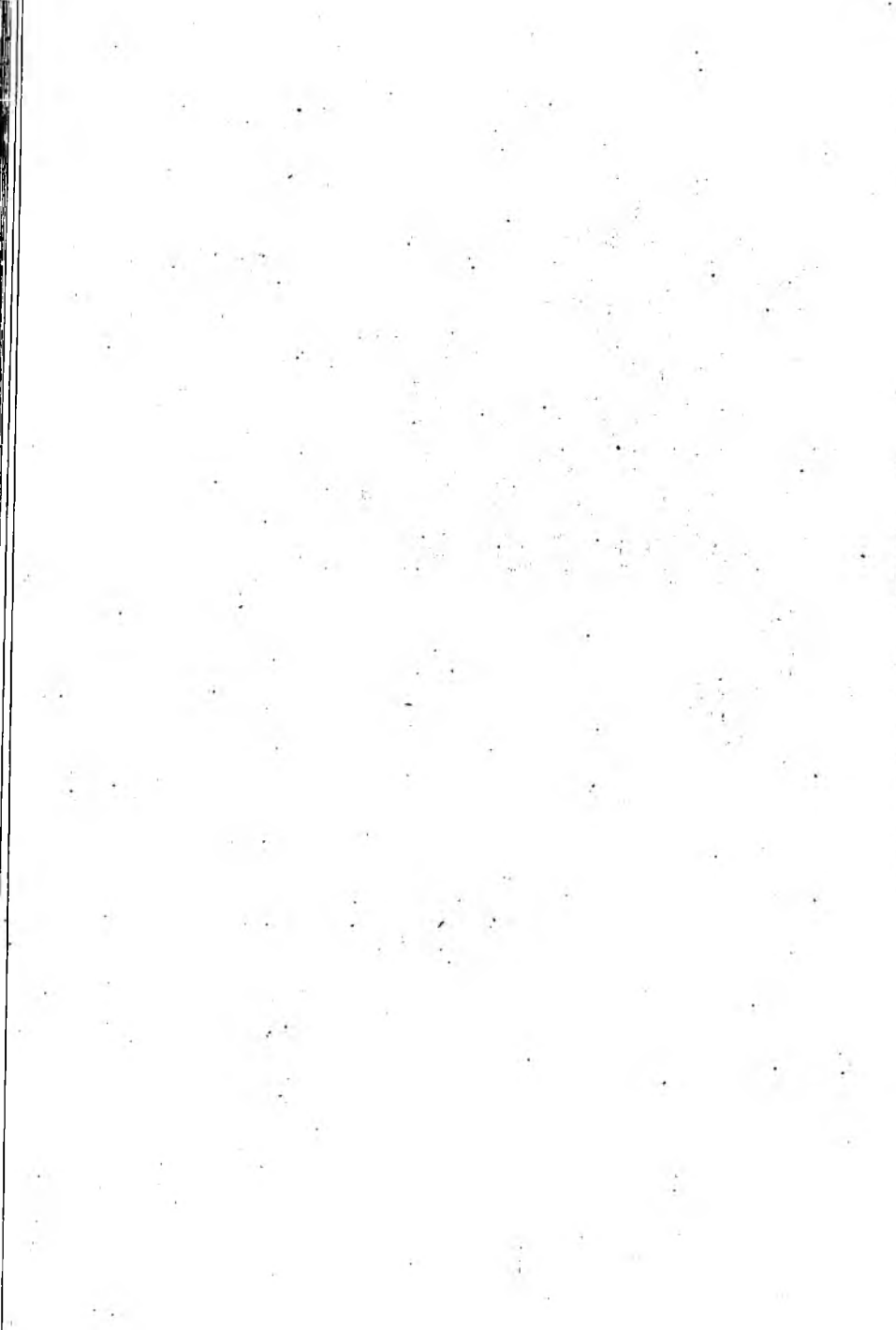
Tarih, her şeyden önce, o mirasın yaratılması ve kayıtlara geçirilmesidir; gelişme, o mirasın artan bolluğu, muhafaza edilmesi, iletilmesi ve kullanılmasıdır. Tarihi, insanoğlunun sadece ahmâklıklarının ve suçlarının hatırlatılmasını ikaz eden biri olarak değil, çoğaltıcı ve doğurucu ruhların hatırlatılmasının cesaret verici olduğunu söylemek için inceleyenler indinde, mazi, ümitsizliğe düşürücü, dehşet uyandırıcı hâdiselerin teşhir edildiği bir salon olmaktan çıkar, semavî bir şehir, bin evliyanın, devlet adamlarının, mucitlerin, ilim adamlarının, sanatkârların, müzisyenlerin, âşıkların, ve filozofların hâlâ içinde yaşadıkları, konuştukları, öğrettikleri, yonttukları ve şarkı söyledikleri büyük bir ülke olur. Tarihçi, beşerî varoluştaki, insanoğlunun ona verdiğinden başka bir mânâ göremediği için yas tutmaz; bizim gururumuz şu olsun ki, biz kendimiz hayatımıza bir mânâ, ve bazen ölümün de ötesine geçebilecek bir önem verebiliriz. Eğer insanoğlu talihli ise, ölmeden önce, kendi medenî mirasını mümkün olduğu kadar toplayacak ve çocuklarına transfer edecektir. Ve son nefesinde, bu tükenmez mirasın, bizi besleyen annemiz ve devamlı hayatımız olduğunu bildiğinden, minnettarlık duyacaktır.

Bibliyografya

- Aristo, *Politics* [Politika], Everyman's Library
- Bagehot, Walter, *Physics and Politics* [Fizik ve Politika], Boston, 1956
- Carter, Thomas F., *The Invention of Printing in China and Its Spread Westward* [Matbaanın Çin'de İcad Edilişi ve Batı'ya Yayılışı], New York, 1925
- Coxe, William, *History of the House of Austria* [Avusturya Hanedanlığının Tarihi], 3C., Londra, 1847
- Durant, Will, *The Mansions of Philosophy* [Felsefenin Konakları], New York, 1929
- Durant, Will ve Ariel, *The Story of Civilization* [Medeniye-
tin Hikâyesi]:
- I. *Our Oriental Heritage* [Bizim Doğu Mirasımız], New York, 1935
 - II. *The Life of Greece* [Yunanistan'da Hayat], New York, 1939
 - III. *Caesar ve Christ* [Sezar ve İsa], New York, 1944
 - IV. *The Age of Faith* [İnanç Çağı], New York, 1950
 - V. *The Renaissance* [Rönesans], New York, 1953
 - VI. *The Reformation* [Reformasyon], New York, 1957
 - VII. *The Age of Reason Begins* [Makuliyet Çağı Baş-
larken], New York, 1961

- VIII. *The Age of Louis XIV* [XIV. Louis Çağı], New York, 1963
- IX. *The Age of Voltaire*, [Voltaire Çağı], New York, 1965
- X. *Rousseau and Revolution* [Rousseau ve İhtilâl], New York, 1967
- Encyclopaedia Britannica* [Britanika Ansiklopedisi], 1966 edition
- Ribbon, Edward, *The Decline and Fall of the Roman Empire* [Roma İmparatorluğu'nun Gerileyişi ve Çöküşü], ed. Milman, 6C., New York: Nottingham Society, n.d. [tarih verilmiyor].
- Gobineau, J.A. de, *The Inequality of Human Races* [Beşer Irklarının Eşitsizliği], Londra, 1915
- Gomme, A.W., *The Population of Athens in the Fifth and Fourth Centuries B.C.* [Milattan Önce Beşince ve Dördüncü Yüzyıllarda Atina'nın nüfusu], Oxford, 1993
- Gowen, H.H., ve Hall, Josef, *Outline History of China* [Çin'in Genel Bir Tarihi], New York, 1927
- Granet, Marcel, *Chinese Civilization* [Çin Medeniyeti], New York, 1930
- Isocrates, *Works* [Eserler], Loeb Library
- Kautsky, Karl, *Communism in Central Europe in the Time of the Reformation* [Reformasyon Sırasında Orta Avrupa'da Komünizm], Londra, 1897
- Lane, Edward, *Manners and Customs of the Modern Egyptians* [Modern Mısırlılar'ın Tavrı ve Hareketleri ve Âdetleri], 2C., Londra, 1846
- Lemaitre, Jules, *Jean Jacques Rousseau*, New York, 1907
- Pascal, Blaise, *Pensées* [Düşünceler], Everyman's Library
- Paul-Louis, *Ancient Rome at Work* [Kadım Roma'da İş Hayatı], Londra, 1927

- Platon, *Dialogues*, çev. Jowett, 4C., New York: Jefferson Press, n.d.
- Plutarch, *Lives* [Hayatlar], 3c., Everyman's Library
- Renan, Ernest, *The Apostles* [Müridler], Londra: Methuen, n.d. [tarih verilmiyor]
- Renan, Ernest, *Marc Aurèle*, Paris: Calman-Lévy, n.d. [tarih verilmiyor]
- Sédillot, René, *L'Histoire n'a pas de sens* [Tarihin Hissi Yoktur], Paris, 1965
- Seeböhm, Friedrich, *The Age of Johnson* [Johnson'un Çağı], Londra, 1899
- Siegfried, André, *America Comes of Age* [Amerika Sahneye Çıkarken], New York, 1917
- Spengler, Oswald, *The Decline of the West* [Batı'nın Geriliyeşi], 2c., New York, 1927
- Thucydides, *History of the Peloponnesian War* [Peloponez Harbi'nin Tarihi], Everyman's Library
- Todd, A.J., *Theories of Social Progress* [Sosyal Gelişme Teorileri] New York, 1934
- Toynbee, Arnold J., *A Study of History* [Tarihin Bir İncelenmesi], 10C., Londra, 19

Notlar

BÖLÜM I

1. Sédillot, René, *L'Histoire n'a pas de sens*.
2. Durant, Our Oriental Heritage, 12
3. *Age of Faith*, 979
4. Sédillot, 167
5. *The Reformation*, viii
6. *The Age of Reason Begins*, 267

BÖLÜM II

7. Pascal, *Pensées*, N. 347
8. Plato, *Phaedo*, No. 109

BÖLÜM III

9. *Caesar and Christ*, 193, 223, 666

BÖLÜM IV

10. Gobineau, *Inequality of Human Races*, XV, 210
11. *Aynı eser*, 211

12. Aynı eser, 36-7
13. Todd, A.J., *Theories of Social Progress*, 276
14. *Our Oriental Heritage*, 934-38

BÖLÜM V

15. *Caesar and Christ*, 211
16. *The Renaissance*, 576
17. *Our Oriental Heritage*, 275
18. *The Reformation*, 761
19. *The Age of Reason Begins*, 394
20. *The Age of Reason Begins*, 394
21. *Our Oriental Heritage*, 265
22. *The Reformation*, 763
23. *The Age of Voltaire*, 487
24. Gibbon, Edward, *Decline and Fall of the Roman Empire*, I, 314.

BÖLÜM VII

25. *Caesar and Christ*, 296-97
26. *The Age of Faith*, 525-26
27. Plato, *Laws*, No. 948
28. *Our Oriental Heritage*, 205-13
29. Aynı eser, 416-19, 434, 504
30. Renan, *The Apostles*, XXXIII
31. Lemaître, Jean Jacques Rousseau, 9
32. Durant, *The Mansions of Philosophy*, 569

BÖLÜM VIII

33. *The Reformation*, 752
34. *The Age of Louis XIV*, 720

- 35. Plutarch, *Life of Solon*
- 36. *The Life of Greece*, 112-18
- 37. Plutarch, *Tiberius Gracchus*
- 38. *Caesar and Christ*, 111-12, 142-44, 180-208

BÖLÜM IX

- 39. *Encyclopaedia Britannica*, II, 962
- 40. *Our Oriental Heritage*, 231. Hammurabi için verilen tarihi biz düzelttik.
- 42. *The Life of Greece*, 587-91
- 42. Paul-Louis, *Ancient Rome at Work*, 283-85
- 43. *Caesar and Christ*, 641
- 44. Szuma Chi'en, *Chinese Civilization*, 113
- 45. Aynı eser, aynı sayfa
- 46. *Our Oriental Heritage*, 700. Oradaki tarihler yeni baskıda düzeltilecek.
- 47. Gowen and Hall, *Outline History of China*, 142
- 48. Carter Thomas, *The Invention of Printing in China and Its Spread Westward*, 183
- 49. *Our Oriental Heritage*, 724-26
- 50. *The Age of Reason Begins*, 249-51
- 51. Kautsky, Karl, *Communism in Central Europe in the Time of the Reformation*, 121, 130.
- 52. *The Reformation*, 383, 391, 98-401.

BÖLÜM IX

- 53. Renan, *Marc Aurèle*, 479.
- 54. Gibbon, *Decline and Fall*, I, 31.
- 55. Gomme, A.W., *The Population of Athens in the Fifth and Fourth centuries B.C.*, 21, 26, 47; *Life of Greece*, 254.

56. Thucydides, *Peloponnesian War*, ii 10; *Life of Greece*, 284.
57. Plato, *The Republic*, Nos. 560-64.
58. *Ibid.*, No. 422.
59. Aristotle, *Politics*, No. 1310.
60. Isocrates, *Works*, "Archidamus," No. 67.
61. This paragraph has been copied from *The Life of Greece*, 464-66.
62. *Caesar and Christ*, 128-30.
63. *Ibid.*

CHAPTER XI

64. *Our Oriental Heritage*, 446.
65. *Caesar and Christ*, 218.
66. In Seeböhm, *The Age of Johnson*, xiii.

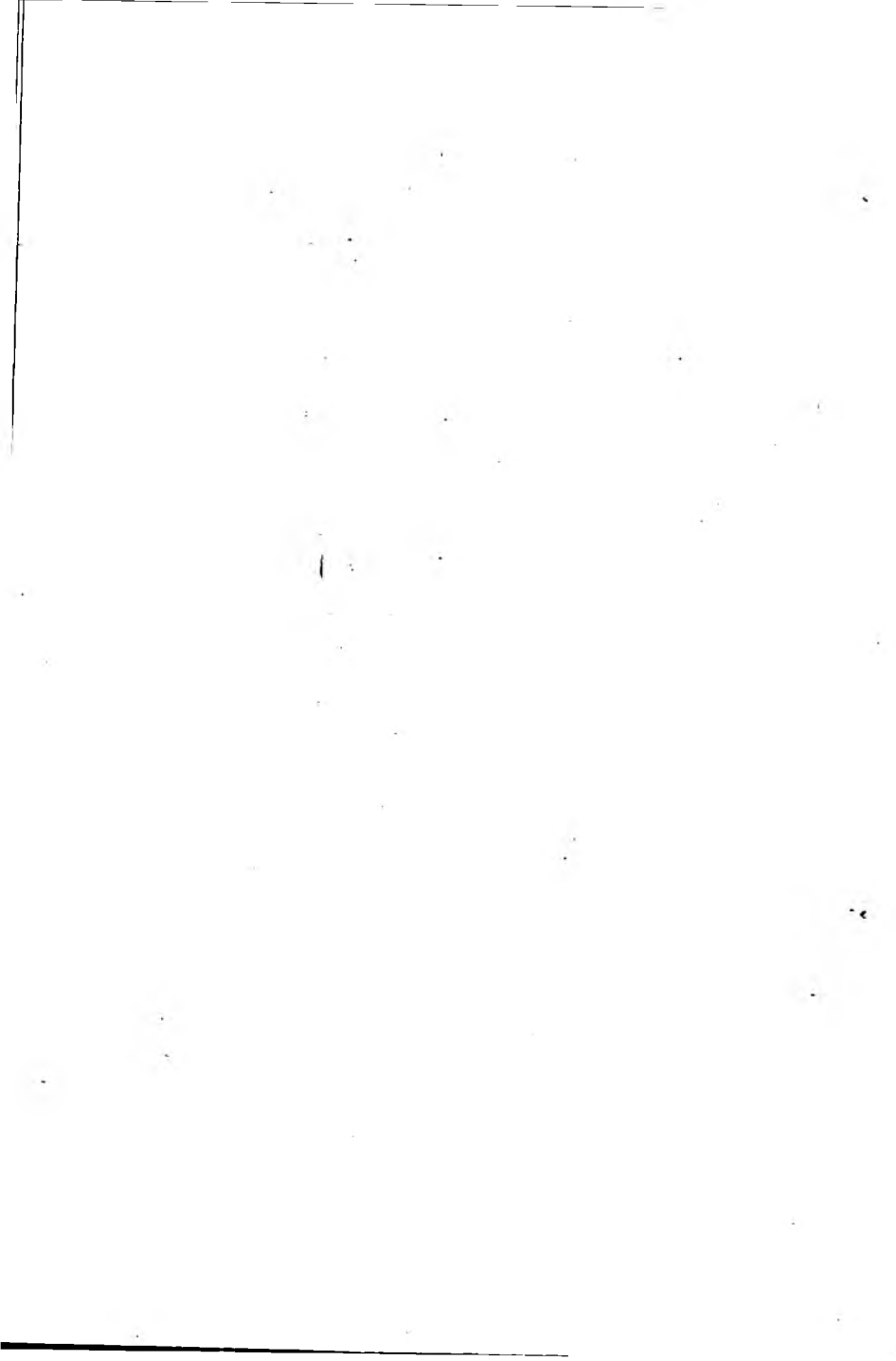
CHAPTER XII

67. *Our Oriental Heritage*, 1.
68. See *The Mansions of Philosophy*, 355; Toynbee, *A Study of History*, IV, 27f.
69. Quoted from Bazard's *Exposition de la doctrine Saint-Simonienne*, in Toynbee, 1, 199.
70. Spengler, *Decline of the West*, I, 353, 90, 38.
71. This is the initial theory of Toynbee's *Study of History*, I, 271f.

CHAPTER XIII

72. This section appropriates some passages from an essay on the same subject in *The Mansions of Philosophy*.

73. Anon in Bagehot, *Physics and Politics*, 110.
74. Ecclesiastes, i, 18.
75. Lane, Edward, *Manners and Customs of the Modern Egyptians*, II, 66.
76. *Our Oriental Heritage*, 237.
77. Todd, *Theories of Social Progress*, 135.
78. Siegfried, André, *America Comes of age*, 176.
79. *Rousseau and Revolution*, Ch. II, Sec. iii, William Coxe, *History of the House of Austria*, III, 379.

İndeks

- Abelard, Piere (1079-1142), 69
Achaean'lar, 40
Açilus (M.Ö. 525-456), 118
Açines (M.Ö. 389-314), 122
Afrika, 43, 103
Ahlâkî inançlar, 45, 50, 51-57, 77, 89; ~ ve din, 58-67, 113-114, 117; ~ in günümüzde gevşemesi, 57, 68, 108, 116, 117, 121; ~ ve devlet, 100-101, 107; *yine bkz. DİN*
Akdeniz, 29, 40, 43, 94
Akdeniz insanları, 40, 41, 94
Aktium, 73
Alkibiades (M.Ö. 450-404), 54, 121
Allah'ın ölümü, 62, 63, 64
Alpliler, 40, 41
Altın kural, 104
Almanya, 29, 34, 35, 41, 82, 104; ~ da gıda arz'ı ve doğum nisbeti, 35; ırk teorileri, 39-40; Kilise ve Otuz Yıl Harpleri, 60-61, Batı Almanya, 103
Amerika, 41, 53, 54, 69, 115; ~ da çağdaş resim, 119; ~ da gelişme, 119-121; *yine bkz. BİRLEŞİK AMERİKA DEVLETLERİ, GÜNEY AMERİKA, KUZAY AMERİKA*
Amerikan İhtilâli, 96
Amerikan İstiklâl Beyannamesi, 33
Amon dini, 65
Anabaptist'ler, 83
Anarşizm, 82-83
Angkor Wat, 42
Angle'ler, 40, 44
Anglikan Kilisesi, 66
Anglo-Sakson kanunları, 95-96
Anglo-Saksonlar Amerika'da, 37, 40, 45, 64
Antoninus Pius, Roma İmparatoru (hük. 138-161), 87
Antony Mark (M.Ö. 83-30), 54, 73
Araplar, 118
Aretino, Pietro (1492-1556), 54
Argos, 94
Ariosto Lodovico (1474-1533), 53
Aristokrasi, 88-89, 94, 95, 101; ~ ve Fransız hükümeti, 74; ~ ve hükümet, 88, 90, 91, 94, 96; ~ ve sanatlar, 89, 91, 98
Aristophanes (M.Ö. 450?-385), 122
Aristo (M.Ö. 384-322), 93, 114
Aryan ırkı, 32-42 *yer yer*
Ashoka, Magadha Kralı (hük. M.Ö. 273-232), 102, 104
Âsuriler, 42, 54
Asya, 28, 69, 103, 111, 118
Ateizm, 65, 66
Atina, 40, 43, 92, 122; § ve demok-rasi, 39, 92-94, 98, 121; § ve sınıf harbi, 71-72, 92; ve Peloponez Harbi, 41, 91
Atlantik Okyanusu, 29
Attika, 41, 91, 121
Augsburg, 70

- Augustus Kaius Oktavius, Roma İmparatoru (hük. M.Ö. 27-M.S. 14), 37, 95, 102, 122; ~ ve harp, 54, 68-69, 73, 77-78, 102, 104; ~ ve Mısır'ın fethi, 68-69, 77-78; ~ ve Pax Romano, 73, 77-78, 106
- Aurelius, Markus, bkz. MARKUS AURELIUS ANTONINUS
- Austerlitz, 83
- Avlanma: ekonomik tarihte bir safha, 51-52
- Avrupa, 29, 54, 101-103, 118, 121; ~ da doğum nisbetleri, 36, 41; ~ da ırk farkları, 40-43; ~ da ahlâkî inançlar ve din, 42, 53-55, 114; yine bkz. BATI AVRUPA
- Avustralya, 41, 103, 120
- Avusturya, 29
- Aydınlanma, Yunan, 65
- Aydınlanma, Fransız, 37, 63, 124
- Aztekler, 128
- Bâbil, 42, 59, 76
- Bach, Johann Christian (1735-82), 56
- Bacon, Francis (1561-1626), 62, 116
- Balkanlar, 40, 43
- Bankacılar ve bankacılık, 69, 70, 77, 93, 112
- Batı, 69, 85, 118, 122; ~ nın gerileyişi, 29
- Batı Avrupa, 43, 54, 60, 103; ~ ve medeniyet, 41-44, 65, 103, 115, 119; Birleşik Amerika Devletleri ve ~, 96, 103
- Bayle, Pierre (1647-1706), 63
- Berkeley, George (1685-1753), 29
- Bernhardi, Friedrich von (1849-1930), 40
- Beynelmilel kanunlar, 101, 102, 106
- Birini Dünya Harbi, 41
- Birleşik Amerika Devletleri, 33, 34, 39, 43, 44, 45, 90, 118, 120, 121; sınaî gelişme, 29, 53, 54; ziraat ve gıda üretimi, 35; ahlâkî inançlar ve din, 54, 54, 64-65, 66, 118; ~ da servetin belirli elerde toplanması, 71, 74; ~ da demokrasi, 86, 95-96, 99, 112, 115, 118, 121; ~ ve Batı medeniyeti, 103, 104, 105, 112, 115, 119
- Bismarck Otto von (1815-98), 86
- Biyoloji ve tarih, 31-37, 61
- Black, Joseph (1728-99), 56
- Boswell, James (1740-95), 55
- Brezilya, 30
- Buckle, Henry Thomas (1821-62), 28
- Budha (M.Ö. 563?-483), 65, 69
- Burke, Edmund (1729-97), 90, 104, 122
- Büyüme ve çürüme, 107-115
- Caesar Caius Julius (M.Ö. 100-44), 34, 37, 54, 73, 87, 95
- Caligula (Kaligula) (Caius Caesar Germanicus), Roma İmparatoru (hük. 37-41), 87
- Calvin, John (1509-64), 33, 37
- Carlyle, Thomas (1795-1881), 49
- Cehennem fikrinin kayboluşu, 63-64
- Cengiz Han, Moğol hükümdarı, (hük. 1206-1227), 67, 102
- Cenova, 29
- Chamberlain, Houston Stewart (1855-1927), 39
- Charlemagne, Frank'ların Kralı (hük. 768-814), Batı'nın İmparatoru (hük. 800-814), 41
- Charles Martel (688?-741), 102
- Chatham, William Pitt (1708-78), 122
- Chaumette, Pierre Gaspard (1763-94), 66
- Chephren (veya Khafre), Mısır Kralı (hük. M.Ö. 1850), 118
- Churchill, Winston (1874-1965), 49
- Cicero (Çicero) Marcus Tullius (M.Ö. 106-43), 73
- Cimmerian'lar, 40

Cizvitler, 60, 82
 Clovis I. Frank'ların Kralı (hük. 481-511), 41
 Coğrafya ve tarih, 28-30, 42-43
 Columbus, Christopher (Kristof Kolomb) (1446?-1506), 29
 Commodus, Lucius Aelius Aurelius, Roma İmparatoru (hük. 180-192), 87
 Comte, Auguste (1798-1857), 108
 Constantine I. [Kostantin], Roma İmparatoru (hük. 306?-337), 60
 Copernicus (Kopernik) Nicolaus (1473-1543), 63
 Corcyra (Korfu), 92
 Cromwell, Oliver, İngiltere'nin koruyusu (hük. 1653-58), 83
 Crotona, Yunan kolonisi, 43
Cumhuriyet (Plato), 92-93

Çanakkale Boğazı, 68
 Çiçero, *bkz.*, CİCERO MARCUS TULLIUS
 Çin, 29, 30, 42, 79, 80-81
 Çoğunluklar ve azınlıklar, 49, 71, 88, 113

Danimarka, 90
 Danimarkalılar, 44
 Dante Alighieri (1265-1321), 39
 Deist'ler, 63
 Delian Konfederasyonu, 68
 Demokrasi, 68, 76, 87-100 *yer yer*;
 Atina'da, 39, 92-94; ~ ve servetin belirli ellerde toplanması, 71; Amerika'da, 91, 97-99; ~ ve eğitim, 97
 Demokritos (M.Ö. 400), 114
 Demosten (M.Ö. 385?-322), 122
 Desmoulins, Camille (1760-94), 41
 Devletlerin yükselişi, 111-112
 Diderot, Denis (1713-84), 114, 122
 Diktatörlük, 94, 95, 99
 Dil (lisan), 45, 122

Din, 45, 58-67, 68, 114, 116, 117, 121; *yine bkz.* AHLAKİ İNANÇLAR
 Dini harpler, Fransız, 60-61, 123
 Diokletian, Roma İmparatoru (hük. 284-305), 78
 Diyojen (M.Ö. 412?-323), 114
 Doğu, 37, 69, 85, 118, 122
 Doğum kontrolü, 35-36, 52, 53, 68
 Doğum nisbeti, 13, 30, 33, 56, 108, 119, 122, 123
 Domitian, Roma İmparatoru (hük. 81-96), 87
 Donne John (1573-1631), 62
 Dravidik halkı, 42
 Durazzo'da Yunan kolonisi, 43
 Dürer, Albrecht (1471-1528), 69
 Düzmece Emirler, 60

Edebiyat, 45, 55, 68, 77; Yunan ~ 1, 56, 91, 118; ~ ve Kilise, 65; ~ ve aristokrasi, 68, 89
 Edison, Thomas Alva (1847-1931), 49
 Efes, 43
 Eğitim, 36, 121; ~ ve zekâ, 45; ~ ve din, 54, 64, 65, 113-114; XI'nci asırda Çin'de, 80-81; ~ ve hükümet desteği, 84-85, 98; ~ ve medeniyet, 115, 123
 Ekonomik gelişme, 33, 75, 80, 96; ~ nin tarihteki üç safhası, 51-54
 Ekonomi ve insan tarihi, 68-74; *yine bkz.* KAPİTALİZM, SOSYALİZM
 Emek ve işsizlik, 78, 79-80, 82
 Engizisyon, 60
 Engels, Friedrich (1820-95), 83
 Epikürüs (M.Ö. 342-270), 114
 Erasmus, Desiderus (1466?-1536), 90
 Esaret, *bkz.* KÖLELİK
Essai sur l'inégalité des races humaines (Beşer ırklarının Eşitsizlikleri Üzerine Bir Deneme) (Gobineau), 38
Essay on Population (Nüfus Üzeri-

ne Bir Deneme] (Malthus), 35
Eşitlik ve hürriyet bağdaşmaz, 33
Etruia, 43
Eyck, Hubert van (1366?-1426), 119
Eycks Jan van (1370?-1440), 119
Eylül katliamları, 69, 90

Farinelli, Carlo Broschi (1705-82),
56

Felsefe, 54, 80, 109, 115, 118; tarih
ve ~, 25; ~ ve din, 61, 62, 63,
114

Fenike, 42

Filistin, 42

Filip II, Makedonya Kralı (hük.
M.Ö. 359-336), 94

Fiyatlar ve fiyatların kontrolü, 76-
79

Florensa, 29

Ford, Henry (1863-1947), 49

Fox, Charles James (1749-1806), 90,
122

Franklar, 34, 41

Fransa, 29, 34, 41, 88, 101, 102,
103, 122; ~ da nüfus ve gıda
arz'ı, 34-35; ~ da Kilise, 37, 60,
65-67; ~ ve dinî harpler, 60, 61,
101

Fransız İhtilali, 33, 41, 69, 74, 89,
90; ~ ve din unsuru, 63, 67; ~ ve
Eylül katliamları, 69, 90; ~
harpleri, 101

Frederick II, Büyük Prusya Kralı
(hük. 1740-86), 25, 101, 122

Fugger ailesi, 70

Fuğuş, 54

Gama Vasco da (1469?-1524), 29

Gaul, 34, 41

Gelişme, 116-124; ~ nin tarifi, 118-
120

Gıda arz'ı ve nüfus, 35-36

Girit, 40, 43

Gibbon, Edward (1737-94), 55, 87,
122

Gobineau, Comte Joseph-Arthur de

(1816-82), 38

Goethe, Johann Wolfgang von
(1749-1832), 110

Gordon İsyanları (Londra, 1780), 69
Got'lar, 41

Gracchus, Kaius Sempronius (M.Ö.
153-121), 73, 95

Gracchus Tiberius Sempronius
(M.Ö. 162?-133), 72

Grant, Madison (1685-1937), 40-41

Gregory VII (Hildebrand), Papa,
(papalık 1073-85), 60

Grundlagen des neunzehnten Jahr-
hunderts (Ondokuzuncu Asrın
Temelleri (Chamberlain), 39

Güney Amerika, 43, 69, 103

Haçlı Seferleri, 41, 69

Hadrian, Roma İmparatoru (hük.
117-138), 87

Hammurabi, Babilonya Kralı (hük.
M.Ö. 1750?-1708?), 59, 76

Harp, 31-35; yer yer, 71, 77, 78, 84,
88, 95, 96, 99, 100-106, 114; ~
ve hava gücü, 30; ~ ve ahlâkî
unsurlar ve din, 37, 54, 57, 59,
63, 65; ~ sebepleri, 69, 100, 101;
~ ve ilim, 102, 116

Haydn, Franz Joseph (1732-1809),
56

Hébert, Jacques René (1757-94), 66

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich
(1770-1831), 84

Henr, IV, Kutsal Roma İmparatoru
(hük. 1056-1106), 60

Herakleitus (M.Ö. 6-5inci asır), 43,
100

Herodot (M.Ö. 5inci asır), 122

Heykeltıraşlık, 118

Hıristiyanlık, 42, 62, 63, 64, 114

Hindistan, 29, 40, 42, 65, 69, 103

Hiroşima, 104

Hitler, Adolf (1889-1945), 40, 69,
102

Hobbes, Thomas (1588-1679), 114

Holbein, Hans Genç (1497?-1543),
119

Hollanda, 103
Homer (M.Ö. 9uncu asır), 115
Homoseksüellik, 54
Horace (Quintus Horatius Flakkus),
(M.Ö. 65-8), 69
Hükümet ve tarih, 86-99
Hürriyet ve eşitlik bağdaşmaz, 33

İrk, 38-45, 99

İsparta, 41, 43

İhtilâl, 70, 90, 91, 93, 94

İkhnaton (Amenhotep IV), Mısır

Kralı (hük. M.Ö. 1380-1362), 65

İklim ve tarih, 22-28, 43, 112

İlim, 24, 77, 80, 121; ~ ve din, 53,

63; ~ ve harp, 65, 102, 116-117

İlium, 68

İncil, 37, 42, 62, 82

İngiltere, 30, 41, 103, 112, 122; ~ de

ekonomik görüntüler, 30, 33,

35, 90; ~ ve Fransa, 35, 101; ~

ve Batı medeniyeti, 44, 45, 103;

~ de ahlâkî inançlar ve din, 55,

57; ~ de ütöpik hedefler, 83; ~

de tesviyeciler, 83; ~ de demok-

rasi, 99, 103, 121

İngiltere'de restarasyon, 55, 83

İnka'lar, 42, 81

Innocent III (Giovanni Lotario

de'Conti), Papa (papalık 1198-

1216), 60

İnsan Hakları Beyannamesi, 33

İnsanların eşitsizliği, 33, 58, 91,

113

İnsan tabiatı, 23, 46-50, 108, 116

İran, 40, 69

İskandinavya, 40, 103

İskender, Büyük, Makedonya Kralı

(hük. M.Ö. 336-323), 24

İslamiyet, 42, *yine bkz.* MUHAM-

MED, HZ., KUR'AN

İskenderiye, 77

İsokrates (M.Ö. 436-338), 94

İspanya, 37, 69, 82, 102

İspanyol donanması, 29

İsa [Hz.], 24, 28, 39, 42, 62, 64

İsrail, 30

İtalya, 29, 37, 40, 41, 43, 123, 124; ~

da ahlâkî inançlar ve din, 54,

56-57, 65; ~ da Komünist Parti,

103

İsveç, 99

İsviçre, 37, 99

Jackson, Andrew (1767-1845), 91

Jacqueries'ler, 74

Japonya, 29

Jefferson, Thomas (1743-1826), 96

Jeoloji ve tarih, 27

John, Leiden'li, 83

Jute'ler, 44

Kadınlar, 52, 53, 54, 83, 91

Kahire, 118

Kamer'ler, 42

Kant, Immanuel (1724-1804), 114

Kanunlar, 32, 50, 51, 59, 64, 66, 95-

96, 101, 107; *yine bkz.* BEY-

NELMİLEL KANUNLAR

Kapital, *Das* (Marx), 83

Karakter ve tarih, 46-50

Kartaca, 42

Katolik Kilisesi, 37, 60, 65, 73, 90,

109, 118; Amerika'da ~, 37, 65;

~ ve devlet, 60; Fransa'da ~, 63,

66

Katoliklik, 37, 63, 65

Keats, John (1795-1821), 69

Kleopatra VII, Mısır Kraliçesi (hük.

M.Ö. 51-49, 48-30)

Kızıl Derililer, Güney Amerika'da,

82, *yine bkz.* İNKA'LAR

Kızıl Derililer, Kuzey Amerika'da,

39

Komünizm, 70, 82, 83, 100; ~ ve

din, 58, 64, 65, 67, 103-104;

Rusya'da, 83-84, 103; Avru-

pa'da, 103

Konstantin, *bkz.* CONSTANTINE

Kopernik, *bkz.* COPERNICUS NI-

COLAUS

- Kölelik, 59, 61, 70, 80, 91, 95, 113;
yine bkz. SERFLİK
Kur'an, 37, 42, yine bkz. MUHAM-
MED [HZ.], MÜSLÜMANLAR
Kumar, 55
Kutsal İttifak, (1815), 105
Kuzey Amerika, 36, 39, 41, 43, 103

Laissez-Faire, 33, 81

- Lane, Edward (1801-76), 118
Latin Amerika, 39, 111, yine bkz.
GÜNEY AMERİKA

- Lenin, Nikolai, 49, 84
Leonardo da Vinci (1452-1519), 123-
124
Lesbo'lar, 43
Lincoln, Abraham (1800-65), 97
Liberum Vetos, 86
Lombard'lar, 41
Londra, 69, 70
Louis XIV, Fransa Kralı, (hük.
1643-1715), 88
Lukretius (M.Ö. 96-55), 58
Luther, Martin (1483-1546), 37, 54
Lycurgus (M.Ö. 9uncu asır), 43

Madras, 42

- Magna Carta, 96
Maistre, Comte Joseph de (1753-
1821), 67
Makedonya, 41
Makineler ve makineleşme, 53, 63,
70, 75
Malaga'da Yunan kolonisi, 43
Malthus, Thomas Robert (1766-
1834), 35-36
Madura, 42
Manichæan dini, 61
Mao Tse-tung (1893-1976), 49
Marius Kaius (M.Ö. 157-86), 54, 73,
87
Markus Aurelius Antoninus, Roma
İmparatoru (hük. 161-180), 56,
87, 106

Marsilya'da Yunan Kolonisi, 43

- Marx, Karl (1818-83), 49, 68, 69, 83,
84, 97
Mayan kültürü, 42
Medeniyet, 25, 30, 33, 56, 108, 119,
122, 123; uçağın ş teki tesiri,
29-30; doğum nisbeti ve ~, 34;
ırk ve ~, 38, 39, 44, 45; ~ lerin
büyümesi ve çürümesi, 56, 107,
108, 112-115; harp ve ~, 57,
100, 101, 111-115; ~ in tarifi;
107; Spengler'in görüşü, 110.
Medici ailesi, 69, 70
Memoirs of a woman of Pleasure
(Cleland), 55
Menes, Mısır Kralı (hük. M.Ö.
3500), 59
Mezopotamya, 29
Mısır, 25, 42, 118; coğrafi avantajla-
rı, 29, 38, 111; ~ in dini, 59, 65,
Roma'nın ~ ı fethedişi, 68-69,
77-78; ~ in devlet kontrolündeki
ekonomisi, 76-77
Michelangelo, Buonarroti (1475-
1564), 64
Milano, 41
Miletus, 43
Milliyetçilik, 60, 69, 101
Mimarlık, 118
Mitilene, 94
Moğollar, 69
Molière (Jean Baptiste Poquelin
(1612-1673), 122
Monako'da Yunan kolonisi, 43
Monarşi (krallık), 87-89, 94, 95
Monogami (bir kadınla evlilik), 53
Montaigne, Michel Eyquem de
(1533-1592), 55
Montesquieu, Charles Louis de Se-
condat (1689-1755), 28
Morgan ailesi, New York'lu, 70
Morse, Samuel F.B (1791-1872), 49
Mozart, Wolfgang amadeus (1756-
91), 56
Muhammed [Hz.] (570-632), 42, 49;
yine bkz. KUR'AN, MÜSLÜ-
MANLAR MUSA [HZ.], 59
Musikî, 82, 118
Münster, Westphalia, 83

Müslümanlar, 37, 42, 69, 102; *yine bkz. MUHAMMED [HZ.]*
 Münzer, Thomas (1489?-1525), 83
 Mycenaea, 43

Napoli'de Yunan kolonisi, 143
 Napoleon I, Fransız İmparatoru
 (hük. 1804-14, 1815), 49, 58, 66,
 110
 Napoleon Harpleri, 41
 Neolitik çağı, 52
 Nero, Roma İmparatoru (hük. 54-
 68), 87
 Nerva, Marcus Cocceius, Roma İm-
 paratoru (hük. 96-98), 87
 Nis'te Yunan kolonisi, 43
 Nietzsche, Friedrich wilhelm (1844-
 1900), 36
 Nineva, 55
 Nordik ırkı, 41-42
 Norman'lar, 442, 44
 Notre Dame, 122
 Numa Pompilius, Roma'nın
 efsanevi kralı (hük. M.Ö. 115-
 673),
 Nuremberg, 69

Oktavius, *bkz. AUGUSTUS*
 Oligarşi (bir kaç kişinin yönetimi),
 88, 92, 93-94
 On Emir, 59
 Orta Çağlar, 59, 116
 Ozkan'lar, 40
 Otuz Yıl Harpleri, 41
 Ozymandias (Shelley), 107

Paganizm, 66
 Palestrina, Giovanni Pierluigi da
 (1526?-1594), 118
 Palmira, 117
 Panteizm (Allah'ın her şey olduğu
 ve her şeyin Allah'ın bir parçası
 olduğu doktrin), 63
 Para, 70, 90, 91, 93, 95, 112

Paris, 66, 70; ~ ve Fransız İhtilali,
 63, 69, 90, 92
 Parthenon (Atina'da Akropolis'te,
 atena'nın kadim Yunan
 mâbedi), 68, 118, 122
 Pascal, Blaise (1623-62), 27
Passing of the Great Race, The (bü-
 yük Bir Irkın Kayboluşu)
 (Grant), 40
 Pasteur, Louis (1822-95), 49
 Paul, St. (ölümü, 67?), 39
 Pax Romano, 73, 87
 Péguy, Charles Pierre (1873-1914),
 24
 Peloponez Harbi, 41, 54, 91
 Perikles (M.Ö. 495-429), 91, 121,
 123
 Persopolis, 118
 Peru, 81-82
 Petronius, Caius (öl. 66?), 68
 Piza, 29
 Pius VII (Luigi Barnaba Chiara-
 monti), Papa (papalık 1800-23),
 66
 Pizarro, Francisco (1471-1541), 82
 Platon (Eflatun), 29, 48, 64, 114,
 115; siyasi görüşleri, 92-95
 Plutarch (46?-120), 71
 Polonya, 86
 Pombal, Sebastio José de Carvalho
 e Mello, (1699-1782), 82
 Pompey, Büyük (M.Ö. 106-48), 54,
 95
 Pope, Alexander (1688-1744), 86
 Portekiz, 82
 Presbeteryan'lar, 63-64
 Proletarya, 95
 Protagoras (M.Ö. 5 inci asır), 114
 Protestanlık, 96
 Protestan mezhepleri, 62
 Protestan Reformasyonu, *bkz. RE-
 FORMASYON*
 Ptolemyahlar, 76-77
 Putperestlik, *bkz. PAGANİZM*
 Püritanizm, 66

Reformasyon, Protestan, 37, 62, 65,
 73, 82

- Reggio Calabria'da Yunan kolonisi, 43
- Rekabet, 31, 89, 106, 113, 116;
~ in tarihte ilk biyolojik dersi, 32, 33, 34; kapitalist başarısının bir dürtüsü, 75, 76, 84
- Renan, Ernest (1823-92), 67, 87
- Resim, 119; *yine bkz.* SANAT
- Restorasyon İngiltere'si, 55, 83
- Richelieu, Armand-Jean, Kardinal (1585-1642), 86
- Robespierre, Maximilien de (1758-94), 86
- Roma (İmparatorluk), 37, 54, 59, 94, 95, 121; ~ nın düşüşü, 34, 41, 56-57, 70; ~ medeniyeti, 42, 98, 115; ~ nın ahlâkî inançları, 54, 55, 56, 95; ~ nın Mısır'ı fethi, 68-69, 77-78; ~ da sınıf çatışmaları, 71-73; ~ da sosyalizm, 78-79; ~ ve Pax Romano, 88-106; ~ Yunanistan'ı fethi, 91
- Rosenberg, Alfred (1893-1946), 40
- Rothschild ailesi, 70
- Rousseau, Jean Jacques (1712-78), 66, 69, 88, 96, 114
- Rönesans, 29, 41, 54, 69, 116, 123
- Rus İhtilâli, 69, 83-84, 90
- Rusya, 30, 69, 83, 84, 90, 119; ilk tarihi, 40, 41; sanayileşme, 103
- Sahra, 28
- Saint-Simon, Claude-Henry de Rouvroy (1760-1825), 110
- Salamis Savaşı (M.Ö. 480), 29
- Sâmi ırkından olanlar, 42
- Sanat ve sanatkarlar, 42, 45, 89, 97-98, 116; Perikles'in Atina'sında, 91; ~ medeniyetin bir görünüşü olarak, 107, 118-119, 122, 124
- Sanayi; ekonomik tarihte bir safha, 51, 53, 63, 108
- Sanayi İhtilâli, 53, 64, 68, 83, 84, 103
- Sanskrit, 40
- Sappho, (doğ. M.Ö. 612?), 43
- Saxon'lar, 40, 44, 45
- Scarlatti, Domenico (1685-1757), 56
- Sezar, *bkz.* CAESAR CAIUS VULIUS
- Scythian'lar, 40
- Serflik, 79, 84; *yine bkz.* KÖLELİK
- Seks, 36, 50, 52, 53, 57, 108, 117
- Shakespeare, William (1504-1616), 122
- Shamas, 59
- Shelley, Percy Bysshe (1792-1822), 107
- Sheridan, Richard Brinsley (1751-1816), 122
- Sınıflar, 48, 71-73; ~ arasındaki çatışmalar, 50, 58, 68-69, 80-81, 87, 92, 94, 98, 99, 113
- Sicilya, 41
- Sistin Mâbedi, 64
- Siraküze'de Yunan kolonisi, 43
- Siyahiler, 43-44
- Sofistler, 56, 65
- Solon, 43, 72, 74, 91
- Sokrat, 54, 92
- Sosyal mukavele, 111
- Sosyalizm, 75-85, 109, 110
- Spencer Herbert (1820-1903), 114
- Spengler Oswald (1880-1936), 110
- Study of History, A* [Tarihin Bir İncelenmesi] (Toynbee), 88*
- Sulla, Lucius Cornelius, (M.Ö. 138-78), 54
- Suriye, 42
- Sümer, 25, 76
- Szuma Ch'ien (M.Ö. 145), 79
- Slyvester I, Papa, (papalık, 314-335), 60
- Tallyrand-Perigord, Charles-Maurice de (1754-1839), 110
- Taranto'da Yunan kolonisi, 43
- Tatarlar, 102
- Tavir ve hareketler, 89, 107, 118
- Tesviyeciler, 83
- Thales, Miletus'lu, 43
- Thrasymachus (M.ö. 5inci asır), 54, 114

Thucydides (M.Ö. 471?-400), 92, 122
 Tiberius, Roma İmparatoru, (hük. 98-117), 104
 Ticaret yolları, 29, 30, 69, 113
 Tiyatro, 91, 122
 Tours Savaşı (732), 37, 102
 Toynbee, Arnold J. (1889-1975), 88*
 Trajan, Roma İmparatoru, (hük. 98-117), 87
 Treitschke, Heinrich von (1834-96), 40
 Trichinopoly, 42
 Trostki, Leon (1877-1940), 89
 Tütonlar, 39, 43

Umbrian'lar, 40
 Uçağın medeniyetски rolü, 29-30

Vandal'lar, 41
 Varangian'lar, 41
 Venedik, 29
 Vergiler, 72, 77-81, 85
 Virgil, 69, 107
 Voltaire, François-Marie Arouet (1694-1778), 37, 55, 66, 69, 114, 122, 124

Wagner, Richard (1813-83), 40
 Wang An-shih (başbakan 1068-85),

80-81
 Wang Mang, Çin İmparatoru (hük. 9-23), 80
 Watt, James (1736-1819), 56
 Westminster İtirafı, 63
 Westphalia, 83
 Wittenburg Üniversitesi, 54-55
 Wright kardeşler, 40
 Wu Ti, Çin İmparatoru, (hük. M.Ö. 140-87), 79-80

Yahudiler, 42, 51, 59
 Yedi Sene Harbi, 101
 Yunanistan, 37, 48, 68, 115; ~ ın kolonileri, 29, 42-43; ~ ın fetihleri, 40-51; ~ da kültür ve medeniyet, 42, 43, 114, 115, 118, 123; ~ da ahlâkî inançlar ve din, 54, 56, 65-66, 114; ~ da siyasî mücadeleler, *yine bkz. ATİNA*

Zenginlik, belli ellerde toplanması, 71-75, 88, 90, 97, 113
 Ziraat, 30, 122; ~ ın makineleşmesi ve teknolojik gelişme, 35, 70, 75; ekonomik tarihte bir safha, 51, 52, 54, 63, 108; devletin mülkiyetinde veya kontrolünde, 76-82